

Lotte De Bruyne & Bart Rogé/
Tussen ruimte, kunst en kapers

*Wat we kunnen leren van het creatief
ondernemerschap in 'vrijhavens'*

Jonge mensen en 'hun' cultuur. Dat is vooral wat ze
zelf maken, delen en organiseren. Het zit vaak ergens
tussen: in de marge van de stad en het beleid. Daar zit
het goed, als het maar mag doorgroeien.

met o.a.

- ø Tijs Vastesaegeer
- ø Linda Boudry
- ø Maarten Soete
- ø Bas van Heur
- ø Albane Van Gheluwe
- ø Franky Devos

Drukkerij:

EPO - drukkerij & DTP
Lange Pastoorstraat 25-27
2600 Berchem, Antwerpen

Gebruikte Fonts:

Itc Avant Garde Gothic
Adobe Garamond

Vormgeving:

www.bekvis.be

Cover:

Maarten van de Griendt

Lotte De Bruyne & Bart Rogé/ Tussen ruimte, kunst en kapers

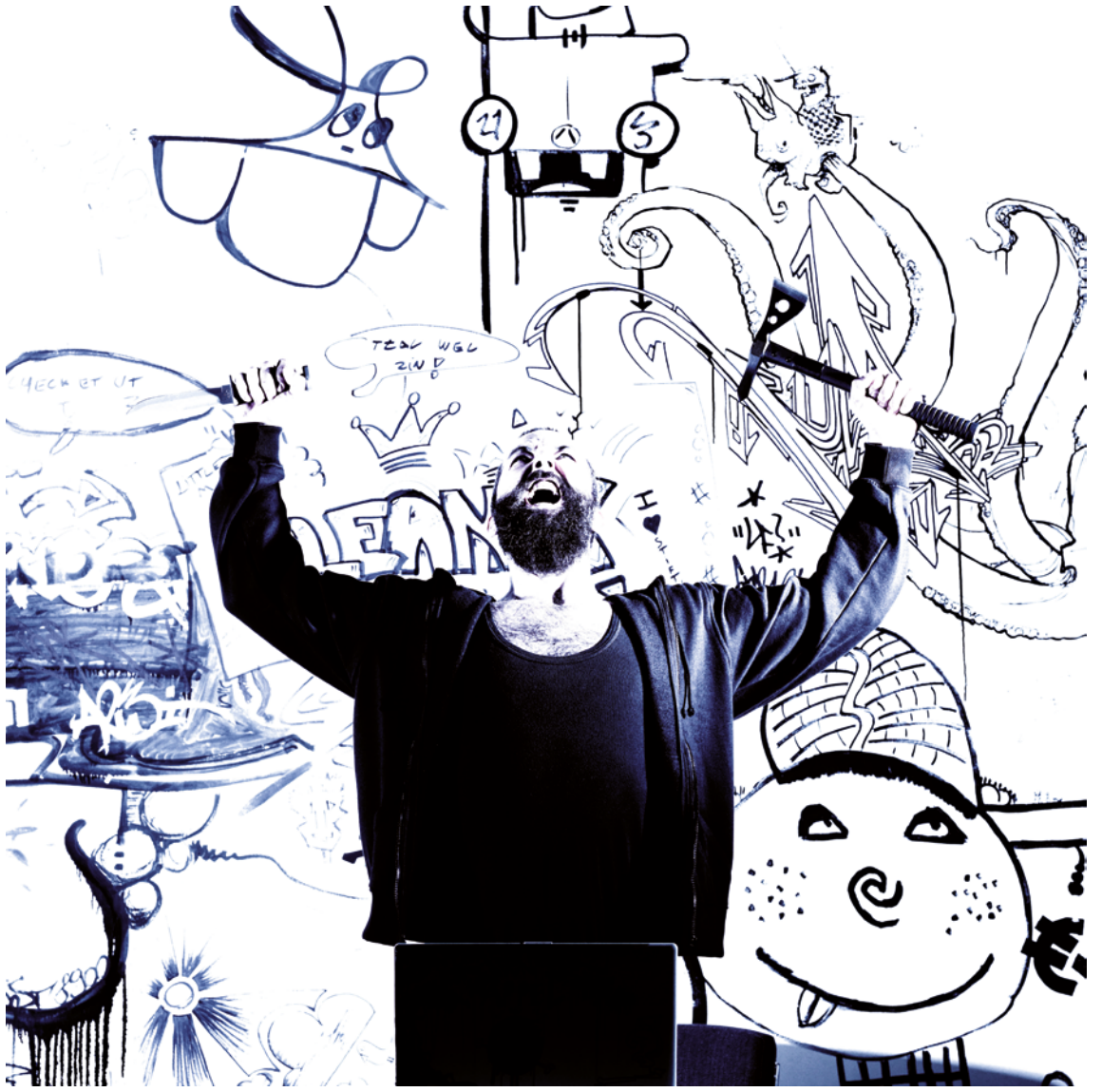
*Wat we kunnen leren van het creatief
ondernemerschap in 'vrijhavens'*

Jonge mensen en 'hun' cultuur. Dat is vooral wat ze zelf maken, delen en organiseren. Het zit vaak ergens tussen: in de marge van de stad en het beleid. Daar zit het goed, als het maar mag doorgroeien.

met o.a.

- ø Tijs Vastesaegeer
- ø Linda Boudry
- ø Maarten Soete
- ø Bas van Heur
- ø Albane Van Gheluwe
- ø Franky Devos

EDITORIAAL. BELEID, MAAR NIET TEVEEL...

Pascal Smet, pg. 7-9

HET VERHAAL DAT HET ONDERZOEK VOORAFGING

An Van den Bergh & Bart Rogé, pg. 10-12

**VOOR EEN GOED BEGRIP: DE MANIER WAAROP WE
DIT TRAJECT HEBBEN OPGEZET**

Bart Rogé, pg. 13-15

TOESTAND - BRUSSEL

pg. 16-19

SCHELD'APEN / HET BOS - ANTWERPEN

pg. 20-23

ZWART WILD - GENT

pg. 24-27

BOLWERK - KORTRIJK

pg. 28-31

**TRAGE TAFEL RUIMTE - AUTONOME RUIMTE,
NOODZAAK EN RECHT?**

Lotte De Bruyne & Bart Rogé, pg. 32-44

**TRAGE TAFEL CREATIE - DE VRIJPLAATS ALS
TUSSENRUIMTE**

Lotte De Bruyne & Bart Rogé, pg. 45-55

**TRAGE TAFEL CONVERSATIE - VRIJHAVENS, EEN
MANIER VAN WERKEN EN KIJKEN**

Lotte De Bruyne & Bart Rogé, pg. 56-68

**TRAGE TAFEL BELEID - OP ZOEK NAAR
BELEIDSRUIMTE VOOR VRIJE RUIMTE**

Lotte De Bruyne & Bart Rogé, pg. 69-83

**HET EXPERIMENT ZIT IN HET IN VRAAG STELLEN
VAN BESTAANDE ANTWOORDEN OP GEKENDE
PROBLEMEN**

Dēmos sprak met Tijs Vastesaeger, kabinetschef van de
schepen van Cultuur van Gent, pg. 84-90

ACTIEF CLAIMEN VAN DIVERSITEIT

Dēmos sprak met Bas van Heur, sociaal geograaf aan de VUB, pg. 91-95

**KLAAR STAAN VOOR NIEUWE ARTISTIEKE
PROCESSEN**

Dēmos sprak met Franky Devos, directeur kunstencentrum BUDA en
Maarten Soete, programmator Vooruit Kunstencentrum, pg. 96-103

PUBIEK SCOUTEN. WIE LOOPT ER ROND EN WAAROM?

Maarten van Nieuwenhove, pg. 104-113

CONCLUSIES - EN MET WAT ARROGANTIE: BELEIDSAANBEVELINGEN

Lotte De Brune & Bart Rogé, pg. 114-117

CASE IN DE KIJKER. TEEK

pg. 118-121

CASE IN DE KIJKER. FABRIEK PLASTIEK

pg. 122-127

FOTOCAHIER. MARTIJN VAN DE GRIENDT

pg. 128-143

Beleid, maar niet teveel...

Na het vallen van de muur in 1989 bouwde die Treuhandanstalt in Oost-Berlijn ongewild een muur van sociale ongelijkheid. Bedrijven werden geprivatiseerd, de werkloosheid piekte en de pijn van de afbraak werd 'verdoofd' met het Brussels model - dat van de gesubsidieerde tewerkstelling. Pioniershuizen en sportcentra werden gesloten en men ging koortsachtig op zoek naar de private eigenaars van intussen publiek geworden gebouwen. Wie in 1991 een bezoek bracht aan bv Friedrichshain merkte veel leegstand, en bij jongeren een vreemde mengeling van hoop door vrijheid en gekrenkte trots om een samenlevingsmodel dat samen met de uitwassen ervan, letterlijk van de kaart geveegd was. Een mengeling die deze wijk een wat anarchistische energie gaf, soms wat bedreigend, maar meestal verrassend optimistisch.

De grote leegstand zorgde voor lage huurprijzen, en het beleid gedoogde tijdelijke bezetting. Dat had een aantrekkingskracht op jonge kunstenaars uit verschillende hoeken van Duitsland en van de wereld voor wie die Wende een aantrekkingskracht uitoefende en die vervolgens zelf door die fascinatie voor verandering Berlijn zelf veranderden van een vitrine van het Westen in het Oostblok tot een kosmopolis voor nieuwe verbindingen tussen oost en west.

Tegenstanders van dat gedoogbeleid wezen graag op

de hoge criminaliteitscijfers in de meest creatieve wijken van Berlijn, maar het is niet ondenkbaar dat zonder die tolerantie ook de artistieke dynamiek er weinig kansen had gekregen, en dat zonder kunsten de sociale ongelijkheid van Berlijn een permanent verdeelde stad gemaakt had in plaats van de bruisende hippe stad die Berlijn vandaag is. Liever een stad waarover de meningen verdeeld zijn, dan een stad die zelf verdeeld is. Kunst leert ons omgaan met verandering.

Nooit zijn er meer muren gevallen dan de afgelopen jaren. Economische muren, politieke muren... Het vallen van die muren zorgt ook vandaag voor een vreemde mengeling van hoop en paniek, van gekrenkte trots. Waar geen nieuwe verbindingen ontstaan, ontstaan nieuwe muren. De “Wende” vandaag is er geen binnen het oude continent, maar tussen continenten. Een nieuwe Berlijnse muur loopt vandaag dwars door Oekraïne, maar als we niet opletten, ook door de hoofden van de jongeren van onze Europese steden.

Het beleid reageert daar doorgaans erg prozaïsch op: met goed onderwijs, een goeie opleiding, een betere afstemming op de arbeidsmarkt door meer stages... komen we er wel. Ik denk dat dat niet genoeg is. We moeten jongeren in onze steden een gevoel geven van “belonging”, een trots optimisme over de wijken waar ze opgegroeid zijn, luisteren naar hun verzuchtingen en verhalen over hún stad. Hen letterlijk en figuurlijk culturele ruimte geven...

Bij de vraag hoe we dat doen, botsen we op de paradox dat nieuwe vormen van cultuur vaak daar groeien waar het minste structuur is, waar de prijzen, net door het ontbreken van beleid, het laagst zijn, en waar de overheid de minste verwachtingen stelt. Kunstenaars zijn niet alleen de barometers van een stad, ze zijn ook nomaden. Ze gaan ons, politici, vóór, en op het ogenblik dat het beleid hen inhaalt, en een wijk grondig aanpakt, moeten ze vaak noodgedwongen andere wijken opzoeken.

Laat dit geen pleidooi zijn om wijken maar te laten verloederen, maar om bij het voeren van een wijkbeleid, ruimte onbestemd te laten. Laat het een pleidooi zijn om kunst te erkennen als een element van verbinding. Laat het een pleidooi zijn om niet alleen plaats te geven aan tijdelijke artistieke projecten in afwachting van de ontwikkeling van stadsdelen, maar ze bij de uitwerking van die ontwikkeling een permanente plaats te geven. Laat het een pleidooi zijn om kunstenaars niet al te afhankelijk te maken van kunstinstellingen om zich te ontwikkelen, maar de rollen om te keren, en jonge kunstenaars een rugzakje subsidies mee te geven waarmee ze zelf de kunstinstellingen kunnen veranderen.

Laat het een pleidooi zijn vóór culturele ruimte, maar tegen betutteling. Vóór beleid, maar niet teveel.

foto: David Hartl

HET VERHAAL DAT HET ONDERZOEK VOORAFGING

Jeugdculturele zones. De term kregen we voor het eerst op ons bord in 2008 met een studie van Trendwolves naar de invulling van een jeugdculturele zone in Antwerpen.¹ Waar anders? Die studie, besteld door de Stedelijke Jeugddienst van Antwerpen, zocht en bevroeg de potentiële doelgroep van die jeugdculturele zones. Wat kan daar gebeuren wat nog niet elders gebeurt? Het was een hypothetische vraagstelling, op zoek naar de utopie. Wat als we – nu zes jaar later – op zoek zouden gaan naar die zones? Maar niet te rap.

In 2010 namen we de term ‘jeugdculturele zone’ voor het eerst zelf vast, samen met de Brusselse jeugdorganisatie JES en Lasso, het Brussels netwerk voor cultuurparticipatie en kunsteducatie². Toen ging het over jongeren, cultuur en stedelijkheid, en nieuwe manieren om met die drie tot een mix te komen. Op de studiedag die het traject afsloot nodigden we volk uit van RAW Tempel (Berlijn), NDSM (Amsterdam) en onze eigenste Scheld’apen (Antwerpen). Toen werd voor het eerst de volledige breedte van het concept ‘jeugdculturele zone’ duidelijk. Aan de ene kant de kraker-kunstenaars uit de

tegencultuur. Aan de andere kant de ondernemers uit de *creative economy*. We maken er een karikatuur van, maar het kon echt niet verder uit elkaar liggen. Wat hen verbond was 'vrijheid': de *vrijplaats*. Beide zochten ze de relatieve luwte van de niche op om er ongestoord eerder informele en nog niet gangbare activiteiten te ontplooiën. Het waren plekken waar gelijkgestemden – die elkaar misschien al langer kenden – 'landen', in een fysieke plek. En dat ze *landen* was betekenisvol: een statement.

We zagen de dynamiek: de drive van innovatie, de eigenzinnigheid waartoe men een stuk gedwongen werd, het relatieve isolement dat bij experimenteren hoort en dan participatie: een plek claimen om de vernieuwing die werd geambieerd toe te passen. We herkennen die dynamiek. Bij jonge mensen die er voor gaan en zich organiseren. In sociaal-artistieke projecten, in het jeugdwereldwerk, in de urban arts-scene... Bij organisaties die op een of andere manier in een niche zitten, of toch op een breuklijn werken en *strugglen* om dat statement te maken, om die plek te claimen. In ons hoofd is toen alles wat klein is een *vrijplaats* geworden: grenzeloos en vruchtbaar. Potentieel om te koesteren.

Maar het ging over jeugdculturele zones. In 2011 werd jeugdcultuur een Vlaamse beleidsprioriteit in het lokaal jeugdbeleid. "*Voor jeugddiensten is het een heuse uitdaging om het lokale jeugdbeleid evenwichtig te enten op jeugdcultuur zonder deze aan banden te leggen, op te blazen of net dood te knuffelen*", schreef Steunpunt Jeugd (nu De Ambrassade).³ Dat was, en is nog altijd, niet gelogen. Jeugdcultuur bestaat niet meer, en wat aan cultuur als vrijetijdsfenomeen naar jonge mensen wordt toegeschoven is een 'braaf' middenklassefenomeen. Jonge mensen *belev*en cultuur, dat betekent 'toe-eigening'. "*Interventies van overheden en voorzieningen houden in die zin altijd een gevaar voor 'onteigening' in*", schreven de onderzoekers van de Arteveldehogeschool.⁴

De beleidsaanbevelingen uit dat onderzoek waren beperkt, maar juist en nodig: prospecteer en detecteer, creëer fora voor creaties van jongeren, stimuleer netwerkvorming en communiceer over je beleidsinitiatieven. Enkele steden en gemeenten namen deze ter harte. Maar de kritische observator moest vaststellen dat er op het vlak van 'jongeren en cultuur' nog veel *onteigend* wordt. Jonge mensen wordt vooral een aanbod toegeschoven in een discours van 'ontplooiingskansen geven', 'toeleiden naar', 'kennis maken met', 'leren te'... Op zich niet fout, maar de insteek dat jongeren een drijvende kracht zijn in het veranderen en vernieuwen van cultuur zagen we minder dan zou moeten.

De beleidsruimte waarin 'jongeren en cultuur' zich vandaag bevindt is vooral 'veilig': gelabeld met de term jeugdcultuur, cultuureducatie... en afgebakend binnen het jeugdcentrum of onder de vleugels van een educatief medewerker... Het grenzeloze en vruchtbare van jonge mensen die zich cultuur toe-eigenen lijkt ver weg. Wat een eigenaardige vaststelling is als je het naast de beleidsteksten legt. Dan gaat het over ruimte om te experimenteren, het belang van cultuur in de ontwikkeling van identiteit... Dat sluit naadloos aan bij een positief en emancipatorisch discours over jongeren dat de Vlaamse regering en het Vlaamse jeugdwerk uitdragen. Ergens onderweg kreeg die beleidsruimte een eigenaardige invulling en werden de beleidsinstrumenten anders ingezet: preventiediensten organiseren graffitiworkshops, politieagenten maken rapnummers met 'hangjongeren'... Misschien hebben we een te romantisch beeld van creatieve jongeren, maar nog meer wilden we niet meestappen in de *framing* van jonge mensen en 'hun' cultuur als iets anders, laat staan iets problematisch. Ook binnen het cultuurbeleid en de kunsten voelen we een spanning. 'Jongeren en cultuur' wordt er vaak in een normatief kader geplaatst: *'we laten ze wel eens zien wat onze*

kunst is' of 'er moet toch een zekere kwaliteit zijn'. Het talent van jonge mensen krijgt er vooral een platform in een concours-format. En bij andere experimenten wordt al snel doorverwezen naar de jeugdsector. Een open kijk op kunst, de idee dat kunstvormen gedurig aan veranderen en dat jonge mensen die verandering opzoeken en mee sturen wordt er misschien wel erkend, maar zelden concreet opgenomen. Dat engagement gingen de Vlaamse ministers van Cultuur, Jeugd

De beleidsruimte waarin 'jongeren en cultuur' zich vandaag bevindt is vooral 'veilig'

en Onderwijs samen aan in 2012. Ze deden dit met een strategisch beleidskader en vanuit een gedeelde missie en visie. Dat jaar presenteerden de ministers de conceptnota 'Groei en in Cultuur'⁵. We roken onze kans, dus schreven we 'jeugdculturele zones' in 2012 opnieuw in ons beleidsplan. Onze ambitie was: "Een inhoudelijke bijdrage leveren aan de verdere ontwikkeling en verspreiding van het concept 'jeugdculturele zone.'" Zo staat het er letterlijk. De conceptnota kreeg het jaar erna

een vervolgnota 'Doorgroeien in Cultuur'⁶ waarin het accent verschoof van kinderen en jongeren naar +18-jarigen. Beide ministers kaderden onze ambitie in hun vervolgnota, dus konden we starten.

Dat jaar spraken we met heel wat jeugd- en cultuurwerkers. Binnen de werkuren met koffie, daarbuiten aan de toog. Het startpunt van elk gesprek was heel eenvoudig: de term 'jeugdculturele zone', *what does it bring to mind?* Elk gesprek floreerde tussen twee idiomen. Aan de ene kant de utopie van de vrijhaven: de plek die *echt* van jongeren was. En aan de andere kant de dystopie van een reservaat: de *enige* plek waar het jongeren toegestaan was om cultuur te uiten of te beleven. De utopieën waren beperkt aanwijsbaar, de dreiging van de dystopie was alomtegenwoordig. Natuurlijk waren we selectief in onze gesprekspartners, maar niet exclusief. We waaierden uit: van de jeugd naar de cultuursector, van kunstenhuizen naar jeugd welzijns werkers, van ambtenaar naar ongebonden initiatiefnemers... We identificeerden zowel de opportuniteiten als de manco's en categoriseerden ze onder de titels (1) ruimte, (2) conversatie, (3) creatie en (4) beleid. En zo zijn we met dit onderzoek begonnen.

1 Trendwolves voerde in opdracht van de Stad Antwerpen in 2008 een onderzoek uit naar jeugd culturele zones voor jongeren. De studie kreeg de titel 'Exclave. Future Youth Culture Zone'. Je kan het hier downloaden: http://www.jongeren.antwerpen.be/docs/Stad/Bedrijven/Cultuur_sport_recreatie/CS_Jeugd/Onderzoekjeugd culturelezone.pdf

2 Op 14 december 2010 organiseerden Lasso, Demos en JES Stadslabo de studiedag 'pARTicipie! Over cultuurparticipatie van jongeren in een grootstedelijke context'. Verslag daarvan: <http://www.lasso.be/nl/documentatie/lasso-demos-en-jes-studiedag-participie-verslaggeving>

3 Nathalie Van Ceulenbroeck en Jitske Verwimp (2013) Wat? En hoe? Jeugd cultuur als Vlaamse prioriteit. In KRAX* oktober-november 2013, 2de jaargang/nummer4. De Ambassade - Krax*, Brussel <http://ambassade>

de.be/sites/default/files/publicatie/bestand/krax_2.3_-_jeugd cultuur_als_vlaamse_prioriteit.pdf

4 P. Van Mullem, V. De Schrijver, F. Verluys en B. Van Bouchaute (2003) Eindrapport van het Onderzoek "Beleid inzake jeugd cultuur" door Artevelde Hogeschool opleiding sociaal werk i.o.v. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, administratie cultuur, opdracht gegeven in oktober 2001. Onuitgegeven onderzoeksrapport. Artevelde Hogeschool, Gent http://www.sociaal cultureel.be/jeugd/onderzoek_andereproj_jeugd cultuur.aspx

5 Op voorstel van Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur Joke Schauvliege en Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel Pascal Smet keurde de Vlaamse Regering op 20 januari 2012 de conceptnota Cultuureducatie "Groei en in cultuur" goed. De nota beantwoordt de nood

aan meer transversale beleidsaandacht voor cultuureducatie, en schetst de contouren van een gemeenschappelijk strategisch beleidskader én een eerste actieplan. <http://www.cjism.be/cultuur/sites/cjism.cultuur/files/public/conceptnota-groeien-in-cultuur.pdf>

6 Op voorstel van Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur Joke Schauvliege en Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel Pascal Smet keurde de Vlaamse Regering op 19 juli 2013 de conceptnota Cultuureducatie "Doorgroeien in cultuur" goed. Deze nota zet een strategisch beleidskader uit voor cultuureducatie voor volwassenen (18-plussers). Ze geeft een toelichting bij de huidige beleidsvisie en doelstellingen. Tegelijk zet ze enkele lopende of toekomstige acties en initiatieven die daartoe bijdragen, in de kijker. <http://www.cjism.be/cultuur/sites/cjism.cultuur/files/public/conceptnota-doorgroeien-in-cultuur.pdf>

foto: Toestand

VOOR EEN GOED BEGRIP: DE MANIER WAAROP WE DIT TRAJECT HEBBEN OPGEZET

Hoe je iets doet is minstens even betekenisvol als wat je doet. Daarom starten we plichtsbewust met een hoofdstukje methodologie, of wat daar voor door moet gaan. Niet dat we daarmee pretenderen dat er nu een wetenschappelijk werk voor je ligt. Verre van. Wat voor je ligt is de neerslag van een verdiepend traject. Het is eerder een logboek of, misschien nog beter, een magneet naast je kompas. Dit onderzoeksrapport zal bevestigen wat je al wist, wijzen op wat je nog niet wist, en vooral – dat ambiëren we toch – je even uit koers halen om je blik te verruimen. Maar dus eerst nog het antwoord op de elementaire wat-, waarom- en hoe-vragen.

Wat? We wilden met verschillende mensen praten over de term 'jeugdculturele zone' om inzicht te krijgen in onderliggende dynamieken en principes van dergelijke *vrijhavens*.

Waarom? We wilden weten wat we als kunst-, cultuur- of jeugdcentra kunnen leren van *vrijhavens*. Niet om ze te

copy/pasten. Zeker niet. We wilden weten welke plaats ze innemen in de cultuurbeleving van jonge mensen, hoe ze passen in het bredere jeugd-, cultuur- en kunstenveld, en vooral: hoe ze dat veld kunnen dynamiseren.

Hoe? We hebben 'praat-tafels' en 'trage tafels' georganiseerd. We noemden het geen 'focusgroepen' of 'expertenpanels', omdat het niet ging om een duidelijk afgebakende praktijk. De focus van de gesprekken lag op praktijkverdieping en visieontwikkeling. En om dat tot bij de lezer te brengen, hebben we dit boek gemaakt.

Ons opzet was – en is – praktijkverdieping en visieontwikkeling. Er was dus geen afgebakend analysekader, enkel vier *startposities* voor een gesprek. Die startposities synthetiseerden we uit gesprekken die we doorheen 2012 voerden met *stakeholders*. Op 29 mei 2013, tijdens de inspiratie- en ontmoetingsdag 'Vrijhavens. Over ruimte voor jong cultureel verzet', organiseerden we samen met JINT & Vitamine C¹ vier 'praattafels', en later dat jaar nog een vijfde tijdens de inspiratiedag 'Lokaal cultuureducatiebeleid'². Iedereen werd uitgenodigd om vanuit zijn of haar ervaring mee te discussiëren. Het opzet van elke

tafel was gelijklopend, enkel het startpunt verschilde. Dat was respectievelijk: ruimte, conversatie, creatie en beleid. Als lezer kan je je zonder probleem een discussie over ruimte om te creëren en experimenteren voorstellen. Ook over de manier waarop jongeren creëren of over een beleid dat zoiets faciliteert. Een discussie over ‘conversatie’ vraagt wat meer toelichting. Die tafel startte vanuit de vaststelling dat jongeren vooral worden uitgenodigd om aan een cultureel aanbod deel te nemen, actief of receptief. Er is maar weinig aandacht voor de manier waarop jongeren cultuur beleven. Dat *beleven* hebben we benoemd als *toe-eigenen*. Als we jongeren vanuit die optiek benaderen, worden ze een gesprekspartner, een collega die plekken claimt en mee vormgeeft.

Het startpunt: ruimte, conversatie, creatie en beleid

De reacties op onze eerste reeks praattafels waren positief. De sfeer zat goed. Sommigen drongen vurig aan op een definitie van ‘jeugdculturele zones’, anderen zagen juist een meerwaarde in de botsing van meningen en benaderingen. Het bleken geen makke praatbarakken, dus deden we voort. Na de zomer rolden we onze ‘trage tafels’ uit. Vier keer discussieerden we ruim vier uur lang met vier verschillende, handgeselecteerde panels. Opnieuw telkens vanuit de verschillende startposities: ruimte, conversatie, creatie en beleid. De inhoud van de ‘trage tafels’ haalden we uit de ‘praattafels’. Maar het was niet onze bedoeling om deze nog eens dunnetjes over te doen. De samenstelling van de ‘trage tafels’ moest de meerwaarde genereren. Aan de lezer om te oordelen of ons dat gelukt is. Het zijn de ‘trage tafels’ die een neerslag kregen in deze publicatie.

Visieontwikkeling moet inspireren. Maar niets is meer misleidend dan het oplijsten van *best practices* of succesvolle beleidsinitiatieven. Iedereen weet dat je die goeie voorbeelden niet los kan zien van hun bredere context, dat ze vaak mooier worden voorgesteld dan nodig en dat een simpele copy/paste in regel altijd faalt. We zijn ervan overtuigd dat goeie voorbeelden enkel inspireren als ze *verontzekerden*, als ze dingen in twijfel trekken. Vanuit die instelling lees je dus best de neerslag van de ‘trage tafels’. De lezer die een concrete toverformule verwacht, zal ontgoocheld afhaken. Wie deze publicatie doorneemt en tegelijk reflecteert op zijn of haar eigen praktijk en beleid zal er meer aan hebben.

Niets is meer misleidend dan het oplijsten van best practices

---

Om je als lezer wat vooruit te helpen, namen we vier plekken (Toestand, Bolwerk, Scheld’apen en Zwart Wild) en vier portretten (Wannes, Leyla, Jonathan en Benjamin) op. Heel summier, om je een idee te geven over wat voor plekken en mensen we het hebben. Als we dan toch moeten generaliseren, zien we drie soorten organisatievormen in ‘vrijplaatsen’ terugkomen. Maar dit onderscheid kent evenveel mengvormen en wisselt gaandeweg zo dat het niet onmiddellijk betekenisvol is. We geven het mee om je aan te geven welke drijfveren kunnen spelen in ‘vrijplaatsen’.

- **Functionele verbanden:** Hier is het de *vrijplaats* te doen om betaalbare ruimte, een fijne plek, veel vrijheid... Om dat allemaal praktisch te kunnen bolwerken, wordt er samengewerkt.
- **Doelgerichte verbanden:** Hier zie je dat mensen met min of meer dezelfde achtergrond zich verenigen rond een speci-

fiek doel. Het is dat gemeenschappelijke doel dat de *vrijplaats* stuurt. Anderen kunnen aansluiten als ze het doel onderschrijven en versterken.

- **Collectieve verbanden:** Hier kan iedereen aansluiten, zolang er maar sprake is van een win-win voor alle betrokkenen. De groep is dan vaker meer divers, en samenwerkingsverbanden wisselen. Er is nog altijd sprake van een gemeenschappelijkheid, maar die zit meer in een onderlinge ruil-verstandhouding tussen individuen of groepen die in de *vrijplaats* resideren.

Voor dit boek hebben we de vier plekken gevraagd om zichzelf voor te stellen. Dat is op zich al betekenisvol, omdat ze zichzelf – al dan niet – inschrijven in een bepaalde beleidscontext of typologie die niet onmiddellijk eigen is aan het jeugd- of culturele veld. Ze zijn wat ze doen. Ze situeren zich in een *tussenruimte* waar beleidsmakers, jeugd- en cultuurwerkers niet onmiddellijk vat op hebben. Het hokjesdenken, de verkokering, de verschotting, de budgetten die gebonden zijn aan departementen, diensten en disciplines... het staat allemaal haaks op de dynamieken die in deze plekken ontwikkeld worden. Als dit onderzoekszopzet iets kon vaststellen, is het dat wat *tussen* beleidsdomeinen gebeurt minstens even relevant is als wat zich *in* die domeinen afspeelt.

De idee van *tussenruimte* hanteerden we als theoretisch begrip om ‘jeugdculturele zones’ te kaderen. De Nederlandse filosoof Henk Oosterling inspireerde ons daartoe. Hij benadert de stad, en breder het publiek domein, als een groot relationeel netwerk. Dat vormt een elastisch en veerkrachtig weefsel, dat voor sommigen als een trampoline werkt om hogerop te komen, en voor anderen een vangnet is om niet te pletter te slaan op de keiharde werkelijkheid. We kunnen ons allemaal wel iets voorstellen bij een dergelijk netwerk, maar dat wordt pas concreet

als je inzoomt op een knooppunt. De plekken waarover we het in dit boek hebben, moet je ook zo bekijken: als knooppunten in een netwerk. Twee aspecten worden dan belangrijk.

Ten eerste: we hebben *vrijplaatsen* bekeken als veel meer dan enkel een fysieke plek. Het ging ook over verbindingen tussen mensen en tussen ideeën die elkaar kruisen. In *vrijplaatsen* zochten we naar het sociale en creatieve proces waarin alle betrokken partijen zichzelf naar een hoger niveau tillen, of juist dat vangnet vinden waarbij ze zich goed voelen. De plekken die we onderzochten ontlenen dus vooral hun kracht en waarden aan de interacties die er plaatsgrijpen, niet zozeer aan de fysieke plek.

En ten tweede: je mag de plekken die we onderzochten niet losknippen uit dat netwerk. Waar de interne dynamiek in deze plekken vooral verbindend werkt, is er naar buiten toe vaak sprake van ‘oppositie’, een tegenstem. Dit is niet noodzakelijke negatief of anti, maar wijst op een afstand tussen organisaties, instellingen of overheden en die ‘vrijplaatsen’. Heel vaak zochten we in gesprekken oplossingen om die afstand te verkleinen. Maar die afstand bleek net heel vaak betekenisvol. De plekken die we onderzochten kan je dus niet benaderen als eilandjes, maar wel als één element in een groter landschap. Als lezer moet je jezelf dus af en toe de vraag stellen hoe de organisatie waarvoor jij werkt zich tegenover die *vrijplaatsen* bevindt. Want die afstand, of die nu groot of klein is, is betekenisvol.

En om *vrijplaatsen* ten volle te begrijpen, moet je er gewoon wat vaker binnen springen.

foto's: Toestand

TOESTAND - BRUSSEL

Als jonge gast plekken gebruiken is bijna onmogelijk. Het is superduur en de procedures zijn absurd. Leegstand is de toekomst.

Toestand werd opgericht met als doel leegstaande ruimtes op een creatieve manier te activeren. Dit activeren gebeurt op velerlei wijzen, onder andere door het creëren van spontane, creatieve actiezones. Binnen deze actiezones wordt lokaal potentieel (van talenten tot verhalen, mensen, materialen...) volop ingezet en uitgedaagd. Binnen de spontane actiezones krijgen mensen de vrijheid om een eigen persoonlijk project te ontwikkelen. Zo was er een jongen die een kasteel bouwde voor 'zijn prinses' die terugkwam uit India.

De doelgroep van Toestand is erg breed, namelijk DE MENS EN ZIJN VRIEND. Wel kiest Toestand voor een extra focus op stedelijke jongeren. Gewoon, 'omdat dat belangrijk is' en omdat ze vaststellen dat er eigenlijk niet zo veel laagdrempelige mogelijkheden zijn voor Brusselse jongeren. Door een heel eigen methodiek wil Toestand op een eerlijke wijze stedelijke jongeren aansporen om creatief aan het werk te gaan, spontaan, en vanuit zichzelf.

Zeer belangrijk binnen de Toestand-projecten is het idee van 'momenten'. *"We proberen uiteenlopende persoonlijkheden te betrekken bij het maken van 'het moment'. Mensen uit de buurt die een zekere passie hebben (een bakker, een architect, een werkloze...) brengen we rond de tafel. We geven hen een residentie*

voor een bepaalde periode, waar ze de ruimte en indien gewenst de ondersteuning krijgen om toe te werken naar een moment waar zij hun 'toestand' uiten. Dat kan van alles zijn, een happening, een lezing... Zo werden er samen met kinderen, buurtbewoners en artiesten verfwapens gemaakt waarmee de leegstaande school die Toestand in tijdelijk gebruik kreeg bekogeld werd. Een heel avontuur, zeker voor de kinderen die er ooit op school zaten. We werken samen met iedereen die zijn 'toestand' wil uiten. Iedereen is welkom op zo'n moment. Een inkomprijs is niet aan de orde en zou de vrijheid waar wij naar streven ondermijnen."

"Wij staan voor vrijheid. En vrijheid betekent ook dat dingen ingevuld worden door plek, buurt en toeval. Iets wat haaks staat op subsidies. Toch hebben we er aangevraagd. Niet voor werkingsmiddelen. Dat gaan we blijven doen met recuperatiemateriaal, dat blijft de uitdaging, maar gewoon om onszelf op een wettelijke manier in te schrijven."

[HTTP://TOESTAND.BE/](http://toestand.be/)

"Dit gebouw stonk naar vogelstront, dus hebben we een soort van plasticen luchtbel gemaakt met verse buitenlucht. Daar vond een optreden plaats waar ongeveer 500 mensen passeerden."

"Ooit wilden we in een gebouw dat al vijf jaar leeg stond een cultuurcentrum starten. Binnen de twee uur zijn we daar echter uitgezet. We hebben dan maar een houten cultuurcentrum gebouwd op een leegstaand terrein."

▣ Tussen ruimte kunst en kapers / 2014 - www.demos.be

foto's: Scheid'open

SCHELD'APEN / HET BOS - ANTWERPEN

Scheld'apen start eind jaren 90 vanuit de noodzaak en de overtuiging dat er geen ruimte voor artistieke ontplooiing voor jongeren meer is in de stad. In een oude, gekraakte spoorwegkantine wordt een voedingsbodem gecreëerd voor kunsten en initiatieven allerlei. Het wordt de plek in Antwerpen waar minder evidente en licht contraire kunst wordt beleefd en gecreëerd. Gedurende vijftien jaar doet Scheld'apen de Antwerpse artistieke grondvesten daveren. Scheld'apen slaagt erin het Antwerpse stadsbestuur en de Vlaamse Gemeenschap te overtuigen van haar meerwaarde en uniciteit, en combineert een DIY-attitude met subsidies voor haar jeugdculturele werking en kunstenwerkplaats.

---

*Een vrijplaats is niet vrijblijvend. Je moet er-
gens een positie innemen.*

Een verhuis dringt zich op. De site waar het Scheld'apen-huis staat krijgt een andere bestemming. Deze verhuis, gekoppeld aan een groeiend bewustzijn van het potentieel van de eigen organisatie, inspireert om de hele werking grondig te herdenken. Scheld'apen gelooft dat haar manier van werken heel wat te bieden heeft, ook aan de bredere maatschappij. Scheld'apen start een niet-evident tabula rasa-proces en een onderzoek om nieuwe energie en een andere manier van werken mogelijk te maken.

Enter: Het Bos In een voormalig stads-atelier, in het midden van de stad, opent Het Bos in mei 2014 zijn deuren. Het Bos steunt op de kracht en dynamiek die op de vorige locatie ontwikkeld werd, maar het is een ander huis. Een huis met meer kamers en vensters, meer deuren, meer kansen, meer in kijik, meer zicht op de omringende

---

“We zijn geëvolueerd van een kleinere vrijplaats pur sang, ontstaan uit een artistiek kraakverhaal waar alles puur en vrij was, naar een grotere werking. Een met subsidies, die zélf nog een vrijplaats is maar via minibudgetten ook andere kleine autonome plekken en initiatieven mogelijk maakt. Ik vind het heel belangrijk dat we mee evolueren en ons in vraag blijven stellen.”

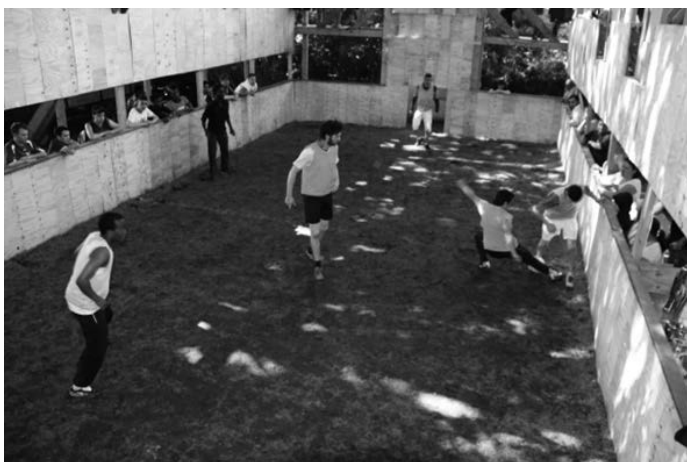
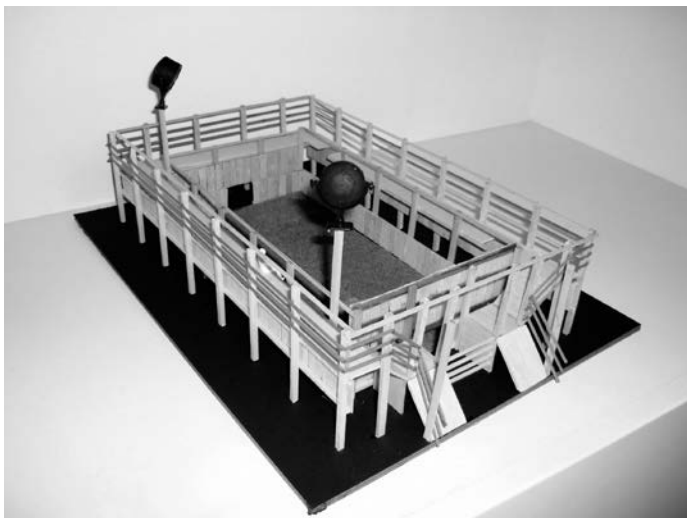
wereld. Het Bos is een soms bevreemdende plek die tegelijkertijd geruststelt, verwarmt en voedt. Het huis doet niet alleen aan kunst, maar ook aan dagschotels. Als organisatie is het een experiment op zichzelf waarin duurzaam denken en handelen al twintig jaar een natuurlijke staat is. Het Bos is een speeltuin voor jonge makers aan het begin van een artistiek parcours. Maar evengoed een moederhuis voor artiesten met al enige naam die werken aan een andersoortig nevenproject of op zoek zijn naar herbronning.

Het Bos biedt onderdak aan verschillende activiteiten, diensten en subgroepen. In Het Bos schuilt een coöperatieve concertzaal, technische infrastructuur en allerlei soorten ruimten die gedeeld kunnen worden met mensen met een schoon idee.

WWW.HETBOS.BE

Op zaterdag 4 en zondag 5 mei 2013 nam Scheld'open een deel van de Antwerpse rommelmarkt over en nodigde heel wat van hun vrienden uit, waaronder het Gentse Topo Copy

Aangezien het dossier van het nieuwe voetbalstadion volledig strop zat nodigde Scheld'apen kunstenaars Jozef Wouters en Simon Allemeersch uit om samen met de anderstalige nieuwkomers van Siso Marco Polo een eigen voetbaltempel te bouwen.

▣ Tussen ruimte kunst en kapers / 2014 - www.demos.be

foto's: Zwart Wild

ZWART WILD - GENT

Zwart Wild is een werk- en ontmoetingsplek in de Meubelfabriek in de wijk De Brugse Poort in Gent. Zodra de fabriek sloot om plaats te maken voor een nieuwbouwproject, trok de plek de aandacht van enkele groepen op zoek naar ruimte. Na contact met de eigenaar mochten delen van de fabriek gebruikt worden voor publieke en private werking van verschillende vzw's.

Tijdelijkheid is ergens goed, maar het zou toch vies pijn doen moesten we nu moeten stoppen.

Een tiental jonge mensen bouwde een deel van de oude meubelfabriek om tot een grafisch atelier, een houtatelier, een beeldhouwatelier, een zeefdrukatelier en een donkere kamer. De dagelijkse atelierwerking is privé, maar waar mogelijk laat Zwart Wild gastkunstenaars toe om in de ruimtes tijdelijk aan een project te werken. Daarnaast omvat Zwart Wild twee expositieruimtes van elk circa 200 m², waar ze zelf tentoonstellingen organiseren of die ze aan democratische prijzen verhuren. Dit geheel wordt verbonden door het 'salon': een levendige ontmoetingsplek waar voortdurend creatieve samenwerkingen en ideeën ontstaan. Minstens tweemaal per maand opent Zwart Wild dit salon, met telkens een line-up van muzikanten, theater of andere podiumkunsten, gekoppeld aan uiteenlopende exposities.

Om de kosten van de vele werken te delen, sloegen drie groepen de handen in elkaar en richtten vzw De Vergunning op als overkoepelend werkingsorgaan. Zo ging vzw Zwart Wild in zee met vzw Café La Lys en vzw De Fietskeuken. Het café bracht de Brugse

Poort een broodnodige ontmoetingsplaats. De fietskeuken helpt mensen, in ruil voor een vrije bijdrage, bij het herstellen van hun eigen fiets. Vanuit vzw De Vergunning worden ondertussen dertien vzw's en tijdelijke invullingen binnen de Meubelfabriek gecoördineerd.

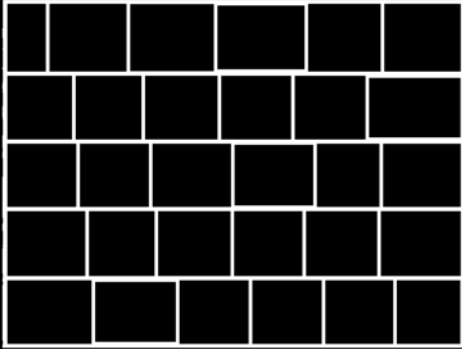
“Wij willen een breed publiek bereiken, dit bekomen we door een brede programmatie en openheid ten aanzien van de voorstellen die ons bereiken. Niet zozeer geldt kunst als maatstaf maar wel toewijding, goesting, engagement en experiment. We nemen voorstellen au sérieux, en als er een klik is, dan ontstaat er iets.”

[HTTPS://WWW.FACEBOOK.COM/ZWARTWILD](https://www.facebook.com/ZWARTWILD)

ZWART WILD

MEIBLOEMSTRAAT 14, 9000

ZONDAG 16 FEBRUARI '14

BEATFREAKS

- (15.00) JAZZMATAZZ
- (16.00) FREDDY BRACKER
- (17.00) VERSATELL
- (18.00) SHUNGU
- (19.00) SANOU SAN

foto's: Uijtwillken ©Bolwerk

BOLWERK - KORTRIJK

Bolwerk ontstond vanuit een groep vrienden en kunstenaars, die in 2002 een fabriekspand bezetten in hun thuisdorp. Een jaar later nodigde Bolwerk artiesten uit om een weekend lang hun ding te doen op tien locaties: leegstaande huizen, garages, kleine fabriekjes... Vanuit die actie ontstond een hele dynamiek, die zich in 2005 vertaalde in een groot atelier waar zes maanden lang aan een mechanisch circus gebouwd werd. Jonge kunstenaars, maar ook mecaniciens, houtbewerkers, metaalbewerkers, stiksters... Tijdens dit proces werden ook omgebouwde voertuigen gecreëerd, bijvoorbeeld een rijdende badkuip... Het begin van een groter verhaal, waarin nog veel bizarre rijdende voertuigen zullen voorkomen. Door een grote opdracht vanuit de stad Brugge maakte Bolwerk de overgang van een volledige vrijwilligersorganisatie naar een werking met twee voltijdse personeelsleden.

Een koepel waarbinnen nieuwe burgerinitiatieven van onderuit groeien.

Twee ateliers vormen de kern van de huidige werking: het constructieatelier en het textielatelier. In het constructieatelier sleutelt Bolwerk aan installaties: woonwagens, frietkanonnen, bakfietsen, vuurfabrieken en raketten. Deze worden gemaakt in opdracht van derden of zijn onderdeel van eigen projecten. Hetzelfde geldt voor het textielatelier, dat tegelijkertijd ook een sociaal project is. In het open atelier worden interculturele ontmoetingen gestimuleerd via het medium textiel. *Pied à terre* en inloopplek van Bolwerk is vandaag Café Congo in Kortrijk, dat ze ook runnen.

Inhoudelijk ontwikkelt Bolwerk zich langs twee lijnen. Enerzijds is Bolwerk een koepel

waarbinnen nieuwe burgerinitiatieven die van onderuit groeien ondersteund worden. Zo ondersteunt Bolwerk *repaircafés*, een instrumentheek, een bibliotheek voor werkmateriaal, en richtte het Magneet op, een vzw die kunstenaars ondersteunt in hun zoektocht naar atelierruimte. Ook Stal13, een sociale opknapperij, ontwikkelde zich onder de vleugels van Bolwerk.

Anderzijds is er de lijn van kunst en actie in de publieke ruimte. Installaties, events, straattheater... Deze lijn bouwt Bolwerk uit samen met verschillende partners en vult ze uiteraard ook in door zelf voorstellingen te maken via binnen- en buitenlandse residenties. Daar is het tenslotte ooit allemaal mee begonnen.

“We zijn gelukkig met wat we doen: het is hard werken, maar we zijn niet afhankelijk van subsidies. We doen dingen die niet commercieel zijn. Er worden in onze ateliers mooie, unieke objecten gemaakt. We bereiken veel mensen en we krijgen veel positieve reacties... Dat geeft energie.”

WWW.BOLWERK.BE

BOLWERK²

VRIJDAG 29 MAART

DE GROENE POORTEN VANAF
VERVERIJSTRAAT 6 CENTRUM DEERLIJK 20U

EEN PODIUM DOOR, VOOR EN MET JONGE ARTIESTEN. EEN SAMENSMELTING VAN INSPIRATIE EN TRANSPIRATIE: MUZIEK, WOORD EN BEELD IN ALLE VORMEN. MUZIEK VAN AKOESTISCH TOT VERNUFTIG EXPERIMENTEEL: DUB, INSTRUMENTALE JUNGLE, HE AND HIS GUITAR, FLOATING BEATS. WOORD VAN STRELEND TOT ABSURD: COLUMN, PROZA, MONOLOOG. BEELD VAN VERF TOT BINAIR: SCHILDERKUNST, FOTOGRAFIE, NIEUWE MEDIA, ETSEN, BEELDHOUWKUNST.

WEGBESCHRIJVING: EY AFRIT 4 DEERLIJK (TUSSEN WAREGEM EN KORTRIJK), RING RICHTING HARELBEKE, 1* LICHTEN RECHTS, VOLGEN TOT AAN HET ROND PUNT.

+ EXTRA CIRQUE À VOLONTÉ

GRATIS

Niet op de openbare weg gooien

MET O.A. JAY-OKAY, GEERT SIX
X&TRICK, JEF RAVELINGIEN, →
VEDJ-TBL, C-BA →
EN VELE ANDEREN... →

V.V. Ruben Benoit, Hoogstraat 101, 8540 Deerlijk | Illustratie Kristof Bousse - Vormgeving Mario Debaene

foto's: Textielatelier © Bolwerk

Autonome ruimte, noodzaak en recht?

Aan tafel met Peter Geysmans en Tim Bruggemans (Zwart wild), Wannes Cré (Scheld'apen), Felix Aerts (Toestand), Liesbeth Vlerick (DOK), Tim Bryon (Formaat, Smoke and Dust), Lotte De Bruyne (Dēmos), Bart Rogé (Dēmos) en Mathilde Renson (Student SCW).

Tekst: Lotte De Bruyne & Bart Rogé

foto: DOK © Michiel Devijver

Vrije ruimte, tijdelijke ruimte, autonome ruimte. Ruimte om binnen een maatschappij vol regels andere dingen te doen, te experimenteren of louter 'gewoon' te zijn. Maar hoe organiseer je die vrije ruimte? En hoe ga je om met alle mensen die in die ruimte iets willen doen? Hoe belangrijk is vrijheid en hoe verdedig je die? Welke functie heeft zo'n ruimte in een maatschappij en specifiek in het culturele landschap? Gaat een sterke identiteit ten koste van openheid? En is vrije ruimte enkel iets voor jonge mensen? Welke invloed heeft overheidsondersteuning op je werking en op je vrijheid? Hoe blijf je relevant en is een vrije ruimte altijd een tijdelijk gegeven? Deze en nog veel andere vragen legden we voor aan onze tafelgasten uit Antwerpen, Brussel en Gent. Al snel bleek dat onze gasten, allen initiatiefnemers van *vrijplaatsen*, zich deze vragen voortdurend ook zelf stellen. De antwoorden die volgden waren dan ook behoorlijk doordacht én relevant.

Ruimte aub

“Je houdt het bijna niet voor mogelijk hoeveel mensen op zoek zijn naar ruimte.”

Alle tafelgasten beamen: aan interesse en aanvragen om vrije ruimte in te vullen is er geen gebrek. Er zijn duidelijk heel wat jonge en minder jonge mensen op zoek naar vrijplaatsen. Veelal naar artistieke ruimte, maar evengoed naar ruimte om hamburgerbaksels uit te proberen, kleren te ruilen, te skaten, te repeteren of te timmeren. Of gewoon naar een plek om rond te hangen, te werken en samen te komen *zonder om de vijf botten een dure koffie te moeten bestellen.*

Er wordt aangegeven dat er wel vaak ruimte is in de stad, maar dat die niet toegankelijk is. Ruimte is vaak duur, de invulling ervan wordt heel erg op voorhand bepaald en is daardoor beperkt. Iemand stelt: *“Die zalen zijn dan zo duur om te huren. Tenzij je een omslachtige subsidieprocedure volgt, dan kan*

je ze iets goedkoper huren. Ik kan er echt niet bij dat we ingewikkelde subsidies moeten aanvragen om dan in een of ander gesubsidieerd Brussels kinderkunstenhuis nog steeds veel te veel te moeten betalen voor een stijve zaal waar er vooral niets mis mag gaan.”

“We krijgen enorm veel vragen.” Eenmaal er ruimte is, worden ze trekpleisters. In Kortrijk heet de vrijplaats die Bolwerk mee opende niet voor niets De Magneet. Zeer veel jonge mensen zijn op zoek naar een werkplek, een presentatieplek of een plek om samen te komen. Het is duidelijk dat deze vrijplaatsen belangrijk zijn voor jonge makers en initiatiefnemers. En door de sfeer die er hangt, worden deze plekken ook belangrijk voor andere mensen.

Elk verhaal aan de tafel is uniek. Een tafelgast verwoordt het zo: *“Je vertrekt vanuit de infrastructuur en vanuit wat leeft op een bepaald moment. Er zijn veel mogelijkheden, veel verschillende accenten en invalshoeken om een vrijhaven te zijn. Daarom dat wij zo anders zijn. En toch ook weer niet.”*

Gatekeeping, tussen identiteit en openheid

“Het is altijd een beetje schipperen tussen enerzijds je eigen profiel en karakter dat noodzakelijk is voor je identiteit behouden, en anderzijds open en laagdrempelig zijn zodat je publiek ook vernieuwt.”

Door de veelheid aan vragen worden alle plekken geconfronteerd met ‘gatekeeping’: kiezen tussen wat ze wel en niet doen of binnenhalen. Ruimte en tijd spelen vaak, ongewild, een belangrijke rol bij het al dan niet ingaan op een vraag. *“Maar we moeten onszelf vooral ook de vraag stellen of we het tof vinden. Zien we het zitten? Draagt een maker of project bij tot ons verhaal, past dat binnen onze filosofie?”*

“Nadenken over waarom we wat wel en niet programmeren is belangrijk. En daar intern over spreken en discussiëren.”

Alle ‘vrijplaatsen’ hebben een sterk eigen profiel en karakter. Daar zijn de tafelgasten zich van bewust. Toch streven ze openheid na. De gasten geven aan dat er vaak dingen worden georganiseerd die niet helemaal in de lijn van de werking liggen. Dit om sfeer en ontmoeting te creëren. En om nieuwe mensen te verwelkomen. Zo liet de Gentse ontmoetingsplek Zwart Wild eerder toevallig een kledingruil en een salsales in haar ruimtes doorgaan. *“Wij willen met een brede programmatie en openheid ten aanzien van de voorstellen die we krijgen een breed publiek bereiken. Kunst geldt niet zozeer als maatstaf. Toewijding, goesting, engagement en experiment wél. We nemen voorstellen au sérieux, en als er een klik is, dan ontstaat er iets.”*

Het blijkt niet altijd gemakkelijk om dingen volledig los te laten. Ook vinden de tafelgasten het belangrijk om samen met de externe partner te bekijken hoe plekken zo goed mogelijk kunnen worden.

Iemand stelt: *“Als iemand die we – omwille van zijn project of gedachtegoed – wel sympathiek vinden bij ons een festivalletje wil doen, maar daarvoor met slechte en irrelevante voorstellen afkomt, die in geen enkele scène passen en voor geen enkel publiek interessant zijn, dan zullen we hem wel helpen met het programma. Want daar zijn wij wel goed in. Terwijl die mens bijvoorbeeld veel meer weet over energie en ecologie, en een netwerk heeft dat wij niet hebben. En ja, dat straalt ook af op ons en ons publiek.”*

Naast het spanningsveld tussen eigen identiteit en openheid komt ook het individueel artistiek werk en het collectieve verhaal op tafel. *“Het is moeilijk om een evenwicht te vinden tussen individueel werk in ateliers en je bijdrage aan een groter verhaal. Wij verlangen dat mensen meehelpen in de publieke werking*

foto: DOK ©Michiel Devijver

door ruimten te helpen inrichten en te helpen organiseren.”

Inhoudelijke kruisbestuiving betekent ook samen beheren en organiseren. Smoke and Dust stelt het als volgt: *“We hebben nu een eigen plek via de stad Gent. We reageerden met een idee op een open call en kregen het gebouw ter beschikking, zonder extra middelen maar wel met alle werken aan het gebouw erbij. Na een jaar werken en bricoleren zitten we nu in de testfase. In de toekomst willen we onderdelen en ruimtes toewijzen aan bepaalde personen of groepen met een zekere bekwaamheid of ambacht. Zij kunnen daar hun eigen ding doen, maar staan ook mee in voor het onderhoud, het beheer en de vormgeving van het gebouw. Hoewel onze expo altijd strak is en we zelf programmeren, mag iedereen in principe iets komen doen. We*

merken dat hoe meer we toelaten, hoe meer aanvragen er komen. Nu zetten we dat even on hold, want het moet haalbaar blijven. We vragen ons ook af of we wel binnen ieder luik van ons project alles moeten doen en toelaten.

We gaan dieper in op overwegingen die de tafelgasten maken wanneer ze beslissen om iets wel of niet te doen. Naast de eigen identiteit en filosofie, wat zijn de criteria, moeilijkheden en breekpunten?

Een onvolledig lijstje:

- Voorstellen met een religieuze of politieke achtergrond blijken het moeilijkst.
- Je activiteiten beïnvloeden de diversiteit van je bezoekers. Dit is vaak een belangrijk criterium, in die zin dat er eerder gekozen zal worden voor activiteiten die de

- diversiteit bewaren of soms verbreden.
- Je mag geen slaaf worden van artiesten of aanvragen.
- Het bekomen van een soort win–win blijkt eveneens een criterium. Niet noodzakelijk een win–win in geld, maar in mensen, contact of ervaring.
- Tafelgasten geven aan dat ze soms voor een dilemma staan: communiceer je iets dat geprogrammeerd staat als je er niet helemaal achter staat of niet? Plaats je dat dan wel of niet in de agenda? Ook hier speelt weer het spanningsveld tussen eigenheid, karakter versus een ander publiek.
- Door het ‘zijn’ van een bepaalde plek – je profiel en uitstraling – creëer je automatisch een soort filter.
- Door samenwerkingen met andere organisaties kan je je eigen beperkingen opvangen. Je kan niet in alles expert zijn of even geïnteresseerd zijn in alles.
- Het feit dat er op een vrijplaats eens mislukt en gefaald mag worden, maakt ook de druk om de juiste keuzes te maken iets minder zwaar. *“Wij mogen falen, onze kunstenaars ook, dus de mensen die bij ons iets komen doen ook. Maar niet heel de tijd hé. Falen en op uw bek gaan, ha!”*

Do It Yourself-kunstenaars

“Is zo’n plek ook niet een kunstwerk op zich? Zijn wij niet allemaal gewoon zelf kunstenaar of een kunstenaarscollectief in plaats van een organisator?”

Bij deze uitspraak lacht de hele tafel en wordt er tegelijkertijd beamend geknikt. Behalve door Toestand. Toestand neemt zeer bewust de woorden ‘kunst’ of ‘kunstenaar’ niet in de mond. Het begrip ‘kunst’ is voor hen te bepalend en sluit mensen uit. Toestand wil afstand nemen van de ingekleurde en ingekaderde kunstwereld met haar eigen regels en publiek. Omdat zij dat net willen doorbreken, gebruiken ze het woord kunst niet.

De tafelgasten die het werk en de projecten van Toestand kennen, geven aan dat ze wat Toestand doet net heel erg ‘kunst’ vinden. Toestand stelt: *“Onze doelgroep is de mens en zijn vriend. Iedereen dus. En iedereen moet zich welkom voelen. In dat ‘kunstenkader’ is dat onmogelijk.”* De woorden ‘makers’ of ‘vormgevers’ worden als juister ervaren. Smoke and Dust gebruikt bewust de term ‘*artist made*’.

Er wordt aangehaald dat deze plekken zeker niet enkel broedplaatsen zijn voor jonge kunstenaars: plekken voor ‘beginnelingen’ die op zoek zijn naar een atelier of presentatieruimte. Al is het natuurlijk wel zo dat er veel gewerkt wordt met die grote groep mensen die zich tussen het echte beginstadium en het zogenaamde professionele circuit bevinden. Maar ook kunstenaars die het soms al enigszins of volledig gemaakt hebben, blijken nood te hebben aan zo’n klimaat van vrijheid. Naast het zelf creëren vinden ze ook het opdoen van inspiratie, de uitwisseling en de confrontatie van hun werk met andere werelden en geesten erg belangrijk. *“En de vrijheid, die unieke vrije sfeer en geest die moeilijk te vinden is in onze samenleving.”*

Veel collectieven en kunstenaars ervaren het als een absolute noodzaak om een eigen plek te hebben waar je goedkoop of gratis je ding kan doen. Die eigen plek moet niet per se exclusief van henzelf zijn, maar wel passen binnen een kader dat hen begrijpt en aanvoelt.

Plaats in het veld

“Wat wij doen is de grote cultuurhuizen een soort spiegel voorhouden.”

Meer dan eens wordt de identiteit van plekken geschetst in verhouding tot andere plekken en organisaties. Grotere lokale cultuurhuizen komen al snel in het vizier.

Grote cultuurhuizen blijken volgens de tafelgasten te verschillen in de manier waarop er keuzes gemaakt worden. In 'vrijplaatsen' wordt er volgens hen veel organischer gedacht: intuïtief, vanuit wat juist lijkt of 'klopt'. Dit staat in schril contrast met een denken vanuit beleidsopdrachten, functies, vastgelegde werkvormen en het dominante, misschien zelfs ouderwetse denken vanuit afgelijnde disciplines.

In de grotere kunstenhuizen en cultuurhuizen zou er meer managementdenken heersen en minder ruimte zijn om te falen. Doelstellingen en quota moeten er worden behaald en er lijkt weinig plek voor kleine dingen op korte termijn. Ook zou er een zekere voorspelbaarheid hangen, en geld speelt een niet onbelangrijke rol.

“In een vrijplaats is veel meer mogelijk, en: je wordt toch serieus genomen.”

Iemand merkt op dat er in de zogenaamde 'grote cultuursector' nooit iets 'dood gaat'. Alles blijft gewoon bestaan. Goed bezig of niet, relevant of niet. *“Alsof hun bestaan een verworven recht is.”*

De reflectie naar de eigen plekken wordt gemaakt. *“Soms moet je er gewoon mee stoppen. Omdat je geen goesting meer hebt, omdat je te oud bent, omdat andere plekken het op dat moment beter doen, omdat je een andere rol of identiteit wil aannemen, omdat de tijden veranderen.”* In plaats van zo hard in te zetten op al die onsterfelijke groten, zouden meer kleine, nieuwe frisse dingen ondersteuning moeten krijgen.

Moet dat kleine, nieuwe en frisse dan niet ergens anders kansen en ondersteuning vinden? In de jeugdsector bijvoorbeeld? De

foto: DOK

tafelgasten schuifelen op hun stoel. *“Een jeugdwerker die een tentoonstelling op poten krijgt? Waar dan, in het jeugdhuis?”* vraagt iemand laconiek. Workshops, festivals en feestjes, dat ziet iedereen gebeuren in de jeugdsector. Maar een echte werking uitbouwen binnen een jeugdsector-setting zien ze niet gebeuren. Het verschil tussen vrijplaatsen en de jeugdsector zou zich situeren in de artistieke invalshoek, het netwerk dat wordt aangesproken, het soort ruimte en formats dat wordt aangeboden en vooral: de manier waarop men benaderd wordt. *“Onder je eigen vlag mogen varen, ik zie het maar weinig gebeuren.”*

Het vrijplaats-idee gaat volgens onze tafelgasten niet zozeer over een nieuwe typologie in het veld, maar over plekken en bewegingen met een bepaalde manier van werken:

“Ik zie het begrip ‘jeugdculturele zone’ ook niet zozeer als één plek, maar eerder als een netwerk van allemaal kleine of grotere plekken en bewegingen waar ruimte is voor een open manier van werken.”

“Vrijplaatsen zijn vaak magische plaatsen. Niets of weinig is op voorhand vastgelegd, en toch functioneren ze.”

Tijdelijkheid

“Ook al ben je niet tijdelijk, probeer je toch best dat tijdelijke karakter te behouden. Dat maakt het interessant.”

Vrijplaatsen ontstaan en verdwijnen, komen boven water en duiken dan weer onder, vallen stil en schakelen daarna weer een versnelling hoger. Al snel wordt duidelijk dat het woord ‘tijdelijk’ een begrip of een toestand is die op verschillende manieren speelt binnen deze plekken. We polsen naar hoe onze tafelgasten ‘tijdelijkheid’ interpreteren.

Eenzijds gaat dit tijdelijke over het ‘tijdelijk’ innemen van ‘tijdelijke’ ruimte. En anderzijds slaat het op het karakter en de manier van werken binnen deze plekken: *“Mensen komen en gaan, doen hun ding, blijven hangen, vertrekken en komen later misschien terug.”* Het tijdelijke karakter wordt ook gelinkt aan de verhouding met de overheid. Door autonome plekken enkel tijdelijk – op projectbasis, of binnen een afgeleide subsidieperiode – te ondersteunen, zou hun kracht ingeperkt worden. *“Je leeft bij de gratie van een ander.”*

“Omdat ze dan geen echte bedreiging of tegenstem kunnen ontwikkelen. Het is efkes hard roepen, maar daarna weer business as usual.” Op die manier krijg je geen echte sterke autonome plekken waar een kracht uit kan groeien.

Maar tijdelijkheid wordt ook als waardevol aanzien. Omdat het voor veel energie en flexibiliteit zorgt. Dat compenseert misschien de onzekerheid en stelt een heleboel grenzen, die dan weer zorgen voor creatieve oplossingen of herbronning.

“Het is moeilijk. Die tijdelijkheid zorgt voor een enorme drive en creëert ongelofelijke plekken. Je wil dan zo veel mogelijk doen op zo weinig mogelijk tijd. Anderzijds kan je door die korte duur en grote onzekerheid niet echt iets uitbouwen, wat de drive soms ook wel beknót.”

De tijdelijkheid van vrijplaatsen schuilt dus vooral in hun karakter. Een karakter dat zichzelf voortdurend in vraag stelt, flexibel en kritisch is. Een autonome zone zou zo wendbaar moeten zijn dat ze relatief vlotjes haar manier van werken kan veranderen of voor een andere insteek kan kiezen als de nood daartoe dwingt. Deze karaktereigenschap zou iedere vrijplaats in zich dragen. Of ze nu tijdelijk gehuisvest zijn of een vaste plek hebben. Maar niet iedere tijdelijke, creatieve invulling van ruimte is noodzakelijk een vrijplaats. Daar hameren onze tafelgasten op. Maar het is nu eenmaal zo dat vrijplaatsen vaak opduiken in de vorm van een tijdelijke invulling.

“Het is ergens goed dat vrijplaatsen iets tijdelijks in zich dragen. Vrijplaatsen zijn vaak plekken die heel erg afhankelijk zijn van de energie van de betrokken personen. Vaak is het ook best dat ze niet blijven bestaan. Maar het is wel belangrijk dat er een soort afspraak is dat er altijd wel plaats moet zijn voor dat soort plekken.”

Door en voor de jeugd?

“Ik vind het logisch dat die plekken vaak zijn ingevuld door de jeugd. Jonge mensen zijn nu eenmaal veel met experimenteren bezig. Maar het

is zeker niets exclusiefs. Het heeft niet per se iets met leeftijd te maken.”

Vrijplaatsen worden doorgaans beschouwd als ‘iets van de jeugd’. Vandaar ook de term ‘jeugdculturele zone’. Maar is dat wel aan de orde? De meeste plekken die bij ons aan tafel schoven geven aan dat hun publiek, behalve bij specifieke projecten bijvoorbeeld met buurtkinderen, veelal tussen de 20 en 40 jaar ligt. Met vooral een grote groep betrokken twintigers. Maar ook dit is weer niet absoluut, want er duiken evengoed wel eens actieve veertigplussers op of benieuwde tieners. Wel is het zo dat experiment iets is waar jonge mensen veel mee bezig zijn.

“Ik ken plekken die eerder door vijftigplussers geclaimd en gerund worden, maar waar jonge mensen wel een belangrijke plek innemen. De Tenace-boot¹ is hier een voorbeeld van.”

Waarom? Meerwaarde ?

“De meerwaarde en de noodzaak van dit soort plekken zit in het inspirerende karakter, in de vrijheid, de ruimte voor innovatie en anders denken en handelen.”

Waarom is het belangrijk dat er vrijplaatsen zijn? Waarin ligt de meerwaarde of de noodzaak van dit soort plekken? Die ligt volgens onze tafelgasten in verschillende aspecten. In de vrijheid en het experiment, die belangrijk zijn om tot innovaties te komen. Door te werken en te denken buiten de klassieke systemen wordt duidelijk dat er ook andere manieren van aanpakken mogelijk zijn. In een wereld van regels, systemen, geld en ongelijkheid creëren deze plekken een gevoel van gelijkheid. Dit is voor kunstenaars, maar ook voor veel andere mensen belangrijk.

Omdat een vrijplaats niet vastzit in een kader, kan je vrijer denken en doen en zo (niet-)functionele oplossingen zoeken. In een vrijplaats is alles net anders. De wereld, problemen en situaties worden op een andere manier bekeken. Vaak vanuit de kunst en het absurde. In een vrijplaats heb je de mogelijkheid om echt ethisch te handelen, de klassieke economische regels even achter je te laten en andere keuzes te maken. *“Kunst, ontmoeting, experiment, het sociale en maatschappelijke regeren er boven geld.”*

Praktijken en benaderingen zouden vanuit vrijplaatsen gestimuleerd, uitgediept en overgedragen kunnen worden naar de bredere samenleving. Daarom niet letterlijk, maar eerder met de gedachte dat het ook anders kan.

Veel vrijplaatsen zijn volgens onze gasten maatschappelijk ingebed, zonder dat er bijvoorbeeld heel expliciet naar ‘kansengroepen’ toegewerkt wordt. Onze tafelgasten kijken wat cynisch tegen een dergelijke categoriale benadering aan. *“Alsof je anders geen maatschappelijke relevantie kan hebben...”*

“Het ene sluit het andere ook niet uit. Het experiment op zich is gewoon al relevant, niet welke kansengroep je daar misschien bij trekt. Sowieso verschraalt je plek zonder link met de buurt. Maar dat hoeft niet altijd op die klassieke wijze of met die doelgroep als focus. Dan gaat het net niet.”

“Een tijdelijke invulling of vrijplaats is op zich relevant, niet de doelgroep die je bereikt. Maar vrijplaats is geen synoniem voor buurthuis, hé.”

Sommige vrijplaatsen hebben wel degelijk een uitgesproken link met sociale processen. De leegstand die ontstaat bij stadsontwikkelingsprojecten, bijvoorbeeld, wordt door hen vaak benut. Waardoor ze – al dan niet doelbewust – deelachtig worden aan gentry-

Vrijheid en ondersteuning

“Staat vrijheid haaks op subsidie? Tja, ik twijfel. Ik vind nog altijd dat ze ons moeten erkennen voor het experiment, omdat we een vrijplaats zijn, zonder dat er allerlei andere dingen bijgesleept worden. Vertrouwen is cruciaal.”

Staat vrijheid haaks op subsidie? Een vraag waarop niemand een volledig sluitend of overtuigend antwoord kan geven. Duidelijk is wel dat alle tafelenoten het vanuit hun buikgevoel liever zonder overheids-ondersteuning zouden willen kunnen redden. In een beginfase is dat ook heel vaak het geval. Maar op een bepaald moment lijkt het zonder financiële ondersteuning niet meer te kunnen. Drijvende krachten zijn soms werkzoekend. Vrijwilligerswerk komt vaak haaks te staan op de eis van de RVA om fulltime beschikbaar te zijn voor de arbeidsmarkt. Verschillende tafelenoten hebben verhalen over een werkloosheidsuitkering die werd geschrapt omwille van een te groot vrijwillig engagement. *“Op een gegeven moment bepaalt de RVA of je zogenaamd ‘fulltime personeel’ nog tijd mag vrijmaken voor je organisatie. Tja, dan is wel het moment gekomen om middelen aan te vragen.”*

Er is nood aan een gewoon contact tussen mensen. Dat is een noodzaak op zich, zonder aanvragen en regels.

Ondersteuning voor de meest noodzakelijke onderhouds- en exploitatiekosten, voor vergunningen en verzekeringen die moeten worden aangegaan, voor extra kosten voor veiligheid... Middelen voor artiesten, die na een lange periode van vrijwillig engagement eindelijk toch eens wat meer dan enkel de vervoerskosten willen... Er is meer voor nodig dan enkel het geld uit de kassa van de drankverkoop. Ook als een plek groeit en

foto: DOK

ficatiedynamieken. Andere initiatieven thematiseren leegstand en hebben linken met de kraakbeweging.

“Het antikraakbeleid van steden beperkt de vrijheid. Een vrijplaats is niet alleen dat. Als stad is het gemakkelijk om vrijplaatsen te bekijken als antikraak, als invulling tegen leegstand of een opwaarderingsproject. De stad moet ook een echt engagement durven aangaan en ruimte vrijwaren. Omdat ze de meerwaarde er van inziet.”

“Een vrijplaats is voor mij niet vrijblijvend. Je neemt ergens ook een positie in de maatschappij in.”

goed draait, blijkt een duurzaam financieel draagvlak niet vanzelfsprekend. Toch is er een terughoudendheid om subsidies aan te vragen. Onze tafelgasten geven enerzijds aan dat het moeilijk is om overheden te overtuigen. Dus waarom er veel energie in steken? Maar anderzijds beseft iedereen dat met overheidssteun ook specifieke vragen komen. *“Het is de kunst om je vrije geest en karakter ook binnen een subsidiekader te behouden. Maar dat is niet gemakkelijk. En het feit alleen al dat je je daarmee moet bezighouden, maakt het voor een stuk al minder fijn.”*

Tafelgasten geven aan hiermee misschien tegen hun eigen winkel te prediken, maar het is nu eenmaal een tweesnijdend zwaard. Naarmate vrijplaatsen groeien en langer bestaan, wordt de noodzaak aan overheidssteun belangrijker. *“Het is niet oké om als onbezoldigde en onverzekerde vrijwilliger iedere avond met bakken volk op je dak te zitten. Om met lichtjes verveelde artiesten te werken die eindelijk eens een vergoeding willen krijgen, een lekkend dak te hebben en een boete te moeten betalen voor een of andere ontbrekende vergunning.”* De grootste reden om weigerachtig te staan tegenover een overheidssubsidie is de angst dat er niet op een open en vrije manier gewerkt kan worden. Dat keuzes maken gestuurd zal worden door beleidsrichtlijnen, en niet meer door het verhaal van artiesten, het toeval, de goesting... Plekken geven aan dat overheden geen of weinig formules hebben waar ze zich in thuis voelen. De ondersteuning die ze zoeken, is vaak zeer afgeijnd.

“Wroeten in de eerste fase is altijd zinvol. Vrijplaatsmensen zijn vaak wroeters en zotten, maar ook dat stort in na een tijdje. Die dingen groeien soms keihard, gewild en ongewild.”

Er wordt aangegeven dat kwaliteit ook wel een bepaald budget vraagt. *“Op korte termijn kan je veel fixen met enkel vervoersonkos-*

ten. Mensen gaan snel mee in iets nieuws. Dat is enthousiasme. Maar op lange termijn kan je dat niet volhouden.”

Wanneer er financiële engagementen komen vanuit een overheid is het balanceren. DOK² sloot een convenant af met de stad en zegt daar het volgende over: *“Het is vechten voor autonomie. Wij waren de zotten die per ongeluk iets heel erg groot gemaakt hebben. Nu zouden we dat niet meer willen. Een reuze-DOK met een horecamachine maakt dat we minder tijd en flexibiliteit hebben en minder aandacht kunnen besteden aan experiment en de sociale component, dingen en waarden waar we belang aan hechten. Je kan niet alles willen voor dat bedrag. In het begin was het een experiment, voor onszelf en voor de stad. Ze wisten niet altijd goed hoe dit te begeleiden. Nu loopt het beter, maar het blijft ook voor ons zoeken in hoeverre we autonoom kunnen en willen zijn.”*

“Om aanspraak te maken op een subsidie willen beleidsmakers weten wat je EXACT gaat doen. Dat kunnen we nu nog niet zeggen. Vrijplaatsen werken omgekeerd. We zien wel, vertrekken vanuit de ruimte, wat wil je doen, welke visie leg je vast...”

Tafelgasten zien het als een uitdaging om op zoek te gaan naar meer flexibele vormen van ondersteuning. *“Ondersteuningsvormen die net zoals wij, gewoon vertrekken van wat is en leeft, in plaats van vormen die dingen in een bepaalde richting willen duwen.”* Ook het plan- en doelmatige zorgt voor hekel. Men zoekt ondersteuningsvormen *“waar je niet op voorhand alle concrete plannen moet doorgeven.”*

Die ondersteuning hoeft ook niet altijd heel groot te zijn. *“Ik denk dat men soms niet beseft met wat voor een klein budget plekken als*

wij soms al iets kunnen doen. Echt waar. Aan de andere kant wil ik ook geen pleidooi houden om alles heel klein te laten, waardoor we weer verder zullen ploeteren. Maar soms, zeker voor die kleine plekken of dingen die bewust tijdelijk zijn, helpt het al veel als huurgeld of elektriciteitskosten wegvallen. Of als je één loon kan betalen, een vergunning krijgt of ergens een camionette kan lenen. Dat soort dingen...”

Onze tafelgasten gaven aan dat het noodzakelijk is om veel werk te steken in je relatie met het beleid en vertrouwen te winnen. “Je kan dat bereiken door veel eigen middelen te genereren, maar zo ken ik er weinig. Door je goed te organiseren, veel knowhow en een stevige missie te hebben of een indrukwekkende stuurgroep op te zetten die samen met jou je relevantie aantoot.”

“Opeens behoor je dan tot het middenveld, ha!”

Vrijheid en grenzen

“DOK is voor ons vrijheid in je hoofd. Wij willen die vrijheid ook bij de bezoekers krijgen. Maar daar hebben we wel een goede organisatie voor nodig waar heel wat bij komt kijken. Dat is ook logisch, hé.”

Vrijheid organiseer je niet zomaar. Met organiseren komt verantwoordelijkheid. Hoe gaan initiatiefnemers om met die verantwoordelijkheden? We stelden vast dat een vrijplaats voor de organisatoren zelf niet altijd even vrij is. “Je hebt een plek en ineens ben je alleen nog maar bezig met gebouw en logistiek.” Iedereen lijkt het goed te beseffen: *responsibility comes with the job*. “Vrijheid hangt samen met goede afspraken.”

Al gauw gaat het gesprek over wat je wel en niet kan zeggen. Naast praktische en

---

“Vroeger waren er anarchisten en krakers. Nu is alles eco, sympathiek, creatief en ongevaarlijk.”

---

organisatorische grenzen ervaren onze tafelgenoten ook een spanning ten aanzien van de eigenaar van de plek die ze innemen. Dat kan een overheid zijn, maar evengoed een private eigenaar of een antikraakbedrijf. Eigenaars dekken zichzelf in door in hun contract bijvoorbeeld te stellen dat er geen winst mag gemaakt worden of geen overnachtingen toegelaten zijn. Veel van die contractuele bepalingen beperken de werking. Maar het is te nemen of te laten. “Eigenaars willen gewoon een leegstandtaks vermijden, maar verder blijkt er weinig engagement te zijn.” Het maakt ook dat bepaalde vrijplaatsen de verantwoordelijkheid die ze willen opnemen moeilijk kunnen opnemen.

Zwart Wild³ licht toe: “We kunnen publiekelijk onze mening niet delen over de projectontwikkelaar waarvan wij huren, omdat we ervan afhankelijk zijn. Idealiter zouden we betrokken willen zijn in het projectontwikkelingsproces en zouden we daarin onze eigen stem en de stem van de buurt willen vertolken. Nu moeten we noodgedwongen onze mond houden om geen verdere spanningen te veroorzaken. Het is voor ons een vraagstuk hoe dit anders kan.”

DOK vindt het belangrijk om mee te wegen op het projectontwikkelaarsverhaal, maar dat blijkt niet evident: “Soms voelen we ons wat belemmerd. We zijn ergens een beetje beperkt omdat we iets ‘gekregen’ hebben van de stad. We voelen geen stimulans dat we kunnen experimenteren en de kaarten eens goed door elkaar kunnen schudden. Terwijl dat, als sociaal experiment, echt een verschil zou maken. Al proberen we wel heel hard ons goesting te doen.”

foto: DOK

“Hallo beleid?”

Het beleid moet voeling en expertise hebben, zelf flexibel zijn, zodat het ook een flexibele ondersteuning kan bieden.

Tafelgasten geven aan dat er, ondanks een vaak positieve instelling, geen sterk beleidskader lijkt te zijn. Inhoudelijk noch praktisch. Expertise lijkt verloren te gaan. Wel lijkt er veel goodwill en interesse te zijn, en lijkt de vrijplaatsgeest tegenwoordig weleens op te duiken in nieuwe projecten zoals het cultuur- en ondernemerschapverhaal van de jeugdhuizen. De situatie verschilt volgens onze tafelgasten van stad tot stad, van bestuur tot bestuur. En ook binnen steden zijn er zowel positieve als negatieve ervaringen. Onze tafelgasten hebben het gevoel dat overheden vooral te veel zelf dingen, formats en projecten bedenken.

Wij willen respect, vertrouwen en wat vrijheid. Geen idee dat wij ‘mogen’ uitwerken in kader van het beleid.

De keuze van steden om steeds vaker te kiezen voor vrijplaatsen in het kader van een antikraakbeleid wordt bekritiseerd. Een beleid rond leegstand, waarin tijdelijke invulling breder gekaderd wordt, dringt zich op.

“Dit zijn bedrijven die volgens de logica van de markt handelen en de noden van bepaalde buurten of mensen over het hoofd zien. Op die manier zijn er recent veel gebouwen toegewezen aan enkelingen, en dit onder bespreekbare contracten. Het potentieel van deze gebouwen blijft onderbenut.”

“Een plek bemachtigen is echt moeilijk. Een dienst die zich bezighoudt met tijdelijke invullingen en leegstand zou geweldig zijn. In Brussel is de situatie echt bedroevend. En ingewikkeld.”

“Beleidsmakers zouden met kleine dingen al heel veel kunnen verwezenlijken. Expertise, brandveiligheid, een klusdienst... Het gaat echt niet altijd over geld, hoor.”

How to?

“Het is een cliché, maar eten en drinken werkt altijd!”

Er is geen recept voor het creëren van een ruimte waar creativiteit, experiment en ontmoeting goed gedijen. Onze tafelgasten deden toch hun boekje open en vertelden over wat volgens hen goed werkt, of net niet.

En wederom een onvolledig lijstje:

- Imperfectie
- Betaalbaarheid
- Mensen de kans geven om ruimte mee vorm te geven
- Een soort café, ontmoetingsruimte
- Invulling is zo vrij mogelijk.
- Open houding
- Netwerk zorgt voor ontmoeting, maar kan ook uitsluiten
- Laagdrempelig, maar niet per se op de klassieke manier
- Toegankelijkheid, kom langs, spring binnen...
- Engagemet, weliswaar op maat, niet voor iedereen hetzelfde. *Sommigen botsen daarmee, maar anders draait het niet.*
- Autonomie geven, zowel aan vrijwilligers als kunstenaars. Zij kunnen bepalen hoe ze hun werk presenteren. Ze kunnen een kader maken binnen het kader.
- Sociaal contact, verschillende generaties
- Confrontatie mogelijk maken en toelaten
- Het menselijk aspect is belangrijk, persoonlijk contact. Tijd (te weinig) blijkt

hier vaak een spelbreker.

- Enthousiasme staat soms haaks op vergoeding
- Het verhaal: eigenheid zorgt ervoor dat mensen tot bij jou komen
- Scherpe keuzes en kwaliteit
- Een goed kader, zodat chaos ook kan
- Gediversifieerde communicatie. *“Soms zetten we iets bewust niet op Facebook, of pas later, omdat we vooral eerst voor de buurtbewoners willen gaan. Want als het dan vol zit met artistieke twintigers, dan denken buurtbewoners dat het niet meer voor hen is.”*
- *Don't copy/paste. “Met alle respect voor wat jullie aan het doen zijn, maar ook met deze publicatie zie ik het weer gebeuren. Een hoop jeugdwerkers of cultuurfunctionarissen die zeggen: oké, wij gaan nu ook vrijplaatsje spelen.”*

---

1 Zie <http://boottenace.wordpress.com/>

2 Zie <http://dokgent.be/>

3 Zie <https://www.facebook.com/ZwartWild>

De vrijplaats als tussenruimte

Aan tafel met Robbert Monchen (De Frigo), Jonas Nachtergaele (Kapotski, Topo Copy), Jonas Binon (Huis Mortier), Thomas Lootens (Smoke and Dust), Tile Vos (Scheld'apen), Bert De Geyter (Tumult, Urgent), Lotte De Bruyne (Dēmos) en An Van den Bergh (Dēmos)

Tekst: Lotte De Bruyne & Bart Rogé

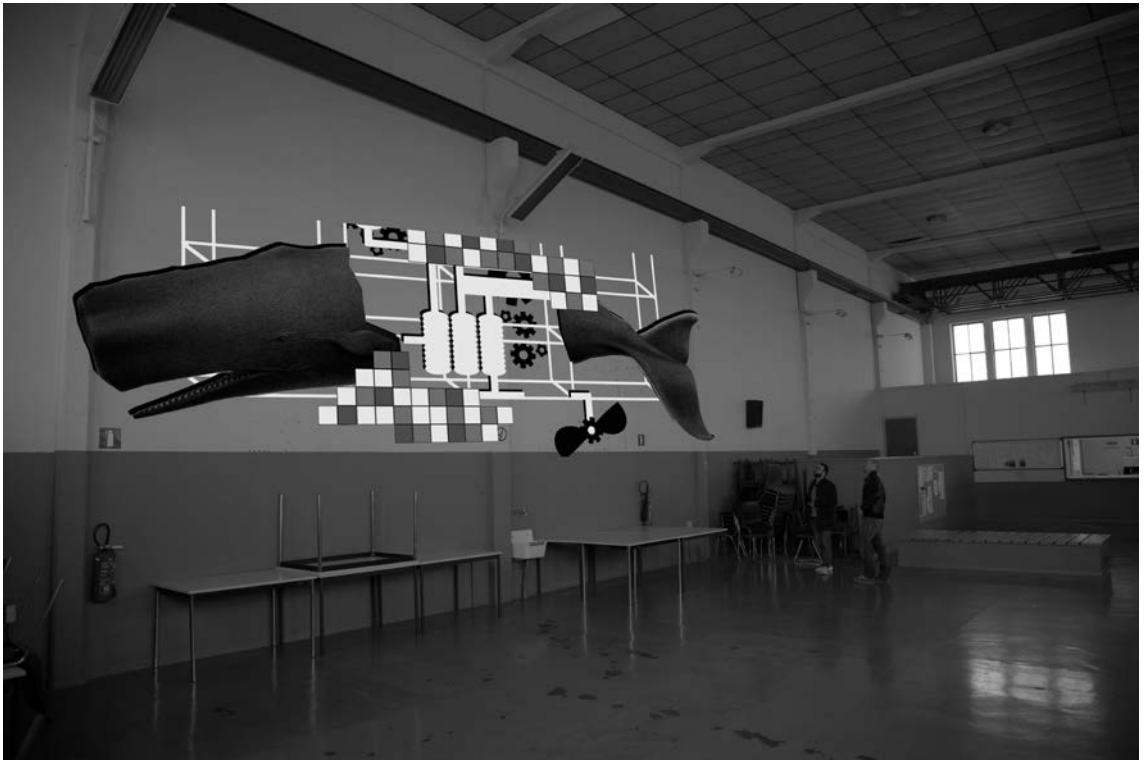

foto: The Distillery - Walf the Walvis/ AllesKan

Aan deze tafel focussen we op de artistieke component van een vrijplaats of collectief. Bijna al onze tafelgasten zijn zelf initiator van een plek met een stevige creatieve inslag. Op welke manier wordt er artistiek gewerkt en waar situeren vrijplaatsen zich in het culturele landschap? Welke omkadering hebben ze nodig en hoe functioneren en organiseren ze zich? Hoe ontstaat zo'n plek? Door de onverwachte afwezigheid van twee tafelgasten was deze tafel vooral Gents gekleurd én een beetje Antwerps. Opvallend in dit gesprek was het veelvuldige gebruik van het woord 'tussen', van tussenruimte tot tussenkunst en tussenpersonen. Daarnaast doken ook de spanningsvelden tussen vrijheid en ondersteuning én artistiek werk en ondernemen meermaals op.

Ruimte voor creatie en presentatie

“Wij krijgen bijna wekelijks aanvragen van mensen die op zoek zijn naar een ruimte. Wél niet eender welke ruimte.”

Wat zoeken initiatiefnemers nu eigenlijk? Ruimte, sfeer of gelijkgestemden? Men lijkt vaak op zoek naar een plek die zo neutraal mogelijk is, maar die zich wél in een context of staat bevindt waar makers zich thuis voelen. Maar misschien is dat een achterafverhaal. Wie zoekt? Wie vindt? Wie neemt beslissingen? Lang niet alleen individuele makers gaan op zoek naar ruimtes. Ook collectieven en kleine organisaties. Voor elk van onze tafelgasten begon het verhaal van hun plek vanuit een heel specifieke en vaak persoonlijke noodzaak. Om dan uiteindelijk uit te groeien tot een breder en groter verhaal.

“Voor Smoke and Dust¹ is een eigen plek belangrijk. We hebben altijd de drang om enorm veel zelf onder controle te hebben. Om zelf het kader te kunnen bepalen. En als je een eigen ruimte hebt, dan kan je dat. Je hebt daar de totale vrijheid. Wij benaderen onze plek als een project op zich. Een project dat voortdurend evolueert.”

“Ik (Jonas van Huis Mortier², nvdr.) kwam tijdens het fietsen een leegstaande wasmachinewinkel tegen en spoorde via het kadaster de eigenaar op. Samen hebben we een soort deal gesloten dat Huis Mortier in ruil voor 300 euro het gebouw in ere zou houden. We hebben dan geëxperimenteerd met de toonzaal, omdat we naast het hebben van een eigen werkplek ook gewoon graag leuke dingen wilden organiseren met en voor andere mensen. Dat lukte maar half omdat we veel schrik hadden. Het is illegaal om een exporuimte, atelierruimte en spuitcabine te hebben. Mettertijd verdween die schrik wel een beetje. Het lastige is dat je veel tijd steekt in het organiseren van open activiteiten en dat moeilijk te combineren valt met je eigen werk en met geld verdienen.”

“Scheld’apen³ begon haar werking vanuit de persoonlijke vraag van mensen om artistiek hun ding te kunnen doen. In Antwerpen was er op dat moment niets. Ook geen zaal of ruimte voor alternatieve muziek. Wij hebben daarop ingespeeld en een plek ingenomen. Aanvankelijk woonden we er ook, maar we zijn daar na verloop van tijd mee gestopt, omdat we ook meer een plek wilden zijn voor andere mensen. Ondertussen zijn we een grotere werking met subsidies en een Raad van Bestuur. Toch willen we vooral blijven vrijheid scheppen en kansen bieden, en zeker niet alleen voor onszelf.”

“Wij, De Frigo, voelden zowel bij onszelf als bij andere mensen aan dat er een behoefte was aan een artistieke ruimte die anders is dan het droge schoolse plekje. Wij zijn vrij jong en ons doelpubliek bevindt zich vooral binnen

de schoolse instanties. We hosten vooral, niet exclusief, mensen uit de academies. De combinatie van muziek en expo’s, op gelijke voet, dat vonden we interessant en daarmee wilden we iets doen.”

Karakterschets

“Als een vrijplaats enkel als broedplaats gezien wordt, is het problematisch. Vrijheid op zich is ook belangrijk omdat sommigen daardoor positief evolueren.”

Zijn vrijplaatsen er in de eerste plaats voor jonge makers en muzikanten? Onze tafelmakers beamen maar nuanceren. Ze trachten binnen die plekken in de eerste plaats een gezonde biotoop te scheppen waar mensen kunnen creëren, presenteren en ontmoeten. Volgens de tafelgasten nemen deze plekken de functie van broedplaats voor jong en divers talent wel degelijk op zich, maar dat wil niet zeggen dat we vrijplaatsen louter kunnen herleiden tot broedplaatsen. Er is meer aan de hand.

In vrijplaatsen wordt er in de eerste plaats gewerkt en gedacht vanuit mensen zelf en hun ideeën, niet vanuit disciplines of functies. *“De mensen die hier binnenkomen bepalen hoe we gaan werken. Die manier van werken is heel moeilijk te communiceren in termen van functies of doelen. Het gebeurt gewoon.”*

Vrijheid en openheid is voor iedereen die aan tafel zit heel belangrijk, zo blijkt uit het gesprek. Het gevoel om vrij te zijn binnen de context waar je iets organiseert, werkt positief voor makers, maar ook voor iedereen die er langs komt. *“Ongedwongen. Of beter: onbestemd, dat is het woord dat ik zoek.”*

Studenten en pas-afgestudeerden komen ook vaak voor in de verhalen. Zo werkt De Frigo nauw samen met studenten en scholen. Binnen de context van de school zijn er weliswaar mogelijkheden, maar studenten vinden het net altijd leerrijk, confronterend en interessant om ook daarbuiten hun werk te presenteren.

“Het werken met scholen gaat heel goed, want je hebt sowieso de instroom.”

Toch zijn het niet enkel pas-afgestudeerden die hun weg vinden naar deze vrijplaatsen. Het kunstenaarsbegrip wordt breed opgevat en meer geïnterpreteerd als ‘makers’. Van tekenaars tot creatieve schrijnwerkers, denkers, ontwerpers... iedereen lijkt te kunnen aansluiten. Maar wie of wat is dan de sluiswachter? Op elke plek gaat men op een andere manier om met de grote stroom aan aanvragen en interesse. Het blijkt balanceren tussen openheid en geslotenheid. De eigen identiteit en focus bepalen mee welke vragen aandacht krijgen en op welke ze uiteindelijk verder bouwen.

Laagdrempeligheid is soms een gevaarlijke term, want er moet kwaliteit zijn. Anderzijds moet je als kunstenaar ook gewoon kunnen starten.

Smoke and Dust maakt een duidelijk onderscheid tussen ‘creatie’ en ‘presentatie’.
“Creatie is heel open en bijna drempelloos, maar vergt wel een engagement zoals het opnemen van medeverantwoordelijkheid in het gebouw. Voor presentatie zijn we streng. Het is ook niet zo dat dingen die bij ons gecreëerd worden sowieso worden gepresenteerd.”

De Frigo geeft iedereen, voor zover de tijd het toelaat, de volledige vrijheid om het platform te gebruiken. *“Dat zorgt er enerzijds voor dat we diverse tentoonstellingen*

krijgen. Anderzijds proberen we te werken aan een goede presentatie. We gaan altijd in overleg met mensen die iets komen tentoonstellen.” Daarnaast presenteert De Frigo ook werk uit de eigen stal. Ze proberen open te staan voor zo veel mogelijk dingen en doen dus heel veel. Zeer bewust zijn projecten vaak beperkt in tijd. *“Als je een project bijvoorbeeld veel langer laat lopen dan een weekend, dan werkt dat toch niet.”*

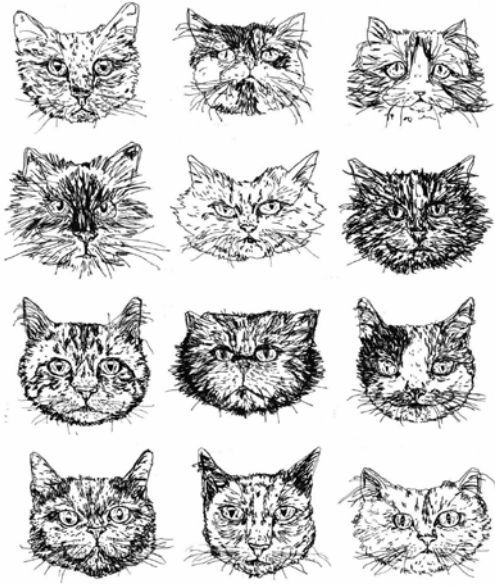
Scheld’apen kiest dan weer voor verschillende typen ruimtes, waarbinnen ‘openheid’ anders wordt ingevuld. *“We werkten op een bepaald moment met verschillende fysieke ruimtes. Zo was er een ruimte waar artistieke kwaliteit heel belangrijk was en een meer experimentele ruimte, waar die kwaliteit minder van belang was. We denken dat puur artistieke ruimtes even belangrijk zijn als ontmoetingsruimtes.”*

Van tussenruimte en grote huizen

“Die tussenruimte tussen amateur, semi-amateur en professioneel is er veel te weinig.”

Wat we horen klinkt ons bekend in de oren. Vrijplaatsen lijken wel mini-kunstencentra. We polsen even naar de verhouding. Onze tafelgasten geven aan dat ‘instituten voor de kunst’, de grote cultuurhuizen met veel uitstraling, nodig zijn. Maar ook tussenruimtes zijn noodzakelijk, plekken waar het experiment en initiatief van onderuit kan ontstaan. Onze tafelgasten maken zich sterk dat veel makers, ook de gevestigde waarden, dergelijke tussenruimtes nodig hebben. Om te leren, te experimenteren en iets nieuws te proberen, maar ook omwille van die ontmoetingsfunctie. *“Toen wij een tijdelijk project deden in Vooruit, hadden we er een gesprek met programmatoren. Ze wezen ons op ‘kleinere’ kunstenaars die ze heel interessant vonden, maar die ze geen plek konden geven.”*

GOTTA CATCH 'EM ALL

SELF PUBLISHED BOOK SHOP
 HUIS MORTIER
 26 OKTOBER
 18U - 22U

Er wordt geconcludeerd dat er niet genoeg diversiteit is in het veld. Boude uitspraken worden niet geschuwd:

“Grote huizen eten veel middelen op, terwijl je nood hebt aan veel verschillende soorten plekken.”

“Het is gewoon heel moeilijk om zo’n kleintje te zijn.”

“Moesten die groten nu mee de plaats van de kleinen willen verdedigen...”

Een van onze tafelgasten schetst de dynamiek die hij ziet. Het lijkt hem alsof er op een bepaald moment geen of weinig middelen gingen naar kleinere initiatieven of rechtstreeks naar kunstenaars. Alles gaat naar de grote huizen, die de opdracht kregen de kleintjes te ondersteunen. Soms bleek dat te lukken. Kunstencentrum Campo en theatergezelschap het KIP worden als goede voorbeelden benoemd. Het probleem

zou zijn dat grote huizen niet kort op de bal kunnen spelen en zelf ook niet echt de mogelijkheden hebben om hen voldoende te ondersteunen. *“Het zijn niet bepaald vliegende keepers.”*

Dit verontrust onze gasten: *“Als de middelen naar grote huizen gaan en van daaruit verdeeld worden onder kleine spelers, dan wordt het wel gevaarlijk. Ik weet niet in hoeverre vrijheid dan gevrijwaard zal blijven.”*

Iemand werpt het idee op dat die ‘kleine’ spelers zich zouden moeten verenigen om samen, met één boodschap, op de stad en de grote cultuurhuizen af te stappen. Om samen in dialoog te treden. *“Ambassadeurs uit creatieve collectieven die nu redelijk los van elkaar werken zouden misschien samen de kloof kunnen dichten. Wat zou er gebeuren als je die initiatieven samenbrengt?”*

“Ik denk dat de stad en de grote huizen wel oog hebben voor wat we doen en de rol van de kleintjes wel erkennen. Vooruit heeft bijvoorbeeld iemand in dienst om antennes in de stad te plaatsen, een verhaal van stadsresidenties. Maar dat is natuurlijk weer binnen hun artistiek programma. Maar toch, ik denk dat je de grote huizen echt wel moet meenemen in dit verhaal.”

Wat maakt die ‘kleine’ spelers dan zo uniek? Na wat doorvragen komen we op het begrip ‘risico’. Het zou opvallend zijn dat kleine plekken meer risico’s nemen. Ze kunnen het zich permitteren om op hun bek te gaan, om gewaagde engagementen aan te gaan, zowel artistiek als financieel of logistiek. Veel meer dan de grote huizen, die zich daarna moeten verantwoorden. Dat terwijl die kleintjes op geen enkel vlak een vangnet hebben.

“Op kleine plekken ligt enorm veel druk omdat ze met heel weinig middelen volop risico’s nemen.”

Scheld'Apen, ooit een kleine vrijplaats, maar nu een kunsthuis met structurele middelen, erkent het belang van vele kleintjes. Ze denken erover na om microbudgetten te voorzien waarmee allerlei kleine, losse ideeën kunnen worden uitgewerkt of ondersteund. Zowel kleine spelers of individuele kunstenaars zouden er aanspraak op kunnen maken. *“Het beleid laat graag initiatieven samensmelten en verkiest alle kunstenaars in één gebouw te stoppen. Maar dan krijg je een verwarrende mengelmoe waarin niemand nog een eigen karakter kan uitbouwen. Om dat te voorkomen is het wel heel interessant om met microbudgetten te werken.”*

Matchmakers en netwerkers

“Je zit letterlijk in een soort tussenruimte, maar het is ook interessant om te zien hoe de mensen die hier nu aan tafel zitten ook door hun werking tussenruimtes creëren.”

Als we vanuit creatie naar de vrijplaatsen kijken, dan lijken ze ergens tussen school en cultuurhuis te liggen. *“Ja en nee”,* zeggen onze tafelgasten. Het is geen rechtstreeks parcours, geen rechte lijn en al zeker geen duidelijke verbinding. Integendeel. Wat we missen zijn verbindingen. Maar die mogen geen eenrichtingsverkeer zijn, eerder een wisselwerking.

Matchmakers en netwerkers, die kunnen die wisselwerking mogelijk maken. Onze tafelgasten benoemen hen als ‘tussenfiguren’, een soort aanspreekpunt voor mensen die een plek nodig hebben of een artistiek idee hebben. Maar ze hebben evengoed een functie ten aanzien van het beleid. Zonder tussenfiguren *“geraken mensen en het beleid al helemaal niet bij elkaar. Als tussenfiguren bij die twee extremen geen gemeenschappelijke dingen kunnen detecteren, zullen ze nooit met elkaar communiceren.”*

“Er zijn zo weinig matchmakers en netwerkers. Stadsontwikkeling en denken over infrastructuur, bijvoorbeeld, kan je niet doen zonder na te denken over de invulling ervan. Maar wie gaat dat allemaal organiseren? Waar vind je mensen die linken leggen tussen cultuurhuizen, scholen, ondernemers...”

De Antwerpse cultuurtoeleiders⁴ komen ter sprake. Het idee van een cultureel-artistieke straathoekwerker kan iedereen wel smaken. Maar dan niet om problemen of tekorten op te vangen, bijvoorbeeld als ze ergens jongeren zoeken als publiek. Maar om vraaggericht te werken, om mensen met elkaar en met organisaties in contact te brengen...

Onze tafelgasten benadrukken dat het belangrijk is om niet te vertrekken vanuit een probleem of doelstelling, maar vanuit een goesting. Daarop staat geen leeftijd. De leeftijd aan tafel, maar ook de leeftijd van organiserende actoren in de vrijplaatsen, reikt van jonge twintigers tot veertigers. *“Als je zelf nog heel jong bent, begin je vaak vanuit een eigen goesting en een persoonlijk sterk verhaal. Dit soort energie is goed en nodig. Dat moet een plaats krijgen. Met de tijd verruimt die blik. De interesse voor anderen groeit, alsook de goesting om iets in het grotere verhaal te betekenen.”*

Verhouding ondernemen

“Moeten we nu vanuit cultuur apart op zoek gaan naar een leefbare vorm of moeten we veel meer linken naar economie en technologie?”

We vroegen ons af of je creatie kan koppelen aan ondernemen. Misschien schuilt er een uniek businessplan achter een vrijplaats? De aanwezigheid van Huis Mortier en Topo Copy bracht ons daar toe. Huis Mortier is een kunstenaarscollectief, maar tegelijk ook ondernemer: meubelmaker, platenlabel, theaterproducent... Topo Copy is een centrum

voor inkt, print en papier. Het artistieke verhaal gaat er hand in hand gaat met projecten, opdrachten en verkoop. Het spanningsveld tussen ondernemen en artistiek werken komt ter sprake.

Onze tafelgasten zijn het snel eens over één punt. In een startfase zou een overheid die meedenkt een groot verschil kunnen betekenen voor zowel vrijplaatsen als creatieve ondernemers. Sneller dingen mogelijk maken. Dat is hun taak. Een overheid zou bijvoorbeeld gericht leegstaande ruimte ter beschikking kunnen stellen. En flexibeler zijn in de ondersteuning die ze biedt bij concrete issues, zoals het bekomen van vergunningen.

Maar over het verdere verloop van overheidssteun is er geen consensus. Huis Mortier, bijvoorbeeld, heeft alles zelfstandig opgebouwd, vanuit een heel sterke *Do It Yourself*-houding. Het kunstenaarscollectief kan zich moeilijk voorstellen dat een overheid een rol kan of heeft te spelen in dit soort verhalen.

Wanneer onze tafelgasten doorvragen, wordt duidelijk dat Huis Mortier heeft moeten inbinden. De collectieve en publieksgerichte aspecten van hun werking hebben ze noodgedwongen moeten afbouwen. Het was moeilijk te combineren met geld verdienen én eigen werk maken. *“Sowieso is dat geld verdienen en zelf creëren al een helse combinatie. Daarbovenop ook nog eens een expositieruimte en een illegale koffiebar runnen maakte het helemaal moeilijk.”*

Enkele tafelgasten kenteren de redenering. Ze wijzen op de sociale rol die vrijplaatsen opnemen. Op de een of andere manier moet die ook gehonoreerd worden. *“Een (lokale ndr) overheid wil juist het soort energie die plekken als Huis Mortier uitstralen. Omdat het goed zou zijn voor een buurt of een stad. Overheden zoeken krampachtig naar oplossin-*

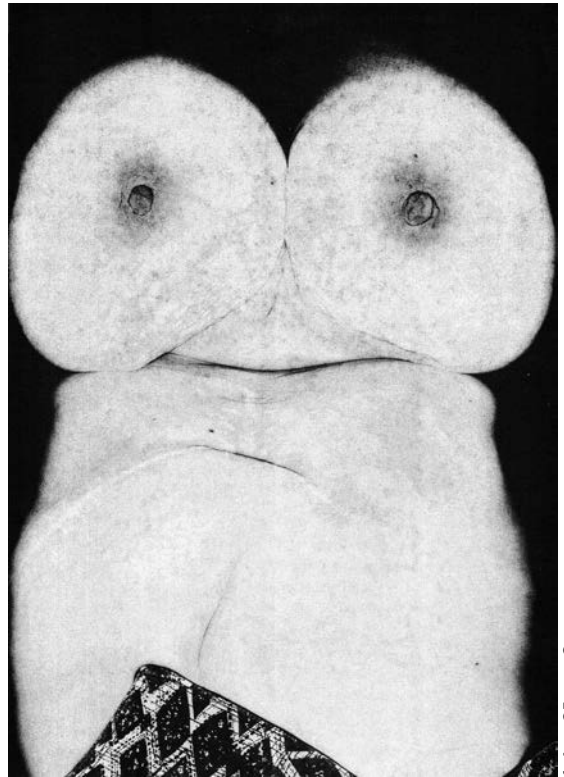

foto: ©Topo Copy

gen en initiëren dan dingen die meestal niet werken. Er kan toch beter een match gemaakt worden met initiatieven die vanzelf ontstaan? De doelstellingen van een stad kunnen toch samenvallen met die van jullie?”

Als het financieel moeilijk wordt, moet de sociale dimensie inbinden. *“Je bent toch gestopt met je publieke werking omwille van die economische realiteit? Subsidies, samenwerkingen en ondersteuning zijn dus wel ergens nodig en zinvol. Als de stad nu die 300 euro huur had betaald, wat voor hen peanuts was, had jij kunnen werken aan je eigen werk, én een betekenisvolle plek kunnen blijven voor jonge kunstenaars en de buurt.”*

De tafelgenoten schakelen over naar een meer algemene beschouwing rond creativiteit en innovatie. Het zijn termen die wel aanslaan. Maar onze gasten hebben een dubbel gevoel. *Creative economy...* of hoe

je van creatie en experiment tot ondernemerschap komt... Er wordt veel *buzz* rond verkocht, maar ze zien het niet onmiddellijk gebeuren. Is het echt mogelijk? *“Je hebt de underground in Gent en daarnaast heb je de creatieve economie. Er is een gans veld aan artistieke energie, maar dat staat nog steeds veraf van het zichtbare creatieve economieverhaal dat nu zo sterk leeft.”*

“De gladder pop-up-bars of -galerijen noemen ze dan artistiek en creatief. Hah!” Onze tafelgasten stellen zich de vraag of er veel uitwisseling is tussen ondernemers en cultuur. En of economische motieven de meest juiste zijn om een link te maken met cultuur. De Dendermondsesteenweg in Gent wordt als voorbeeld aangehaald: *“Daar is heel veel leegstand. Men wil die straat opwaarderen, maar men krijgt de winkels niet gevuld. De stad probeert dat nu te stimuleren via starterscontracten. Maar wordt ondernemerschap daar gelinkt aan cultuur? Misschien moet de stad eerder panden vrijgeven voor dingen die niet commercieel zijn, maar een straat wel dynamiek kunnen geven? Ik denk dan aan de Witte De Withstraat in Rotterdam, die op heel korte termijn gebombardeerd werd door cultuur én economie.”*

Op zoek naar andere organisatievormen
“Coöperatie is toch niet nieuw en eigenlijk de normaalste werkwijze van de wereld?”

Hoe organiseer je jezelf om ruimte en vrij-

heid te hebben waarbinnen gecreëerd en georganiseerd kan worden? Het blijkt geen evidente vraag te zijn. Niet al onze tafelgasten zijn bewust met deze vraag bezig. Organisatievormen lijken zich spontaan te ontwikkelen. Alle gasten ervaren het als een zoektocht om tot een goede structuur en organisatie te komen. Enerzijds moet die flexibel zijn, en anderzijds een wettelijk veilig en werkbaar kader bieden.

De plekken werken uit noodzaak met bestaande, herkenbare organisatievormen: een stuurgroep, een raad van bestuur, een algemene vergadering... Daarnaast worden ook kaders op maat toegevoegd of wordt er voorzichtig geëxperimenteerd met andere vormen. Maar dit is duidelijk een zoektocht: *“Er is niet meteen een sluitende wettelijke oplossing voor een structuur die het voor verschillende individuen mogelijk maakt om samen, tijdelijk of langdurig, iets in elkaar te steken.”*

Coöperatie of coöperatieven zijn wel de nieuwe modewoorden van onze tafelgasten. Iedereen denkt dat hier veel waardevols in schuilt en dat uitdieping van dit concept, gekoppeld aan een wettelijk kader, interessant kan zijn. *“Kan je eigenlijk subsidies aanvragen vanuit een coöperatieve, en hoe werkt dat dan?”*

Allemaal willen ze koste wat het kost vermijden een log beest te worden. Scheld'apen krijgt van de andere tafelgenoten dan ook de vraag of ze *“niet bang zijn een traag en zwaar instituut te worden nu ze structureel gesubsidieerd worden door de Vlaamse overheid?”* Scheld'apen heeft daar inderdaad schrik voor. Het is iets waar ze zeer bewust mee bezig zijn. Hun herbronning en de nieuwe start met andere naam, locatie en andere doelstellingen, het kadert allemaal in dit verhaal. Maar dit alles heeft ook heel veel met individuen te maken. *“Het gaat verder dan je job en vraagt best veel. Het is belangrijk om uit je comfortzone te komen.”*

Smoke and Dust werkt met een stuurgroep van de stad, maar heeft daarnaast een eigen adviesgroep die ideeën en feedback aanreikt. *“Het gevaar van een stuurgroep is dat die ook een controleorgaan kan worden.”*

Het gesprek wordt opnieuw teruggebracht op de relatie met lokale overheden. Initiatiefnemers, maar ook makers, steken zelf behoorlijk veel energie en middelen in de vrijplaatsen. Iedereen ziet ook een return. Niet alleen voor henzelf, maar ook voor de bredere gemeenschap. Makers vinden een plaats, bouwen netwerken en een publiek op. Maar ook: mensen kunnen elkaar ontmoeten, en op zijn minst ontstaat er leven in en rond een gebouw dat voordien leegstond.

“Ik snap dat een stad niet elk initiatief kan ondersteunen. Maar ik blijf erbij dat ik niet weet of gemeenschapsgeld daar wel voor bedoeld is.” Het wordt een moeilijke discussie: moet een overheid eerder indirecte effecten honoreren? *“Ik ben niet zo voor die pampering. Misschien heb je wel een zure zone nodig.”* Die ‘zure zone’ wijst dan op de frustratie door het gebrek aan erkenning vanuit de overheid of andere organisaties. *“Die zure zone is er sowieso. Want ook wij gaan als vrijplaats op zoek naar een bepaald soort kwaliteit, dus vallen er altijd dingen uit de boot.”*

Een plaats opbouwen of zoeken waarbinnen je kan creëren betekent dus ook: door de zure appel bijten. Maar hoe zuur mag het worden vooraleer mensen afhaken, en wat gaat verzuring tegen? *“We moeten opletten dat de voedingsbodem en sfeer niet zo zuur worden dat enkel het zogenaamde toptalent of de wonderorganisatoren komen bovendrijven.”* Anderen zoeken dan weer de zure zone op omdat er meer vrijheid en minder sturing is. *“Hoe minder de overheid je geeft, hoe minder je zelf aan de overheid gebonden bent. Hoewel het er eerst naar uitzag dat we allemaal geforceerde gemeenschapsvormende dingen zouden*

moeten doen, hebben we dat uit de overeenkomst kunnen houden. Maar wij krijgen ook bijna geen geld hé. Dus zo veel hebben ze niet te verlangen, en dat is goed zo. Naar mijn gevoel kunnen we net zo meer betekenen, ook voor de stad.”

Een andere manier om ongebonden te blijven is tijdelijkheid. Tijdelijkheid doet het goed binnen vrijplaatsen. Onze tafelgasten vinden dat een goed idee. Maar het gaat dan vooral over tijdelijke dingen doen vanuit iets structureler, vanuit een duurzame context. Tijdelijke dingen doen betekent dan concreet projectwerk. Iets dat zorgt voor een constante instroom, maar ook uitstroom van mensen, voor steeds weer andere formules. *“Dat tijdelijke maakt het ergens wel makkelijker, omdat je anders heel snel begint na te denken over structuur en organisatie, en voor je het weet ben je niet meer bezig met waarmee je wil bezig zijn.”*

Hakim Bey komt ter sprake, de Amerikaanse denker die de term ‘Temporary Autonomous Zones’ ontwikkelde. *“Dat traktaat gaat over het feit dat je alleen maar autonoom kan zijn wanneer je ook echt iets vanuit het niets creëert dat weer tot het niets herleid wordt.”*

Vanaf het moment dat iets georganiseerd wordt, verliest het ook een deel van zijn aantrekkingskracht, of niet soms? Ik hou van het rommelige. Maar heeft de rest van de samenleving daar wel iets aan?

Beleid, beschermende hand

“Hybride vormen en kruisbestuivingen zijn nodig, ook op het vlak van het beleid.”

De verhouding met en de verwachtingen ten aanzien van overheden komen meer-

foto: UrbanWoorden

maals aan bod tijdens het gesprek. Die verwachtingen richten zich niet zozeer naar de overheid als grote geldschieter. Onze tafelgasten verlangen eerder een constructieve samenwerking, helderdere procedures, dialoog, tolerantie, minder administratieve rompslomp... Ze stellen een leemte vast inzake ondersteuningsvormen voor alles wat enigszins hybride is. Dat slaat op kunstvormen, maar evenzeer op organisatievormen. Onze gasten beklemtonen ook dat makers niet onder één noemer te vangen zijn. Je hebt jonge, startende makers, maar ook oudere en net niet-professionele. Maar je hebt ook waardevolle makers die nooit de ambitie hadden om professionele maker te zijn, maar toch af en toe iets willen maken. Je hebt niet-professionele makers die wat aanmoderen. Maar ook makers die zich niet kunnen vinden in het label 'amateur'. Je hebt mensen die graag helpen maken, die makers willen helpen, die willen organiseren...

Omdat alles zo 'onbestemd' is, lijken overheden te aarzelen. Waar past het in? Waar moet het naartoe? Op zich zijn dat geen onlogische vragen. Elke dienst of schepen heeft zijn of haar verantwoordelijkheden. Maar onze tafelgasten stellen vast dat er weinig dialoog is tussen verschillende beleidsdomeinen. Over de lokale Gentse situatie zeiden: "*Het is frappant om te zien dat kabinetten zo weinig van elkaar weten.*" Hetzelfde werd trouwens ook over de cultuurhuizen gezegd.

Verwachtingen en verzuchtingen op een rijtje:

- De stad als een beschermende hand. Begeleiding rond bijvoorbeeld brandveiligheid, verzekeringen, overleg en dialoog bij overlast...
- Op het vlak van leegstand kan de stad meer initiatief nemen en zaken beter regelen. Ook het beleid kan herdacht

worden. Nu kiezen steden vaak om met antikraakbedrijven te werken, wat de mogelijkheden beperkt.

- Vlottere en flexibelere samenwerking met het kadaster. De stad Gent speelt soms wel de tussenpersoon, maar dat is enkel ad hoc en dus geen structurele oplossing. Er wordt verwezen naar Molenbeek, waar er nu een standaardoptie is om bij leegstand te kiezen voor een tijdelijke invulling. In Antwerpen is er Studio Start.
- Een gebrek aan veldexpertise en alertheid bij subsidieverstrekkers. Administraties zien niet altijd de waarde van iets in. Tussenpersonen vanuit het veld zouden meer betrokken kunnen worden bij adviezen.
- Onduidelijkheid over subsidiepotten. *“In Gent heb je het subsidiekanaal Alles Kan, maar altijd krijg je de discussie of dit nu Jeugd is of Cultuur. Cultuur heeft meer geld dan Jeugd en Jeugd heeft meer regeltjes en criteria dan Cultuur. Je hoopt dus dat je niet onder Jeugd valt.”* In Antwerpen blijkt er dan weer meer vrijheid onder Jeugd te zijn. Iedere context is dus anders.
- *“Schotten zijn niet meer van deze tijd. Praktijken moeten losstaan van departementen.”*

The times they are a-changing

“Tijd voor revolutie, tijd om na te denken over wat in deze context het beste werkt.”

Iemand stelt: *“In ons denken moeten we een stap terugkeren. Om zo (als vrijplaatsen, nvdr.) te kunnen werken, is er een globale visie rond economie, ondernemen, cultuur en jeugd nodig. Wat is duurzaamheid? Hoe kunnen we ons organiseren? Wat is er nodig? Kunnen we op een andere manier met geld omgaan? Er ontstaan keiveel initiatieven die nadenken over hoe ze zich kunnen organiseren. Er is expositieruimte nodig, maar ook organisatiestructuur. Ik vind het belangrijk om op dat niveau na te denken. Het is maar doordat er zo'n ruimtes zijn, dat je ook vrijer kan gaan denken.”*

Meermaals halen onze tafelgasten aan dat de huidige tijden om een andere aanpak vragen. Wat die andere aanpak precies inhoudt? Daar hebben onze gasten geen eenduidig antwoord op. Het blijft zoeken. Maar net daarom zijn er vrijplaatsen: flexibel, met hun doe-het-zelf-spirit, hun probleemoplossend en reflexief vermogen. Daarom zijn ze waardevol en noodzakelijk. *“Alleen zijn er vandaag zo veel regeltjes en is er een economisch systeem waarbinnen dat niet altijd even goed kan.”*

Onze tafelgasten geven aan dat overheden en het beleid meer op deze manier moeten nadenken: vanuit de mensen die het al doen en de alledaagse realiteit. Alleen twijfelen onze gasten eraan of dit echt al leeft op de beleidsniveaus. Men heeft niet het gevoel dat hun manier van werken, hun manier van benaderen en aanvoelen meegenomen worden naar een hoger niveau, bijvoorbeeld door de steunpunten. *“Het is nu belangrijk dat we onze stem laten horen. Om dit op een open manier geregeld te krijgen.”* Er weerklinkt wat gegrom: *“Het is weer aan het veld om dat te gaan organiseren, terwijl de steunpunten daar toch mee zouden moeten bezig zijn. Weg met de steunpunten!”*

1 <https://www.facebook.com/smokeanddust>

2 <http://www.huismortier.be/>

3 http://www.scheldapen.be/is_niet_meer/

4 Verschillende jongeren zijn aangeworven om het aanbod van evenveel cultuurcentra en culturele locaties te verjongen en te verkleuren. Via focusgroepen, cultuureducatieve trajecten, jongerencultuurraden en dergelijke zoeken ze naar de match tussen het huidige cultuuraanbod en de (culturele) leefwereld van de jongeren uit de respectievelijke wijken. Het project is een samenwerking tussen Werkmaat, cc's, musea en Antwerps integratiecentrum de8.

Vrijhavens, een manier van werken en kijken

Aan tafel met Tunde Adefioye (Urban Woorden), Albane Van Gheluwe (stad Gent), Arno Arnauts (Jeugddienst Deurne), Silke Van Cluyvenberghe (CC Sint Niklaas), Jan Maes (Jongerencentrum Kavka), Lotte De Bruyne (Dēmos) en Bart Rogé (Dēmos)

Tekst: Lotte De Bruyne & Bart Rogé

Cultuurparticipatie omvat veel meer dan een toegangkaartje kopen om te kunnen deelnemen. Het gaat in de eerst plaats over cultuur beleven, maken en uitwisselen. Het gaat over elkaar ontmoeten in een 'culturele' sfeer maar ook in het dagdagelijkse leven. Dat gebeurt in allerlei vormen en gedaantes. Het verandert ook constant. Zeker in de wereld van jonge mensen. Aan deze tafel ontvangen we, naast een vurige en kritische cultuurcentrumziel, ook een gelijk gearde jeugdcentrumziel, twee gedreven ambtenaren die het gewoon zijn om snel en flexibel met creatieve jonge geesten te werken en een woordkunstenaar/promotor. Met of zonder plek. Samen met hen kijken we naar de dynamieken die spelen in hun veld. Onze tafelgasten zien jonge mensen niet als een te bereiken publiek, maar als makers van cultuur, maar ook van plekken, van projecten,

van belevingen... Hoe staan zij tegenover die jonge makers, de beleidsmakers, het bredere culturele landschap... ? Wat is 'de te trekken kaart'?

Ruimte, ook voor dialoog

“Je kan niet zomaar een plek installeren en verwachten dat jonge mensen daar samenkomen en dingen doen. Het verleden heeft al meermaals aangetoond dat een gebouw neerzetten en daarna nadenken over de invulling ervan niet werkt.”

Hoe verklaren jullie de spontane dynamieken in vrijhavens? Terwijl heel wat jeugd- en cultuurhuizen moeten trekken en duwen om er nog maar een fractie van in huis te halen. We stelden onze tafelgasten deze – wat stoute - vraag niet als een verwijt, maar als een enigma. De vraag kwam niet vreemd aan bij onze tafelgasten. Het bovenstaande

citaat was het eerste antwoord dat we kregen en onze gasten waren het roerend eens.

Dus: hoe groeit zo'n vrijplaats en wat maakt het bijzonder?

Onze tafelgasten stellen vast dat het telkens gaat over plekken die organisch - vanuit een beweging of vanuit een aantal jongeren zelf - gegroeid zijn. Omdat ze vanuit een welbepaalde energie en noodzaak ontstaan, blijken ze vaak 'als vanzelf' te werken. Op termijn groeien ze heel soms uit tot een erkende werking, zoals bijvoorbeeld Kavka of Scheld'apen in Antwerpen. Maar veel vaker verdwijnen ze ook weer. Zonder veel erg.

"Het blijft steeds zoeken en werken. Je kan niet die plek blijven die je 10 jaar geleden was. Openheid en vernieuwing zijn cruciaal. Vrijplaatsen zijn voor mij laagdrempelig: ze hebben een sterk profiel, leggen veel verschillende accenten en creëren ingangen door met formats te werken die pakken."

Onze gasten vinden dat een fijne omschrijving van 'toegankelijkheid'. Het verhaal van participatiedrempels kennen ze allemaal. Het gesprek gaat meer over grijze, zielloze, multifunctionele plekken die er zogenaamd 'voor iedereen' moeten zijn. Dat spreekt jonge mensen niet aan. Vrijplaatsen, zo wordt geconcludeerd, zoeken een evenwicht tussen niche en laagdrempeligheid. Dat is voor iedereen een voortdurende zoektocht. *"Maar het lukt wel, het is niet onmogelijk."*

Makers trekken graag hun eigen achterban binnen in een vrijplaats. Ze hebben er veel tijd en energie in gestoken, kregen alle ruimte om hun ding te doen en zijn best wel trots. Dat eigenaarschap werkt wervend, stellen onze tafelgasten. En mensen met heel verschillende netwerken kunnen in vrijhavens aan de slag. Dat zorgt voor een wisselend publiek. Dat publiek is niet groot, maar wel betrokken. Ook wat er gebeurt,

wisselt constant: optredens, printworkshops, textiel, poëzie, feestjes, tentoonstellingen... alles smelt in elkaar. Dat werkt.

Een sleutelbegrip lijkt ons 'eigenaarschap'. Daarover willen we wel eens doorbomen.

Niet alles ontstaat volledig organisch vanuit jonge mensen zelf. Onze tafelgasten willen dat niet romantiseren. Er zijn altijd trekkers, of mensen die het in één of andere richting sturen. Maar dat is niet noodzakelijk een probleem. Volgens onze tafelgenoten kan je ook als stadsbestuur de dialoog aangaan. Maar je moet voldoende tijd voorzien en echt betrokken zijn. Je moet een open houding hebben én uitstralen, niet met voorwaarden op mensen toestappen, maar met mogelijkheden. *"Als stadsbestuur is het soms even moeilijk om vertrouwen te geven als te verdienen."*

"Er wordt zelden nog in dialoog getreden. Het zijn allemaal formulieren en regels. En dat geldt niet alleen voor jongeren. Het is een echte miserie om nog iets georganiseerd te krijgen."

Dialoog blijkt belangrijk: je moet met mensen praten en mensen moeten je weten te vinden. Zonder dialoog komt er geen goede plek. *"Ze kennen mij. Ze weten: dat is den diene. Den diene kunnen we iets vragen."* Vraaggestuurd werken heet dat in het jeugdwerk. Tot deze conclusie komen onze tafelgasten. Maar het is ook niet zaligmakend. Ook wat op die manier tot stand kwam, gaat met de tijd wel eens op zijn bek. Of een plek al dan niet 'werkt' heeft met verschillende dingen te maken. De mate waarin het aanbod groeit bijvoorbeeld. Al zeggen sommige tafelgasten dat je niet moet focussen op dat 'aanbod', maar veel meer op de jonge mensen die zich aanbieden en de werking die er achter zit. Voelt dat goed aan, dan

zal het aanbod ook goed zijn. Maar je moet ook oog hebben voor het drankaanbod bijvoorbeeld, de communicatie, openingsuren, bereikbaarheid... het speelt allemaal mee.

Een beetje exclusief

“De grootste fout die je kan maken is iedereen willen bereiken. Soms moet je een beetje exclusief zijn om in de diepte te kunnen werken.”

“Voor iedereen? Dat werkt niet.” Dat klinkt niet erg sympathiek beamen onze tafelgasten, maar het wil niet zeggen dat je enkel voor een select clubje moet werken. Openheid is volgens iedereen heel erg belangrijk maar ‘voor iedereen’ blijkt niet wenselijk. Openheid moet je wel nastreven. Die openheid kan je bekomen door verschillende ‘toegangspoorten’ te creëren. Sommige mensen kennen je plek omdat ze er ooit naar een

breakdancebattle kwamen kijken, anderen volgden er een cursus, anderen zitten in de vzw van een alternatieve concertorganisator en nog anderen komen omdat het gezellig is en de drankjes goedkoop zijn. Door op één plek diversiteit in stijlen op te nemen - bijvoorbeeld van r&b tot shoegaze - krijg je ook een divers publiek. Het is net die uitwisseling van stijlen en soorten activiteiten die plekken interessant maken. De gemeenschappelijke deler, de lijm die alles samenhoudt is moeilijker te benoemen. Die zit in het karakter van een vrijplaats. En dat voelen mensen. Sommige dingen zijn meer op hun plaats in Scheld’apen dan in Kafka-Kavka. En andersom.

“Een vorm van uitsluiting is inherent aan het model en de plek die je op dat moment hebt.”

Volgens onze tafelgenoten is het hebben van een stevige identiteit erg belangrijk voor vrijplaatsen. Dit lijkt heel uitsluitend, maar soms kan je net door die stevige identiteit ook eens iets helemaal anders of zelfs iets 'fouts' doen. Identiteit zorgt voor legitimiteit. Dat kan tegen een stootje. Onze tafelgasten houden een stevig pleidooi voor voldoende kleine karakterplekken. *"De cultuurcentra? Die zijn stilaan overal hetzelfde, voor een kleurloze massa."* Een veelheid aan kleinere karakterplekken zou de ideale manier zijn om meer diversiteit een plaats te geven. En een eigen identiteit hebben wil niet zeggen dat je niet je best moet doen om lage drempels te hebben. Je moet ook open staan voor andere mensen. Dat is weer het verhaal van dialoog.

Van aanbod en de zoektocht naar 'jongeren'

"Cultuurcentra maken aanbod en hopen dat mensen komen. Natuurlijk zijn er ook samenwerkingen en is er een publiekswerking. Maar we kunnen niet ontkennen dat er nog steeds zeer aanbodgericht wordt gewerkt."

Van musea tot cultuurcentra. Van grote tot kleinere kunstenhuizen. Allen lijken ze op zoek naar aansluiting bij het jonge volk en de zogenaamde 'underground'. Onze tafelgenoten kennen de verhalen. Heel wat anekdotische - maar treffende - voorbeelden passeren de revue over krampachtige acties die cultuurhuizen opzetten om jongeren te bereiken. Niet zelden krijgt een kleine maar authentieke speler die nauw verbonden is met jongeren één of andere vraag toegeworpen om jongeren naar voor te schuiven, te ronselen of te betrekken.

Het is een terugkerende frustratie bij onze tafelgasten. De cultuur die jonge mensen dagdagelijks ontwikkelen, tonen en 'consumeren' is zelden datgene wat kunst en

cultuurhuizen zoeken. Jonge mensen worden vooral aangesproken als een 'categorie' in hun publieksstrategie. Dit staat in schril contrast met 'vrijplaatsen'. *"Authentieke plekken of vrijhavens werken omdat er een cultuur van wederzijds respect en wederzijdse noden leeft."* Er wordt van onderuit samen aan iets gebouwd, binnen een stevig maar flexibel kader. Zo vinden mensen elkaar en vindt cultuur een publiek en omgekeerd.

"Iedereen wil werken met jongeren. Het is niet dat wij een schuif hebben waaruit we voor de sector eventjes wat jongeren kunnen toveren. Maar eens je aan hun deur staat met een concrete vraag omtrent jonge mensen en hun cultuur, dan voel je je soms de deur geweest."

Los van de manier waarop jonge mensen worden benaderd, stelt ook de manier van werken enkele beperkingen. *"De programmatie van die cultuurhuizen moet redelijk vroeg vast liggen. Ik vraag me dan altijd af wie dat beslist? Waarom kan er geen deel van het aanbod anders worden vastgelegd?"*

Vliegensvlugge cultuur

"Ik ben thuis in de rap. Ook in de Vlaamse en Nederlandse rap. Maar alles daarbinnen verandert zo snel. Wanneer de 'hot stuff' voor mij bijvoorbeeld Fresco is, dan is dat voor veel gasten eigenlijk al niet meer zo. En dat loopt helemaal samen met die kwestie van 'jongeren bereiken'. Als je hen vraagt: wie is hot? Dan vragen zij hun vrienden: wie is hot? En zo komen ze tot een mening."

We staan even stil bij de manier waarop cultuur vandaag geprogrammeerd en getoond wordt. We wijzen onze gasten op de decreta-

le opdrachten van cultuurcentra (o.a. spreiding) en van kunstencentra (o.a. productie) en de 'principes' die daarachter liggen.

Dat klassieke onderscheid stellen onze tafelgasten in vraag. Ze roepen het beeld op van 'niet meer zo jonge' programmatoren die het culturaanbod filteren en een programma samenstellen op basis van wie dat aanbod 'zou moeten' bereiken. Deze manier van werken staat volgens onze gasten in scherp contrast met de brede netwerken waarbinnen jonge mensen bewegen en jonge cultuuruitingen vorm krijgen. *"De relatie tussen de maker, wat getoond wordt en het publiek is niet meer één op één. Je moet kijken in termen van netwerken. Netwerken van personen, youtube kanalen, blogs en sociale media."* Er is zo veel aanbod, volgens onze gasten, als er 'publieken' zijn. *"Gasten maken iets dat ze willen tonen, maar nodigen tegelijk zielsverwanten uit om iets te komen doen of mee te*

exposeren. Als buitenstaander sta je daar maar wat op te kijken: van waar komt dat allemaal en waarom past het samen? Maar het marcheert wel."

De boodschap klinkt duidelijk. Wil je als programmator relevant blijven, dan moet je nauw en voortdurend contact houden met verschillende 'types' jonge mensen en durven loslaten... *"Er gebeurt zoveel bij jongeren dat wij niet zien. Ze kunnen ineens met een internationale expo op de proppen komen."*

De snelheid en vluchtigheid in de cultuurbeleving van jonge mensen, of beter gezegd, de traagheid waarmee geprogrammeerd wordt, blijkt eveneens een uitdaging. Wat vandaag een hype is, is zes maanden koude pap. Cultuurhuizen plannen ver vooruit, terwijl ze eerder kort op de bal moeten kunnen spelen. *"De programmatie van Boom Boom Pow¹⁶ ligt pas 4 weken op voorhand*

vast. Maar dat werkt. Om 20 uur staan daar 200 gasten van alle wijken van Antwerpen aan de deur. Ongelofelijk. En veel gasten die je anders niet bereikt he. Alleen kom je hiermee niet echt uit de kosten. Die jongeren drinken misschien elk 2 cola's op een avond. Het is dus een echt engagement en een bewuste keuze om dat te doen."

"Er gebeurt zoveel bij jongeren dat wij niet zien. Ze kunnen ineens met een internationale expo op de proppen komen."

"Wat jonge mensen nu leuk vinden moet je nu kunnen programmeren".

Dat brengt ons op een ander aspect in de discussie 'aanbod versus vraaggestuurd werken': Moet je als cultuurhuis of jeugdinstelling in alles meestappen? Is elke kleine, jonge niche even belangrijk? Moet je elke vibe een podium geven? Volgens onze tafelgasten moeten er wel degelijk keuzes gemaakt worden. Ze geven aan dat die keuzes bepalend zijn voor het profiel van de plek. Een juiste keuze volgens onze gasten, is de keuze die de identiteit van het huis uitdraagt maar tegelijk ook uitdaagt. Daarover wordt binnen elke organisatie gediscussieerd, maar zoiets mag ook niet altijd intern blijven: *"Je moet daar met je publiek over durven spreken: pakken we iets binnen of niet. Uiteindelijk beslis je als organisatie zelf, maar dan weet je wel beter waarom je die keuzes maakt."* Een sterk eigen profiel moet volgens onze gasten worden uitgedaagd, ander krijg je 'inteelt' en te veel van hetzelfde. Je moet ook buiten de lijntjes durven kleuren. Door een sterk profiel legitimeer je ook nieuwere dingen en breng je een nieuw publiek aan. *"Maar niet alles past. Het is kiezen."*

Dat betekent dat je jonge mensen met een idee moet kunnen oriënteren naar de ene of

de andere plek. Misschien zijn ze met hun verhaal niet bij de juiste mensen? Onze tafelgasten beamen dat ze heel vaak jonge mensen doorverwijzen naar een andere plek of een huis. Dat is niet het fijnste aspect van de job, zo blijkt. Je weet niet altijd of ze goed zullen worden ontvangen. Dat 'doorverwijzen' moet met meer zorg gebeuren, daar is iedereen het over eens. Het is belangrijk dat er op zijn minst iemand naar de plannen luistert.

Maar, zo concluderen onze gasten, die niches zijn belangrijk. Ook de cultuur van jonge mensen moet een plek krijgen. Het is niet meer dan normaal dat 'hun cultuur' erkend wordt en een plek krijgt in een publieke en niet louter commerciële of private context.

Diversiteit

"Veel cultuurhuizen denken dat diversiteit verwijst naar iemand met een andere huidskleur. Ze nodigen dan een gekleurd iemand uit een ver land uit, die iets heel alternatief doet. Dat is wel leuk, maar voor die jongeren betekent dat niets. Dat is gewoon weer een show voor datzelfde publiek. Echte diversiteit is veel ingewikkelder."

Van een veelheid aan niches, aan culturele vormen en stijlen komt het gesprek uit op de termen interculturaliteit en etnisch-culturele diversiteit. Een thema dat vaak tot vermoeiens toe wordt opgerakeld. Onze tafelgasten zijn het volmondig eens dat we, in zowel de cultuur- als in de jeugdsector, moeten afstappen van een focus op 'afkomst'. Professionals staren zich blind op de kleur van hun publiek, terwijl ze vooral moeten werken aan meer diversiteit in kunst- en cultuurvormen en in 'soorten' cultuurplekken. Diversiteit kan je volgens onze tafelgasten alleen bekomen door een veelheid aan verschillende makers voldoende kansen te geven.

Opnieuw zijn onze gasten kritisch over de manier waarop 'de sector' georganiseerd wordt. De genodigden aan tafel zien dat als een gesloten systeem dat in de eerste plaats zichzelf in stand houdt. Er wordt verwezen naar de cultuurcentra. Door hun decretale opdracht en de manier waarop ze zijn georganiseerd zouden die een bepaald soort programma in stand houden. Cultuurcentra nemen in de eerste plaats producties af van theatergezelschappen die gesubsidieerd worden door de Vlaamse gemeenschap. Nogal logisch. Maar het probleem is dat je daardoor een bepaalde cultuur en een relatief gesloten circuit krijgt dat de norm gaat bepalen. *"Een bepaalde manier van programmeren en een bepaald netwerk waar de dingen op een welbepaalde manier lopen. Met altijd dezelfde culturele boekingskantoren en nette facturen. Met als gevolg dat wanneer gasten bijvoorbeeld 100 euro vragen voor een optreden, er al snel wordt gedacht dat het*

slecht en amateuristisch zal zijn. Terwijl die jongens misschien wel de koningen van YouTube zijn. Omgekeerd kijken zij raar wanneer je hen een formulier en contract onder de neus schuift. Diversiteit is ook een economische realiteit. En die verschillende (organisatie)culturen zijn moeilijk te combineren. Niet alle culturen smelten samen. Het is een gigantische uitdaging om dat te begrijpen en je werking daarop te oriënteren."

"De dominante cultuurbeleving is wit en middenklasse. Als er al een manier is om diversiteit vast te pakken, is dat dan niet via jongeren en hun cultuurbeleving?"

Onze tafelgasten worden kribbig van de stereotiepe benadering van diversiteit: de wereldmuziek, het eetfestijn, de veronder-

stelling dat 'de andere' niet zou weten wat cultuur is... Onze gasten zijn ervan overtuigd dat jonge mensen net door hun cultuurbeleving en de cultuur die ze uitdragen, een heel andere en meer open kijk hebben op diversiteit. Die kijk is veel minder 'geproblematiseerd' dan de kijk van de professional. Alleen al daarom is die zo waardevol. *"Jonge gasten staan op vlak van discriminatie en hun kijk op integratie veel verder dan oudere generaties. Die denken totaal anders. Mensingeling is normaal voor hen."*

Verbinders en regelaars

"Wij verbinden. Wij zijn een soort wandelend netwerk. En die grote en officiële instanties hebben ons keihard nodig. En jongeren wandelen mee in dat netwerk. Maar dat is zo'n onmeetbare, onzichtbare functie. Eentje die ook niet erkend wordt."

Hoe zien onze tafelgasten eigenlijk hun rol als het op cultuur van jonge mensen aankomt? Zijn ze programmator, fixer, facilitator, wegwijzer, secretaresse, coach... *"Wat doen wij niet?"* antwoordt iemand laconiek. Maar iedereen aan tafel ziet zichzelf vooral als 'verbinders'. Dat verbinden situeert zich op twee verschillende niveaus. Enerzijds heb je jonge mensen en makers die aan elkaar worden voorgesteld, doorheen scènes, plekken en disciplines. Anderzijds gaat het ook over het in contact brengen van jonge mensen met stadsdiensten, organisaties en overheden. In alle richtingen en combinaties. Dat veronderstelt dat je als professional veel mensen kent. Als dat het geval is wordt je als professional vaak gezien als een soort filter of alternatieve autoriteit. *"Zo van: die weet."*

"Het is zo belangrijk om naar jonge mensen te luisteren, feedback en tips te geven. Als je gewoon zegt: we hebben geen ruimte, geen geld en geen tijd, dan maak je een kapitale fout. Ook al heb je niet meteen een oplossing dan is luisteren nog altijd heel belangrijk"

"De functie van zeer goede netwerkers wordt onderschat. Je moet mensen kennen en verbinden. Het is een soort fichebak in je hoofd. Maar die kan niemand zien en de resultaten ervan ook niet. Netwerkers worden dus niet echt gewaardeerd. Verbinden, verknopen, dingen regelen... daar gaat het over."

Onze tafelgasten proberen dingen mogelijk te maken. Jonge ondernemende mensen, of het nu op vlak van cultuur, jeugdwerk of sport is, krijgen vaak het deksel op de neus als ze met stadsdiensten of grote organisaties gaan praten. Soms kan je als professional ook echt niets concreet betekenen of beloven, maar je kan altijd mensen met elkaar in contact brengen. *"Het is zo belangrijk om naar jonge mensen te luisteren, feedback en tips te geven. Als je gewoon zegt: we hebben geen ruimte, geen geld en geen tijd, dan maak je een kapitale fout. Ook al heb je niet meteen een oplossing dan is luisteren nog altijd heel belangrijk"*.

We vragen onze tafelgasten of de professionele kaders waarbinnen ze werken nog wel geschikt zijn. Of ze nog doen wat ze moeten doen, en of je als professional nog voldoende impact kan hebben? Onze gasten zuchten... Ze komen met voorbeelden en verhalen die moeten aantonen dat bepaalde kaders en opvattingen over hoe gewerkt moet worden, hardnekkig blijven bestaan. Ook al zijn ze achterhaald. Dat uit zich zowel in het soort organisaties die telkens weer ondersteund worden, als in bijvoorbeeld het

arbeidsreglement van jeugdwerkers. Onze gasten stellen dat er maar weinig opening is voor verandering: *“Het zijn altijd maar de oude en klassieke systemen die blijven bestaan.”*

Het duurt niet lang of de spanning tussen klassiek jeugdwerk en het zogenaamde ‘niet of anders-georganiseerde jeugdwerk’ komt ter sprake. Het is moeilijk in te schatten of dit een echte dichotomie is, maar onze gasten gebruiken het onderscheid wel om hun punt te maken. *“Er is een soort mismatch.”* De uitgebouwde ondersteuning van het klassieke jeugdwerk is niet in verhouding met de ondersteuning van de grote groep niet of anders-georganiseerde jongeren. *“Dat onevenwicht is absurd. Oké, dat is historisch gegroeid. Maar is het juist daarom geen tijd om dat eens grondig te hertekenen? Rekening houdend met de manier waarop jonge mensen zich vandaag organiseren?”*

“Ik denk dat we veel opportuniteiten mislopen omdat we te veel regels hebben. Veel regels en weinig oplossingen.”

Als we doorvragen naar wat dit onevenwicht in de hand werkt komen we uit op midde-len. De bestaande subsidielijnen die nieuwe initiatieven zouden kunnen *kick starten* blijven te voorwaardelijk. Onze gasten vinden het niet meer dan normaal dat subsidies verantwoord moeten worden. Transparantie is een must. Maar er worden wel bedenkingen geformuleerd bij de manier waarop die verantwoording moet gebeuren. De hang naar steeds concretere en meetbare criteria vinden ze moeilijk. Zowel als cultuur- of jeugdwerkprofessional, maar zeker ook om over te brengen aan initiatiefnemers. Op voorhand kan je resultaten van ‘vrijhavens’ niet vastleggen. *“Soms moet je ook vertrouwen durven geven. Over 2 jaar zullen ze wel een*

heus voortgangsrapport schrijven met schitterende projecten en trajecten.” Ook is het niet gemakkelijk voor jonge gasten om te benoemen waar ze mee bezig zijn. Niet iedereen heeft sociaal-cultureel werk gestudeerd of is thuis in het beleidsjargon. Dat wordt snel vergeten. *“Een schepen wil een product zien, het resultaat van wat er gebeurt. Terwijl een eindproduct voor ‘vrijplaatsen’ vaak een relatief gegeven is. Sommigen projecten geraken nooit af, andere zijn niet publieksgeschied. Ook gebeurt er naast die evenementen zoveel dat minder zichtbaar is. Ik denk dat we veel opportuniteiten mislopen omdat we te veel regels hebben. Veel regels en weinig oplossingen.”*

Onze tafelgasten geven mee dat ze het moeilijk hebben om de niet ‘tastbare’ of ‘berekenbare’ aspecten van hun job te verantwoorden. Netwerken en verbinden zijn daar twee heel belangrijke voorbeelden van. *“Daar kruipt heel veel tijd in. Zonder dat, zou al de rest er niet zijn. Maar hoe grijp je dat vast, hoe benadruk je het belang daarvan?”* Ook de planningsmantra waarin zowel jeugd- als cultuurorganisaties gevangen lijken te zitten wordt vermeld als een rem op vernieuwing. *“Eigenlijk zou je in beleidsplannen veel meer blanco moeten laten, maar ook in je agenda. Ik ben soms jaloers op dingen die jongeren bij ons komen voorstellen, zo van: shit man, waarom heb ik jullie niet vroeger ontmoet. Je bent dan heel enthousiast maar eigenlijk is er dan geen ruimte meer om dat mee te gaan trekken. En er is eigenlijk geen cultuur om dingen die je al hebt gepland te schrappen om iets anders wel te kunnen doen.”*

Leeftijd

“Willen mensen niet eerder een plek en erkenning krijgen omwille van hun artistiek talent dan omwille van hun leeftijd?”

Door en voor jongeren, dat is het adagio van het jeugdwerk. Maar gaat dat eigenlijk

op voor de vrijplaatsen? We polsten onze tafelgasten naar hun mening over de categorie 'jeugd', maar ook naar het exclusief oriënteren van een werking op 'jongeren'. Hoe situeren we dat in de cultuurbeleving van jonge mensen?

Onze gasten kaderen dit issue zeer genuanceerd. Iemand duidt dat: *"jeugddiensten en jeugdbeleidsplannen er zijn gekomen omdat vroeger de jeugd vergeten werd. Het was een soort drukingsmiddel voor zij die geen stemrecht hadden. Maar eigenlijk zou dat geen apart departement moeten zijn. Iedereen zou er mee bezig moeten zijn."* Een andere gast stelt dan weer dat het voor jongere tieners soms net wél goed is om een eigen plek, die een beetje 'jongeren exclusief' is, te creëren. *"Het moet ook zeker niet altijd exclusief voor jongeren zijn. Jongeren zijn ook gewoon*

mensen. Maar soms is het wel goed dat er een plek is waar ze echt thuis zijn, waar geen volwassenen op hun vingers kijken, zoals in een jeugdhuis bijvoorbeeld. Maar openheid blijft belangrijk. Zowel voor een jeugdcentrum als voor een kunstencentrum."

Onze gasten benadrukten die 'openheid'. Jeugd, jongeren: niet alles moet op voorhand altijd benoemd worden. Openheid – door dingen niet af te bakenen – is belangrijk om werkelijk te kunnen vertrekken vanuit een eigen verhaal, om een eigen dynamiek te kunnen ontwikkelen. Vrijplaatsen zouden daarom niet louter gezien mogen worden als jeugdzones. Binnen dit verhaal van vrijhavens is het vooral belangrijk dat jonge mensen ruimte en kansen krijgen.

Openheid en onvoorwaardelijk – dat eerder viel - zijn woorden die onze tafelgasten wel kunnen smaken. Dat zijn belangrijke aantrekkingspolen in vrijhavens, veel meer dan een 'jeugdig' karakter. *"Het is uiteraard handig om jonge mensen te gaan viseren. En toch klopt het niet. Op die manier geef je een eenvormige identiteit aan een plek die verre van strookt met de werkelijkheid. En dan leeft en werkt het niet."*

Openheid en onvoorwaardelijk wijst volgens onze gasten ook op opportuniteit: *"Zo iets van: daar kan het wel."* Dat trekt zowel jong als minder jonge mensen aan. *"Heel veel zogenaamde 'vrijplekken' groeien uit expo's en optredens. Dingen die ze moeilijk zelf kunnen organiseren binnen de bestaande kaders. Dus als er dan ergens een plaats is waar dat wel kan is het rap vol."* Een behoorlijk grote, maar vergeten, groep die op zoek is naar die opportuniteit zijn pas afgestudeerden uit het kunstonderwijs. Ze zoeken presentatie- en speelplekken. *"Dan staan ze daar, op de stoep, met hun kunstdiploma. En de school, die veilige plek waar ze ook af en toe expo's konden organiseren en experimenteren, is nu niet meer van hen."*

Hoger doel

“Hebben we allemaal samen geen hoger doel nodig dat de individuele belangen van organisaties of diensten overstijgt? Iets dat de samenwerking veel sterker maakt en waarmee je de noodzaak voor witruiimte en anders werken beter kan bepleiten?”

Tijdens deze trage tafel werd lang stilgestaan bij de schotten in het beleid en tussen organisaties en stadsdiensten. Onze gasten benoemden dit als ‘de eilandcultuur’. Ze betreuren dat het niet vaak tot een duurzame samenwerking komt tussen cultuur- en jeugddiensten, tussen het jeugdcentrum en het cultuurcentrum. Samenwerking is er wel, maar vaker projectmatig en te weinig vanuit een gedeelde visie of met een langetermijnperspectief. Volgens onze gasten hebben deze verschillende eilanden behoorlijk wat gemeen en hebben ze vaak overlappende doelstellingen. Men vindt het dan ook relevant om gezamenlijk die experimenteeruimte te vrijwaren, om samen die witruiimte in te schrijven. Ze benadrukken dat je zowel jeugd- als cultuurwerkers nodig hebt die jong initiatief kunnen detecteren en verbinden. *“Maar je moet een gezamenlijke mindset hebben, waar niet alles op voorhand is vastgelegd. Dat zal niet makkelijk zijn want op dat vlak zijn we in hetzelfde bedje ziek.”*

“Ruimte blanco houden is essentieel. Het is een andere manier van denken en in het veld staan. Het gaat ook om vertrouwen. Ik heb het gevoel dat we bijna niet anders meer kunnen dan voor witruiimte gaan. Met al die systemen en regels zijn we toch een beetje vastgelopen.”

Het uitgangspunt van ‘witruiimte’ - om ruimte, agenda’s en budget open te houden – blijkt geen evidentie. Onze gasten beklemtonen de noodzaak ervan, maar vin-

den het moeilijk om dit te verantwoorden. *“Maar hoe verkoop je dat? Beste mondige burger, we plannen om nog niet te weten wat we gaan doen met het geld dat we via uw belastingen krijgen...”* Niet iedereen is vlot te overtuigen van het nut van vrijplaatsen. De term roept bij veel mensen ‘vrijheid blijheid’ op. Daarom vroegen we door naar argumenten.

Een belangrijk argument is het eigenschap: de veronderstelling dat er door ‘los te laten’ meer nieuwe, of andere dingen vanuit jonge mensen zelf kan komen. *“Het is zo belangrijk dat er plekken zijn waar je mag experimenteren. Weliswaar niet halfslachtig. Falen mag... want net daardoor gaan mensen soms tot het uiterste en krijg je hele mooie dingen.”* In het gesprek liepen argumenten, motieven en doelstellingen door elkaar.

We lijsten de voornaamste hieronder op:

- jonge mensen kansen geven
- een nieuw soort cultuur- of jeugdpraktijk of organisatievormen ontwikkelen
- door mensen kansen en vertrouwen te geven, groeien ze uit tot betere burgers, worden ze mede-eigenaars van de stad en de maatschappij
- vrijheid bevordert initiatief, ondernemerschap en verantwoordelijkheid
- die voorwaardelijkheid en openheid zal voor meer diversiteit en verscheidenheid in de cultuursector zorgen
- experiment en creativiteit ent zich ook op concrete dingen, dat levert creatieve oplossingen op, die dan weer elders kunnen worden ingezet

Als laatste vraag vroegen we onze tafelgasten hoe ze eraan zouden beginnen. Hoe zet je dat idee van een ‘open/vrije ruimte’ om in de praktijk? De consensus was unaniem. Om tot een gedragen plek te komen heb je een stevige en diverse stuurgroep nodig. Mensen die in de stuurgroep zetelen moeten niet noodzakelijk een eigen rechtstreeks belang hebben bij dergelijke plekken, maar

wel voor een stuk vertrouwen kunnen wekken bij die ‘belanghebbenden’ (overheden, eigenaars van het gebouw, jeugd- en cultuurstakeholders..). Belangrijk is dat de stuurgroep geen controleorgaan wordt, maar eerder een interessant platform dat de plek kan voeden, uitdragen, kritisch bevragen en verdedigen. De stuurgroepleden zijn daarom ook best mensen met een breed netwerk die kunnen prospecteren en detecteren. Zowel mensen uit academische, creatieve, jeugdige, kunstige, sociale... kringen moeten een plaats krijgen.

Tot slot gaven onze tafelgasten aan dat ze het hoopvol en positief vinden dat een minister deze vraag stelde. In hun dagdagelijkse praktijk is er nog maar weinig ruimte voor reflectie en lange gesprekken over visie. Dat hier over nagedacht en gepraat kan worden heeft zijn waarde. Ze drukken de hoop uit dat deze materie uiteindelijk ook op ‘de grote tafel’ zal komen.

---

¹ In 2010 startte nomadisch kunstencentrum Moussem met een urban evenement dat Boom Boom Pow gedoopt werd. Het project, georganiseerd voor en door jonge mensen, groeide uit tot een vaste waarde binnen de Antwerpse scène. <https://www.facebook.com/boomboom.pow>.393

Op zoek naar beleidsruimte voor vrije ruimte

Aan tafel met Hannes Van Haverbeke (Locus), Steven Reynaert (Cultuurbeleidscoördinator Mese), Linda Boudry (Kenniscentrum Vlaamse Steden), Thomas Huyberechts (Provincie Vlaams-Brabant Jeugddienst) Sofie Joye (Vlaams Theater Instituut), Stefaan Tubex (adviseur Stedenbeleid), Pieter Quaghebuer (Zzmogh) Lotte De Bruyne (Dēmos), An Van den Bergh (Dēmos) en Bart Rogé (Dēmos)

Tekst: Lotte De Bruyne & Bart Rogé

Cultureel of jeugdig ondernemerschap, particulier initiatief, nieuwsoortige collectieven, netwerkverbanden, platforms... Het zijn woorden die we gebruiken om de organisatievormen van vrijhavens te omschrijven aan onze tafelgasten. Die organisatievormen ontwikkelen zich vanuit mensen die elkaar ontmoeten en zich verenigen. Er is geen vooropgesteld plan. Alles ontstaat vanuit de verhalen die ze willen vertellen, het moment dat ze willen creëren, de plek in de stad die ze willen zijn, het werk dat ze willen tonen, de mensen die ze willen samen krijgen... Vrijplaatsen zijn dan ook vaak én een soortement cultuurcentrum én een buurt- of jeugdhuis én een kunstenaarplaats én een fuif- of concertzaal... met café, moestuin en compost. Overheden hebben het moeilijk met dat schijnbaar 'vrijblijvende' - of zelfs 'doelloze' - en hybride karakter van vrijplaatsen. Waar en hoe

moeten overheden dit soort plekken en praktijken kaderen? Deze vraag legden we voor aan onze tafelgasten. Een eenduidig antwoord kwam er niet. Of toch: dat zowel beleidsmakers als sectororganisaties nog veel denkwerk hebben.

Realiteit – beleid – absurditeit?

“Vrijplaatsen, in al hun verscheidenheid en vormen, ontwikkelen vaak flexibele, vloeibare werkingen. Ze hebben enerzijds een sterk eigen karakter en anderzijds een grote diversiteit aan functies. Dit lijkt haaks te staan op de werkingen die structureel erkende en gesubsidieerde organisaties uitbouwen. Die hebben een vast omschreven functie en taak van waaruit ze hun werking en profiel uitbouwen. Dat verschil zorgt voor kortsluiting als het beleid naar vrijplaatsen kijkt.”

In heel wat gesprekken werd duidelijk dat vrijhavens worstelen met het positioneren van zichzelf tegenover het beleid. Daarbij worden twee redenen zeer duidelijk geëxpliciteerd. De eerste reden heeft te maken met autonomie: schrijf je je werking in binnen een bepaalde beleidslijn of –doelstelling, dan wordt je werking een stuk minder ‘onvoorwaardelijk’. Vrijplaatsen moeten zich dan gaan verantwoorden op punten die minder evident zijn en daar komt heel wat administratie bij kijken. Een tweede reden is de vaststelling dat vrijhavens in geen enkele sector, beleidslijn of categorie ‘voor de volle 100%’ inpassen. *“Het gaat niet op om je in bochten te wringen of anders voor te doen omwille van een paar 100 euro die je kan binnenrijven.”* Sommige vrijplaatsen beslissen net om die redenen om geen ondersteuning aan te vragen. Het behouden van hun meest waardevolle goed, hun vrijheid, wordt vaak als argument ingeroepen om niet met overheden samen te werken.

Werken zonder ondersteuning van een overheid blijkt mogelijk maar ook onzeker. *“Het is een strijd.”* Het uitblijven van ondersteuning betekent voor sommige vrijhavens het einde. Maar ook meer individuele aspecten spelen mee. Tafelgasten brachten verhalen van de RVA die achter de veren zit van de drijvende krachten in vrijhavens. Jonge mensen moeten beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt en mogen niet langer als voltijds vrijwilliger actief blijven in de vrijplaats. Vrijplaatsen die wel ondersteund worden vanuit een overheid geven aan op een schizofrene manier te moeten werken: *“’t Is eigenlijk tijd verliezen met valse vertalingen. Gewoon om ergens in te passen”*.

Onze tafelgasten erkennen de tweespalt. Maar het gaat volgens hen niet enkel om een schijnbaar onaangepast beleid. De zaak is complexer. Enkele belangrijke bedenkingen kwamen naar boven. Als eerste is het moeilijk, maar allerminst onmogelijk om

als subsidiërende overheid – of stadsdienst – om te gaan met dit soort ‘karakterplekken’. Het zijn jonge, eigengereide mensen die vrijhavens trekken en al doende vormgeven. *“Die plekken moeten ook weten wat ze willen. Het is niet de bedoeling om zomaar aan iedereen een gebouw of middelen te geven. Plekken moeten niet vertrekken van ‘geven’. Mensen moeten vooral eerst zelf ‘doen’.”* Maar onze gasten erkennen wel dat vrijplaatsen een nieuwe manier van aanpakken en organiseren hebben en daarom een ander soort werking ontwikkelen. Een werking die niet binnen de ‘traditionele’ vakjes van een stad passen en om een andere benadering vraagt vanuit de overheid: *“Ze zou moeten kunnen vertrekken van de vraagstelling, de opdracht en wat de vrijhaven zou kunnen bijdragen in plaats van in welk hokje ze past.”*

Die plekken moeten ook weten wat ze willen.

Deze uitspraak bracht onze gasten tot een tweede belangrijke bedenking. *“Voor veel van die gasten is het alles of niets. Als je niets tussenin wil, dan ben je rap uitgespraat.”* Er bestaat inderdaad een breed spectrum aan ondersteuningsvormen tussen ‘niets doen’ én ‘structureel ondersteunen’. Niemand bepleitte beide uitersten. Niets doen zou betekenen dat je niet erkent en waardeert wat er in je stad gebeurt. Maar helemaal zeker of vrijplaatsen structureel ondersteund moeten worden zijn onze gasten ook niet. Ze menen dat een te zware werking of organisatiestructuur de werking ook fundamenteel zou veranderen en dat er van vrijplaats dan geen sprake meer zou zijn. *“Als jonge mensen of collectieven zich alleen maar formaliseren, louter om geld en een plek te krijgen, dan worden ze ‘iets’ dat vaak niet op hun maat is geschreven en dan is het worstelen en zoeken. Heel vaak geraken ze er dan maar half of helemaal niet.”*

“De diversiteit tussen die praktijken is gewoon te groot om daar één systeem op te plakken.”

Opnieuw wordt de bedenking gemaakt dat vrijplaatsen een andere benadering vanuit de overheid vragen: *“Het is erg jammer dat het vandaag zo moeilijk is geworden om te vertrekken vanuit een concrete plek of een werking. Het is een heel andere manier van kijken dan vanuit een bepaalde subsidiepot of sector. En dat is iets waar deze werkingen, met hun meervoudige karakter en ongrijpbare multi-functionaliteit, een stuk de dupe van worden.*”

“Onze gasten besluiten dat één uniforme aanpak niet relevant is. *“De diversiteit tussen die praktijken is gewoon te groot om daar één systeem op te plakken.”*”

Aloha kunsten, bonjour jeugdwerk

“Binnen de kunsten kan je toch juist wel procesmatig werken? Binnen een bepaald kader, zoals in werkplaatsen, waar de focus minder ligt op het resultaat. Is dat dan geen oplossing voor vrijhavens?”

Stel dat je moet kiezen? Waar breng je vrijplaatsen dan onder? In de kunsten of in het jeugdwerk? We twijfelden zelf aan de relevantie van deze vraag, maar we schotelden ze toch voor aan onze tafelgasten. De eerste reacties waren lauw: *“Whatever works.”* zei de ene, de andere *“Kiezen is verliezen.”* De discussie startte met de vaststelling dat binnen jeugdwerk nog altijd de categoriale focus primeert: het gaat daar over werkingen die zich richten op kinderen en jongeren. Als we vroegen of vrijplaatsen netjes binnen die categoriale benadering passen was het antwoord: nee. Vrijplaatsen trekken jonge mensen aan: *“Dat gaat van café-rijpe tieners, studenten, over mensen met een beginnende cv, naar gezinnen met hun kleinere kinderen. Daar zit dus ‘kinderen en jongeren’ in? Ja,*

*maar zit je daarom in het jeugdwerk? De trek-
kers zitten ergens tussen 25 en 35 jaar, en er
zijn wel veel jongeren gasten die hun ding er
kunnen komen doen. Dus, tja?”*

Onze gasten maakten ook duidelijk dat er geen rechte tijdslijn is tussen jeugd en cultuur. *“Eerst wat creatief zijn in de jeugdsector als opstap naar de kunsten? Ik weet niet of het wel juist is om dat zo te zien. Iedereen zegt wel dat jeugdwerkmethoedieken anders zijn dan die van kunsteducatieve organisaties, maar ik zie dat eigenlijk niet.”* Wat voor iedereen wel duidelijk is, is dat de schotten tussen de jeugdsector en de cultuursector hoog zijn. Waarom wordt er niet meer en intensiever samengewerkt?

Aan de tafel werd aangegeven dat er binnen de kunsten categorieën zijn - zoals de werkplaatsen - waar je procesgericht, open en flexibel kan werken. Heel snel volgt de nuance dat het kader binnen de kunsten vrij eng is. In vrijplaatsen wordt er op een zeer open manier naar kunst gekeken. *“Dat gaat veel breder.”* Tegelijkertijd passen vrijhavens functies in hun werking die allesbehalve in het kunstendecreet passen.

Onze gasten geven aan dat vrijplaatsen met een ‘kunstenbril’ naar de wereld kijken, maar niet alles wat ze doen onder de noemer ‘kunst’ te categoriseren is. Sommige initiatiefnemers weigeren zelfs het woord kunst in de mond te nemen. Ze vereenzelvigen zich niet met kunstwerkplaatsen of -centra, omdat ze die termen als exclusief ervaren en vooral ook mensen willen betrekken voor wie het label ‘kunst’ eerder afstoot dan aantrekt. Veel activiteiten zijn op uitwisseling en ontmoeting gericht, niet louter op kunstenproductie of -presentatie. Voor vrijplaatsen ligt de klemtoon op het creëren van een autonome plek, het gevoel van vrijheid. Net binnen dat vrije kader gedijt kunst het best, maar dat is niet noodzakelijk de hoogste doelstelling.

De opdeling in sectoren – of het nu jeugd of cultuur is – is als het over vrijplaatsen gaat niet meer relevant, vinden onze tafelgasten. Duidelijke of concrete oplossingen om de sectorale verkokering te doorbreken komen niet onmiddellijk op tafel. Wel wordt aangegeven dat er op verschillende terreinen gewerkt wordt om die schotten op te heffen. Het nieuwe Kunstendecreet¹ wordt als een goed voorbeeld aangehaald. Maar onmiddellijk volgt ook kritiek dat dit nieuwe decreet ten opzichte van disciplines en werkvormen weliswaar opener is, maar nog altijd veel beperkingen heeft wanneer men ook echt buiten de kunsten actief is. *“Dat schottenloze in het Kunstendecreet gaat enkel over schotten tussen disciplines en weinig tussen sectoren. Het zal nog altijd moeilijk blijven voor een organisatie om de deelaspecten van hun werking die niet puur artistiek zijn gehonoreerd te zien.”*

Zit de toekomst dan in een meer schottenloos beleid: het samenvoegen van subsidies en een beoordeling op basis van een goed dossier, verhaal of werking? Niemand van onze gasten ziet dat onmiddellijk gebeuren. Maar ze geven mee dat de bestuurlijke evoluties, zeker op het lokale niveau, wijzen in

die richting. *“Het veld te veel fragmenteren is een probleem qua efficiëntie. In Nederland hebben ze al veel subsidiepotten teruggebracht in grotere beleidsvelden, opgevat in thema's zoals bijvoorbeeld ruimte.”* Ook in de BBC² zien onze gasten mogelijkheden, maar dan vooral voor de interne werking van lokale overheden. *“In principe zouden vrijhavens zo middelen kunnen ontvangen vanuit verschillende beleidslijnen. Maar je zal nog altijd één stadsdienst hebben die het opvolgt en één schepen die er mee wil uitpakken.”*

“Dat schottenloze in het Kunstendecreet gaat enkel over schotten tussen disciplines en weinig tussen sectoren. Het zal nog altijd moeilijk blijven voor een organisatie om de deelaspecten van hun werking die niet puur artistiek zijn gehonoreerd te zien.”

Onze tafelgasten geven aan dat nagenoeg elk initiatief binnen één beleidsveld wordt geframed: je bent *of* jeugd *of* cultuur. *“Wanneer er dan een overlap is, zoals ‘jeugdcultuur’, maken ze een nieuwe categorie. Gewoon meer samenwerking tussen cultuur en jeugd zou ons misschien verder gebracht hebben, maar ja...”* Beleids- of sectoroverschrijdend werken wordt wel bewust aangemoedigd, maar dat vertrekt dus steeds vanuit één hoofdkader. *“Horizontaal en transversaal denken zit nog niet echt in administraties en nog minder in de politiek. Dat is iets van mensen die in het veld staan.”* Een enkeling aan onze tafel haalde aan dat die schotten ook voordelen hebben. Zo kan je, als je het een beetje slim aanpakt, geld halen op verschillende plaatsen. Zo sta je sterker en ben je minder afhankelijk van de insteek, visie of focus van één subsidieverstrekker.

“Het is gewoon jammer dat er niet gekeken wordt vanuit wat is en wat er leeft. Vanuit wat goed, waardevol is en wat er werkt. In

plaats daarvan worden er dingen toegevoegd die niet kloppen. En als men zich daar dan niet bij neerlegt, dan wordt het niet ondersteund.”

Is de koek juist verdeeld?

“Zijn het niet de bestaande organisaties die mee moeten veranderen? Iedereen gaat er van uit dat vrijplaatsen een waarde hebben, maar de vraag is waar ze kunnen groeien of vermenigvuldigd worden. Ofwel pas je dergelijke plekken in binnen de bestaande organisaties ofwel verander je de spelregels zodat vrijplaatsen ruimte krijgen.”

Oké, onze tafelgasten maakten zich behoorlijk druk over het (lokale) beleid, over de hokjes en kokers die daar gecreëerd worden en zichzelf in stand houden. Wat als we kijken naar de organisaties of stadsdiensten waarmee vrijhavens allianties kunnen opbouwen? Hoe vlot dat? We denken dan aan jeugd- en cultuurdiensten, jeugd- en cultuurcentra, jeugdhuisen, kunstehuizen...

Met deze vraag keken onze gasten wat onwennig naar elkaar. Het is blijkbaar gemakkelijker om kritiek te formuleren richting beleid, dan kritisch te reflecteren op de praktijk van sectororganisaties. *“Elke organisatie, of het nu binnen jeugd of binnen de kunsten is, moet relevant blijven. Een soort alliantie met vrijhavens, of soortgelijke dynamiek creëren in je eigen werking kan dan relevant zijn. Maar eerlijk denk ik dat dit soort plekken er altijd zullen zijn. Er zijn altijd mensen die er voor kiezen buitenstaanders te zijn. Maar als jeugd- of cultuurcentrum moet je wel weten en snappen wat daar gebeurt.”*

We leggen onze gasten voor dat heel veel vrijhavens zich ongelijk behandeld voelen. De koek is niet eerlijk verdeeld. Die ongelijkheid zorgt voor frustraties, die de samenwerking niet altijd vergemakkelijken. Dan gaat het over middelen, maar ook om

erkenning. Datzelfde gevoel ontdekten we ook binnen de jeugdsector. De initiatieven rond ‘jeugdcultuur’ die binnen de jeugdsector ontwikkeld worden, staan in het niets tegenover de middelen die de cultuursector kan inzetten. Moeten we de taart niet anders gaan verdelen?

De meningen hierover zijn verdeeld. Onze gasten praten over de noodzaak aan diversiteit en verscheidenheid binnen eenzelfde landschap. Vrijplaatsen dragen bij tot die verscheidenheid: *“Die diversiteit krijg je ook door de vele kleintjes. Ook al moeten die kleintjes niet allemaal per se een eigen gebouw en een eigen uitgebouwde structuur hebben. Dat kan gewoon niet meer.”* Onze gasten concluderen unaniem dat er vanuit die optiek meer aandacht moet zijn voor vrijplaatsen. Ze beamen dat de regelgeving en decreten ooit geschreven zijn op maat van de grote organisaties, dat de regels in de eerste plaats moesten zorgen voor continuïteit, waardoor deze nu veel sterker staan. Maar ze beklemtonen dat we niet mogen vervallen in een wij/zij verhouding. *“Het is waar dat vooral kunstehuizen en cultuurcentra gezien worden als groeters. En het is waar dat ze meer verantwoordelijkheid moeten opnemen voor de kleintjes. Daarin ligt de kiem van vernieuwing.”* Maar de bereidwilligheid en de goesting binnen vooral de cultuursector om te veranderen en zich open te stellen, wordt in vraag gesteld.

Het feit dat een bepaald kunst- of cultuurhuis een groot deel van de koek krijgt, lijkt voor onze tafelgasten op zich niet het probleem. Grote huizen moeten wel relevant blijven *“en niet alleen voor middenklasse vijftigplussers”*. En daar lijkt het schoentje te wringen. Onze gasten stellen vast dat er zo veel verscheidenheid is binnen cultuur: doelgroepen, genres, disciplines, formats... Het is haast onmogelijk geworden om alle publieken vanuit één huis te bedienen. *“Je kan de veelheid aan niches die bestaan en vaak internationale uitstraling hebben als*

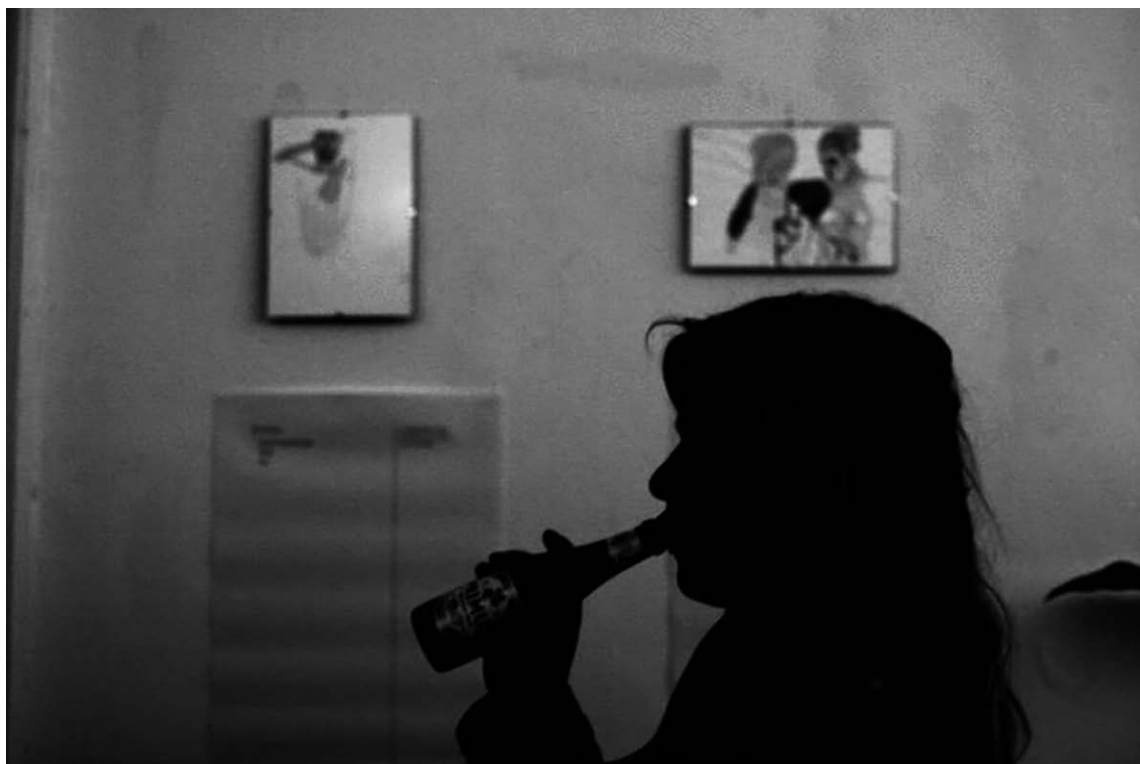

foto: Kavka

programmator niet allemaal meer volgen. Het idee van een cultuurcentrum dat aan spreiding moet doen is in die optiek absurd geworden. Daarvoor moet je andere manieren van werken gaan bedenken.”

Lokaal bestuursniveau troef?

“Veel dingen worden door Vlaanderen aangevuurd, maar de verbinding met de lokale realiteit is dikwijls krakemikkig. Er wordt te veel naar boven in plaats van naar opzij gekeken.”

We zoeken naar manieren om vrijplaatsen meer kansen te geven om te groeien, om hun impact te vergroten. We wilden weten welk beleidsniveau daarvoor het meest geschikt is. Onze tafelgasten waren er volmondig van overtuigd dat dit vooral op lokaal niveau georganiseerd moet worden. Dat niveau zou veel meer voeling hebben

met wat er leeft, zowel bij initiatiefnemers als hun publiek, maar ook bij jeugd- en cultuurorganisaties die rond vrijhavens circuleren. Ook zijn subsidiereglementen er vaak minder zwaar en de ondersteuningsmogelijkheden diverser. Op het lokaal niveau heb je ook nog de kans om echt in dialoog te treden, waardoor iemand met een waardevol verhaal makkelijker herkend en erkend kan worden. Kortom: *“Die lokale drive en voeling is nodig om dat georganiseerd en juist ondersteund te krijgen.”* Lokaal is het ook nog enigszins mogelijk om dingen breder te bekijken en schotten te overstijgen. *“Het is waanzin om dit op Vlaams niveau te proberen regelen.”*

Heel wat lokale besturen staan open voor spontane bottom-up dynamieken en jagen die aan met gerichte acties. *“In Gent heb je een redelijk open financiering (bv Wijk aan zet³) die veel van die verenigingen of initiatieven ondersteunen die buiten de grote*

subsidiecategorieën vallen.” Na wat doorvragen merken we dat persoonlijk contact een succesvoorwaarde blijkt. Het succes van dergelijke acties ligt deels in een nauw en directer contact tussen de ambtenaar en de initiatiefnemer. Initiatiefnemers komen met een vraag. Dan lijkt het de taak van de cultuur-, jeugd- of gebiedswerker om die vraag te verduidelijken en scherp te krijgen welke behoefte de lokale overheid kan invullen. *“Er zijn ook wel kleinere gemeenten die goede dingen doen. Kleine diensten, waar iedereen elkaar kent en waar het allemaal informeler gebeurt, daar gaat het sneller.”*

Maar er is meer aan de orde, zeker wanneer jongeren in het vizier komen: het kan allemaal, maar het moet ook ‘mogen’. *“Ik denk wel dat er voldoende wil en flexibiliteit is vanuit gemeentelijke en stedelijke overheden om jongeren hun ding te laten doen. Maar er is wel ergens een gedoogbeleid nodig naar veiligheid, overlast en andere zaken om dingen mogelijk te maken. Je kan de harde tante spelen of je kan flexibel zijn.”* Een tafelgast merkt op dat, als het om ‘gedogen’ gaat, er vaak een flinke dosis geluk – of eerder willekeur – mee gemoeid is. Dit maakt dit soort initiatieven zeer kwetsbaar. Soms is er dus ook meer afstand nodig tussen de initiatiefnemer en de subsidiërende instantie: *“Als ze lokaal geen ondersteuning vinden, is het belangrijk dat ze elders nog terecht kunnen. Kiezen voor één bestuursniveau, is verliezen. Ze moeten kunnen schaalspringen.”*

De vraag wordt geopperd of enkel lokaal ondersteunen niet wat mager is? Dat niveau is relevant voor het netwerk en de concrete ondersteuning, maar dus ook vrij precair. Is het niet veiliger om impulsen vanuit het Vlaamse niveau te voorzien? Dat wordt beaamd: *“Net zij die op verschillende niveaus gesubsidieerd zijn, lijken sterk te staan.”* Maar al gauw komt de sectorale verkokering opnieuw ter sprake. Onze gasten menen dat er dan een kader moet zijn dat open genoeg

is. Het Stedenfonds wordt in deze optiek aangehaald. Dat fonds blijkt een belangrijke speler in het ondersteunen van experimenten en nieuwe dynamieken. Weliswaar met volgende nuance: *“Als je dat in het hele scala aan Vlaamse subsidies bekijkt, dan is dat eigenlijk een unicum omdat de middelen niet geoormerkt zijn en de bedoeling hebben om dat soort experimenten, die nergens een plek krijgen of waar er te weinig middelen voor waren, te ondersteunen.”* Ook de subsidielijne ‘Experimenteel jeugdwerk’ wordt als goed voorbeeld aangehaald.⁴ *“Maar dan moet je initiatief onmiddellijk landelijke relevantie hebben. Dat is bediscussieerbaar en ook vaak hoog gegrepen.”*

Onze tafelgasten achten het weinig relevant om een nieuwe categorie in het leven te roepen op maat van vrijhavens, en die daarna vanuit Vlaanderen te subsidiëren. De ambitie van een impulsbeleid zou moeten zijn om lokaal ruimte te creëren voor meer experiment en samenwerking. Niet de bestaande organisaties, maar juist die initiatieven die er tussen bewegen moeten meer slagkracht krijgen. *“Ik denk net dat het de uitdaging is om al die regeltjes los te laten. Het begint met de moeilijkheid: ‘wat is een vrijhaven?’ Daar zit er al een gigantische diversiteit. Maar ze zijn evenwaardig en moeten vanuit hun eigen zijn en waarde gehonoreerd worden. Pas als je stevig staat, kan je gaan samenwerken.”*

Het is geen evidente denkoefening. De verschillende beleidsniveaus blijken onderling afhankelijk: *“De kleine dingen moet je lokaal kunnen financieren maar als ze groeien moeten ze ook de mogelijkheid krijgen om bij Vlaanderen terecht te kunnen.”* Maar omgekeerd gaat de redenering evengoed op. *“Als je vanuit Vlaanderen impulsen geeft, kan dat mettertijd lokaal iets doen veranderen. Alleen zien lokale besturen dat niet zo graag, want dat is niet hun agenda.”*

Onze tafelgasten menen wel dat er nog wat denkwerk te verrichten valt, niet alleen over de vrijplaatsen. *“De laatste vier à vijf jaar moet alles wat in de jaren negentig werd opgebouwd weer worden afgebroken. De uitdaging is om te herdenken hoe we wat er is, anders kunnen organiseren.”*

Nieuwe dingen - oude systemen?

“Misschien moeten we wel af van ‘ik doe iets, dus overheid geef mij geld’. Er bestaat zoiets als crowdfunding. In Nederland draaien heel veel projecten op de gemeenschap. De overheid is geen melkkoe.”

Het is opmerkelijk hoe ver jonge, culturele ondernemers geraken zonder overheidssteun. Gemakkelijk is het niet, maar steun vanuit de overheid is dat ook niet. Heel wat vrijplaatsen blinken uit in commercieel vernuft, zonder plat op hun buik te gaan voor de commercie. Net binnen dit soort initiatieven tref je alternatieve economische modellen aan. Vormen van ruilhandel zijn veelvoorkomend. Iedereen draagt bij, op uiteenlopende manieren. Wat gecreëerd wordt, wordt ook verkocht. Winstgevende activiteiten wisselen verlieslatende af. Het is een veld van doe-het-zelvers en plantrekkers. Maar ook daar zijn grenzen aan. Er zijn risico's verbonden aan het ondernemen en organiseren. Financiële risico's, die vaak zeer persoonlijk zijn, worden misschien te snel aangegaan...

We polsten naar de mening van onze tafelgasten: welke alternatieve financieringsvormen vinden zij relevant? Welke lessen kunnen we trekken uit vrijplaatsen? Onze gasten zijn het er over eens dat nadenken over alternatieve financiering en niet monetaire transacties relevant is voor de brede sector. Andere manieren zijn denkbaar, maar zolang de noodzaak niet dwingend is, zal dat thema blijven kabbelen. Iets dat onze

gasten spijtig vinden. De bedenking wordt gemaakt dat je alternatieve vormen van financiering moet inpassen over de ganse lijn van je organisatie. Het veronderstelt een andere soort werking, een andere vorm van organiseren. Of je nu groot, klein, nieuw of klassiek bent. Onze gasten concluderen dat vrijplaatsen ook in deze optiek het bredere veld kunnen inspireren.

Crowdfunding komt ter sprake als een interessante piste. Maar wederom volgen de kritische opmerkingen: *“Moeten die nieuwe dingen die mee gaan met de tijd dan gaan crowd- of growfunden terwijl de oude gewoon verder subsidies kunnen slurpen?”* Andere gasten merken op dat via publieke crowdfundingplatforms vooral publieksvriendelijke initiatieven geld vinden. *“Vrijplaatsen die zich in een kleine niche bevinden, of bijvoorbeeld in een ‘slechte’ wijk zitten, zullen weinig trekken via die kanalen.”*

We zijn met iets nieuws bezig, maar blijven denken in dezelfde formats en dat is geen goede zaak. We hebben nog heel veel te leren.

Onze gasten denken verder en komen tot deze slotbeschouwing: *“We zijn met iets nieuws bezig, maar blijven denken in dezelfde formats en dat is geen goede zaak. We hebben nog heel veel te leren. Zo heb je bijvoorbeeld niet-materiële Repair Cafés nodig. Een platform waar zowel iedereen die iets wil en iedereen die iets kan, zich kenbaar kan maken. En dan heb je matchmakers nodig.”* De tafel stelt vast dat ze blijft denken in bestaande dynamieken: organisaties en het aanbod dat deze uitrollen, terwijl het ook anders kan. Wie infrastructuur beheert kan veel opener staan voor initiatiefnemers: meedenken, faciliteren, uitdagen... *“Zoals het pakhuis De Zwijger⁵ in Amsterdam. Dat is gewoon een plek waar alles kan. Een plek waar mensen*

die iets kunnen en mensen die iets willen elkaar kunnen vinden.” Iemand haalt in deze optiek de Budafabriek in Kortrijk aan, die ook op zo een manier zou werken, maar dan kleiner. Ook Scheld’Apen haalde dit soort dynamieken aan.

Experiment

“Experimenteren is interessant en verkoopt ook vlot. Het is goed dat een overheid dat aanmoedigt en ondersteunt via allerlei impulsen. Maar daarna valt het vaak stil.”

Er valt dus nog heel wat te leren. Dat impliceert experiment. Experimenten zijn interessant en vinden wel gehoor bij beleidsmakers die impuls subsidies of pilootprojecten lanceren. Maar het zwakke punt van dit soort beleid blijft het verduurzamen van de resultaten. Hoe kijken onze tafelgasten daar naar? Dat die subsidies vaak eenmalig zijn, maakt dat het daarna wel minder duidelijk wordt. *“De pilootfase wordt ondersteund maar daarna is het warrig en flou. Er lijkt een soort lacune te zitten tussen innovaties, impulsen en meer structurele verandering. Dat laatste zie je inderdaad niet snel gebeuren.”* Onze gasten benadrukken dat het enerzijds aan de initiatiefnemer is om zich van die tijdelijke ondersteuning bewust te zijn. Maar anderzijds is het ook belangrijk dat beleidsmakers bereid zijn om daarna structurele verandering te faciliteren, om ondersteuningskaders zo aan te passen dat verandering mogelijk wordt.

Onze gasten stellen zich de vraag of beleidsmakers wel altijd even goed om kunnen met experimenten. *“Experiment vraagt van overheden flexibiliteit en loslaten, maar ook, als iets blijkt te werken: radicale keuzes maken”*. In de discussie komt ter sprake wie nu het best geplaatst is om dat experiment op te zetten: zijn dat de kleine of de grote organi-

saties. *“Als je het klein initiatief van vrijplaatsen beschouwt als experiment zal de impact beperkt blijven. Een impulsbeleid moet dat kunnen verknopen met grotere spelers of spelers die misschien meer vastgeroest zijn. Het moet van onder naar boven gaan. Maar daar kan je niemand toe dwingen. Je hebt een grote wortel nodig om die grote spelers mee te krijgen.”*

“Experiment vraagt van overheden flexibiliteit en loslaten, maar ook, als iets blijkt te werken: radicale keuzes maken”.

In deze discussie stellen onze tafelgasten vast dat we het experiment niet direct meer moeten stimuleren: dat is er al. *“De Vlaamse overheid moet zich toch bewust zijn van al die pilootprojecten die bezig zijn. Iedereen is vanuit zijn hokje aan het experimenteren en wat daarbuiten gebeurt hebben ze niet altijd in de hand. In plaats van te blijven experimenteren is het tijd om een stap achteruit te zetten en te kijken wat het achterliggend probleem is. Pak nu die sectorale verkokering aan. Je kan binnen je koker geen probleem oplossen als verkokering het probleem is.”*

Systemen, regels en platformen

“Die dingen worden soms echt heel groot, dat is allemaal niet meer zo vrijblijvend. Je moet daar structureel over beginnen nadenken. En op zijn minst bepaalde expertise bundelen en ter beschikking stellen.”

We brengen het gesprek opnieuw naar de concrete praktijk. Onze gasten concluderen dat een overheid het experiment niet kan sturen, maar wel faciliteren en verknopen zodat het kan doorgroeien. Wat is er daarvoor nodig?

Onze gasten zijn duidelijk: het minste dat een overheid kan doen, is mensen goed informeren over de veelheid aan regels en systemen binnen de verschillende beleidsdomeinen. In de concrete praktijk schuilen heel wat obstakels en vraagtekens: administratie, veiligheid, vergunningen, verzekeringen, regelgeving... Onze gasten merken op dat het voor heel veel steden en gemeenten een werkpunt is om burgers vlotter door de bestaande reglementering en dienstverlening te loodsen. Op dat vlak wordt heel wat expertise opgedaan, ook wat betreft de samenwerking met vrijplaatsen. Initiatiefnemers van vrijplaatsen en stadsdiensten geraken, vooral in de grote steden, op elkaar ingespeeld. Wat kunnen we daar uit leren?

“Lokaal wordt er te weinig expertise opgebouwd en gedeeld. Eigenlijk heb je iets nodig tussen Living Lab⁶ en Fuijfpunt⁷ ... Een structuur met zowel lokale als bovenlokale partners.” De ondersteuningsvorm die onze tafelgasten voorstellen beweegt tussen twee polen: het louter informeren aan de ene kant en het verbinden aan de andere kant.

“Eigenlijk heb je een regelneef nodig die organisaties wegwijs maakt.” Maar louter informeren en wegwijs maken verandert weinig aan de complexiteit van het regellabyrint. *“We moeten blijven hameren op absurditeiten in regelgeving zodat de creatieve oplossingen met tijd wel vlotter mogelijk worden. En gewoon doen en laten zien dat het werkt.”* Onze gasten beklemtonen ook dat ‘wegwijs maken’ soms te beperkt is. Vooral jongeren zoeken concrete hulp. *“De verkokering maar ook de overregulering is een enorm probleem. Jongeren zijn heel oplossingsgericht. Ze willen slagen. Je moet meedenken en met hen stappen zetten.”*

De tweede pool in de ondersteuningsvorm is verbinden. Jonge culturele ondernemers hebben hun eigen netwerk. In het verbreden van dat netwerk en het verknopen ervan

met andere netwerken ligt veel potentieel. Door initiatiefnemers van vrijhavens te verbinden met actoren uit de jeugd- en cultuursector geraken ze ook vaak verder. Maar ook de omgekeerde beweging is relevant. Iemand stelt de vraag of het creëren van een extra lokale structuur voor expertise en kennisdeling dan wel de oplossing is. Onze gasten geven aan dat dit niet zozeer een nieuwe structuur moet zijn, maar eerder een ad hoc platform dat inspireert of net zeer probleemoplossend werkt. De ondersteuning moet vooral op maat gebeuren en concreet worden.

“De verkokering maar ook de overregulering is een enorm probleem. Jongeren zijn heel oplossingsgericht. Ze willen slagen. Je moet meedenken en met hen stappen zetten.”

Van vertrouwen en tegenwind

“Kan een werking zoals DOK nog een kritische rol spelen, een echte vrijplaats zijn? Die werking is, hoe waardevol ook, zeer afhankelijk van de stad. Ze zitten op een stuk grond van de stad, zijn gebonden aan een convenant, krijgen middelen ... Allemaal goed en wel zolang het plezant blijft, maar wat gaat er gebeuren als ze werkelijk kritisch enkele zaken zouden aankaarten?”

Samenwerking met de lokale overheid. Vele vrijplaatsen ambiëren het en de praktijk toont dat het kan. Maar ben je dan nog een vrijbuiters? Is er in samenwerking met lokale overheden nog plaats voor vrijheid en onafhankelijkheid? Kan je nog die kritische stem zijn in de stad? We vroegen onze tafelgasten of het niet de taak is van vrijplaatsen om een tegenstem te zijn, of op z'n minst een andere stem te vertolken in een stad?

SashaO Photography

“Veel van die vrijplaatsen willen een andere soort samenleving creëren. Je verwacht inderdaad niet dat een samenleving dat zonder slag of stoot gaat laten gebeuren. De spanning tussen dit soort alternatieve plekken en de samenleving maakt daar gewoon deel van uit. Als je als schepenen met die spanning niet om kan, dan moet je in je zetel blijven zitten.”

Maar onze gasten geven aan dat er toch spanning zit op de relatie. Overheden stappen vooral mee in initiatieven die hun beleid uitdragen of versterken. Hun steun is vaak voorwaardelijk. Een tafelgast stelt dat vertrouwen een sleutelwoord is. Dat wordt beaamd door de andere gasten, maar er wordt wat smalend gelachen. In de praktijk blijkt vertrouwen geen evidentie. Het wijf zij denken leeft aan beide kanten. Maar ook de angst aan beide zijden om beduveld te

worden. En de vaststelling dat er ambtenaren zijn die hun job en positie helemaal anders invullen dan je zou verwachten. Maar: *“Het zou flauw zijn dat nu gewoon op de ambtenaren te schuiven, het zit veel dieper. Het controleren, instrumentaliseren moet er uit. Durven loslaten, oprecht geïnteresseerd zijn en meedenken. En het is keihard nodig om ook echt te durven werken met die ambtenaren.”*

Het streefdoel moet volgens onze gasten een meer evenwichtige partnerschap worden. Geen top-down benadering of een model van opdrachtgevers aan de ene kant en uitvoerders aan de andere. *“De stad wordt samen gemaakt. Het klimaat in een stad is de optelsom van het handelen in die stad. Als je het stadsbestuur eruit zou knippen, blijft er nog een groot deel over. Als overheid zou je beter vanuit die bescheidenheid werken.”*

Onze gasten beklemtonen ook dat overheden het initiatief meer aan jonge mensen moeten laten. Iedereen hekelte het hergebruiken en kopiëren van formats door stadsdiensten. *“Het is net omdat iets in een bepaalde tijd, context en met een bepaalde groep mensen goed werkte, dat je dat kan herhalen.”* Maar de bedenking gaat dieper dan louter copy/paste gedrag. Onze gasten halen de relatie aan tussen overheid en burgers. Te vaak benadert een stadsbestuur haar burgers als cliënten of consumenten, terwijl het vooral aan de burgers is om hun stad te maken. *“Op een bepaald moment staat er ergens een winkel leeg. Mensen met goesting trekken naar de stad en vragen of ze dat pand mogen gebruiken. Stel dat de stad dat goedkeurt en werkelijk verrast is door wat er daar allemaal gebeurt. Dan nemen ze de format vast en ritualiseren ze die. Zo kunnen er meer dingen in leegstaande winkels komen. Het verschil tussen die eerste plek en die geritualiseerde plekken achteraf is dat de eerste bol staat van engagement en energie. En dat is*

essentieel. Als we ergens iets kunnen van leren, dan is het van de energie en de authenticiteit van die vrijplaatsen.”

Wat onze tafelgasten missen is een echte dialoog tussen initiatiefnemers en de overheid. Het onderzoek naar hoe je jeugdwerk of cultuur ook anders kan organiseren wordt te weinig samen aangegaan. *“Er is te weinig dialoog. En niet alleen op dit front. In heel veel overheidsinstellingen moet die omslag naar dialoog er wel komen.”*

Waarom?

“Wat zijn nu eigenlijk de voornaamste argumenten waarmee we overheden kunnen overtuigen om mee te gaan in dit soort vrijplekken?”

- Jeugdige uitstraling, authenticiteit
- Jonge mensen samen brengen, laten ondernemen
- Aandacht voor vernieuwing, het experiment in jeugd en cultuur, maar dan vanuit jonge mensen zelf
- Buurttevredenheid, ontmoeten, sociale cohesie
- Participatie van burgers, het hoogste goed voor elk bestuur
- Een eigentijdse culturele invulling, een ander soort aanbod
- Kansen geven aan mensen die (nog) niet professioneel bezig zijn (makers, organisatoren, creatieve beroepen...)
- Een platform van waaruit een stadsbestuur in contact kan komen met bewoners, om dialoog op te zetten
- Een plek waar kunst- en cultuurorganisaties jonge makers en publieken vinden
- Zuurstof geven aan het eerder klassieke culturele veld
- Meerwaarde voor het sociaal-culturele veld, meer verscheidenheid op allerlei vlakken, maar ook inspireren
- Sensibiliseren van de jeugd- en cultuursector: kijk, zo kan het ook

- Nieuw talent ontdekken, naar een publiek brengen
- Vinger aan de pols houden
- Omgaan met initiatief van vrijwilligers: goesting, dialoog, flexibiliteit, creativiteit, energie, experiment en alternatieve oplossingen

Transitie!

“Je kan het hele transitiegebeuren weglachen en het een trend noemen. Maar in feite is het gewoon realiteit. De dingen moeten anders en dit soort plekken en acties zijn vaak goede en inspirerende voorbeelden.”

Onze tafelgasten halen spontaan aan dat we de vraagstellingen rond vrijhavens ook moeten kaderen binnen bredere maatschappelijke uitdagingen. Hun these is dat vrijplaatsen die hun werking breder kunnen kaderen meer gehoor zullen krijgen. Dat doen heel veel vrijplaatsen nu al, maar het wordt volgens hen nog te weinig geëxpliciteerd of gethematiserd. We vragen door. Welke grotere maatschappelijke thema's, fenomenen of evoluties zien onze gasten?

Het maatschappelijk debat rond ruimte en ruimtegebruik wordt aangehaald. Dat is iets *“waar de politiek behoorlijk gevoelig voor is.”* Jeugd- en cultuurinfrastructuur is er genoeg, onze steden raken almaar meer volgebouwd. Het is een grote uitdaging om na te gaan denken over hoe we ruimtegebruik beter kunnen organiseren, hoe we functies kunnen combineren en hoe we verschillende initiatiefnemers samen onder een dak kunnen brengen. Ook demografische evoluties spelen mee. De bevolking, zeker in de steden, zal groeien - zo heeft Antwerpen uitgerekend dat er tegen 2030 100.000 mensen bijkomen. Steden worden jonger en gekleurder, terwijl de vergrijzing ook toe neemt. Daar zal spanning op komen. *“Intergenerationeel werken wordt een issue. Maar*

foto: Product. / Kavka

ook hoe we openbare ruimte zullen invullen om dat samenleven leefbaar te houden.”

Stadsplanners houden ook een vurig pleidooi voor meer ongedefinieerde plekken en witruimte in een stad. Dat zijn plekken die geen duidelijk afgeleide functie hebben, waar dingen nog vrij en spontaan kunnen ontstaan. *“Ik denk dat je altijd ongedefinieerde ruimte zal nodig hebben. Rotterdam is in de problemen gekomen door een overgedefinieerde structuurplanning. Als dergelijke krachten hun plek niet vinden, loopt het fout.”*

Onze gasten beklemtonen dat naast fysieke ruimte ook aandacht moet komen voor mentale ruimte. Het beeld wordt opgeworpen van een overgestructureerde stad, maar ook van een overgestructureerde invulling van ruimtes. Dat zou vrij en nieuw initiatief

belemmeren. *“Een plek als Rocsa⁸ in Gent creëert niet enkel een open, groene, culturele en fysieke ruimte, maar ook een mentale ruimte en een plek voor dingen die elders niet kunnen. Maar om dit te onderhouden heb je een structurele basisfinanciering nodig. Enkel met vrijwilligers zal het niet lukken. Een stad heeft zulke plekken echt nodig.”*

Ook evoluties op digitaal vlak worden aangekaart. Cultuurbeleving situeert zich vandaag ook online, dat heeft een impact op hoe cultuur- en jeugdwerkorganisaties zich moeten gaan organiseren. Het bereik van één organisatie gaat veel breder dan wat op een fysieke plek gebeurt. Zeker de culturele belevingswereld van jongeren is veel groter – en vooral breder – dan doorgaans gedacht wordt. *“Iedereen heeft vandaag de software op zijn pc staan om serieus met video, muziek of fotografie bezig te zijn en de platforms om het tot een publiek te brengen zijn gratis.”* Dit soort evoluties maken dat het onderscheid tussen wat een professional en een amateur doet, zeer wazig wordt. *“Er zijn krakers in Gent die een krakerskaart maken en dat online verspreiden”. Of er is Newsmonkey. Je ziet dat Facebook en Twitter ook heel erg benut worden. Daar kan je als organisatie niet mee achterblijven. Kennis en expertise wordt ook zo opgebouwd en gedeeld. En mensen zijn kritisch.”*

Onze gasten concluderen dat jonge mensen, maar burgers in het algemeen, sneller tot initiatief over gaan, en dat ze daarvoor paden bewandelen die niet noodzakelijk nieuw, maar wel anders zijn. Die energie en drive zie je in vrijplaatsen, maar beperkt zich niet tot dit soort plekken. Ook in de bredere samenleving zien onze gasten de goesting om dingen anders aan te pakken. *“De vrijplaatsen waar wij het nu over hebben zijn zeker niet de enige plekken waar er een grote energie aanwezig is. Het is hier misschien scherp, maar het illustreert de goesting die er is in onze maatschappij. Mensen voelen dat het*

aan hen is om zelf dingen te ondernemen. Nu botst dat nog op ons overgereguleerd overheids-apparaat, maar het is zich in de samenleving wel enorm aan het verspreiden.”

Na drie uur praten belanden we bij het woord ‘goesting’. Onze tafelgasten stellen vast dat het in vrijplaatsen niet zozeer gaat over de som van ‘individuele goestjes’, maar veel meer over collectieve actie en de goesting die groeit omdat er: *“echt iets aan het gebeuren is.”* Ze concluderen dat de aantrekkingskracht van vrijhavens ligt in het concrete engagement, het gevoel deelachtig te kunnen zijn aan iets authentiek, om niet langer de consument te zijn maar een (co) producent.

---

1 Het huidige kunstendecreet is georganiseerd volgens artistieke disciplines. Het vernieuwde decreet voorziet in de ondersteuning van organisaties en kunstenaars op basis van 5 functies: ontwikkeling, productie, presentatie, participatie en reflectie. De functiegerichte benadering vormt het kader voor de meerjarige werkingssubsidie, voor projecten van kunstenaars en organisaties, en voor beurzen.

2 BBC of ‘beleids- en beheerscyclus’ bevat een reeks regels voor het meerjarenplan, het budget, de boekhouding en de jaarrekeningen van de lokale besturen, OCMW’s en provincies. Waar vroeger elke stadsdienst of entiteit aparte plannen maakte, komen die met dit nieuwe besluit samen in één centraal plan per gemeente.

3 De Stad Gent wil in het kader van haar programma Gebiedsgerichte Werking het zelfinitiatief en medebeheer van bewonersgroepen via de ‘Wijk aan Zet’ financieel ondersteunen. Met de toelagen uit ‘Wijk aan Zet’ kunnen bewonersgroepen acties opzetten met als specifiek doel de leefbaarheid, het samenleven, de inspraak en/of de communicatie in de wijk te verbeteren.

4 De verwijzing naar de subsidielijin ‘experimenteel jeugdwerk’ is enigszins gedateerd. Sinds het decreet van 20 januari 2012 houdende een vernieuwd jeugd- en kinderrechtenbeleid subsidieert de Vlaamse regering ‘experimentele projecten’. Waar het vroeger enkel in het domein jeugdwerk kon, werd er bij de vernieuwing van het decreet ook ruimte gelaten voor experimentele projecten rond enerzijds ‘informatie’ en ‘participatie’ en anderzijds cultuureducatie.

5 <http://www.dezwijger.nl/>

6 Living lab is een onderzoeksmethodiek die gericht is op co-creatie met eindgebruikers en stakeholders. http://en.wikipedia.org/wiki/Living_Lab

7 Fuifpunt ondersteunt fuiforganisatoren en beleidsverantwoordelijken door het aanreiken van informatie over de organisatie van een fuif en het opzetten van een lokaal fuifbeleid.

8 <http://www.rocsa.be/> rocsa is een sociaal-artistieke werkplaats actief in de Gentse wijken Rabot, Muide – Meulesteede en Afrikalaan

9 zie <http://krakengent.squat.net/>

Het experiment zit in het in vraag stellen van bestaande antwoorden op gekende problemen

Dēmos sprak met Tijs Vastesaeger,
kabinetschef van de schepen van Cultuur
van Gent

Lotte De Bruyne

Tijs Vastesaegeer. Ooit kabinetsmedewerker Cultuur op Vlaams niveau. Later popexpert en docent, freelance beleidsdenker en procesbegeleider. Nu kabinetschef van Annelies Storms, schepen van Cultuur, Toerisme en Evenementen in Gent. We schuiven hem graag enkele vraagstukken en denkpistes onder de neus die voortkwamen uit de 'trage tafels'. Zijn ervaring stelt hem in staat overkoepelend te denken en zaken vanuit een helikopterperspectief te bekijken. Zijn werk binnen de lokale context van Gent, de thuishaven van DOK, Huis Mortier, Smoke and Dust, Zwart Wild... maakt het dan weer mogelijk om ook heel concreet en lokaal mee na te denken. Opvallend doorheen zijn verhaal is zijn woordkeuze. Hij lijkt dit soort plekken of bewegingen spontaan te benoemen aan de hand van termen die tijdelijkheid in zich dragen, van pop-up tot tijdelijke zone of interventie. Uiteraard is dat niet toevallig...

Dēmos: Waarom zou een overheid dit soort 'vrijplaatsen' ondersteunen? Welke meerwaarde schuilt hierin voor een stad, voor een samenleving?

Tijs Vastesaegeer: Bij elk goed beleid heb je een waarom-vraag nodig. En een antwoord op deze waarom-vraag schuilt in een spanningsveld tussen theorie en praktijk. Theoretisch ondersteunt een overheid 'vrijplaatsen' omdat ze nieuwe dynamieken en vernieuwing wil stimuleren. In de praktijk zie je echter dat heel wat zogenaamde vrijplaatsen om andere redenen ondersteuning krijgen. Het beste voorbeeld hiervan is het antikraakbeleid. Wanneer door de stad beheerde gebouwen leeg komen te staan, wordt er gezocht naar een andere tijdelijke invulling. Op die manier moet het gebouw niet dichtgetimmerd worden om krakers buiten te houden, en geef je tegelijk kansen aan kunstenaars en projecten... In de eerste

plaats is het beleid dus een antikraakbeleid. Maar het biedt zodoende ook kansen voor pop-up-initiatieven. Twee vliegen in één klap.

Een gelijkaardig verhaal zie je bij stedelijke ontwikkeling. Vooraleer bepaalde stukken van de stad worden bebouwd of verbouwd, worden activiteiten en projecten opgezet in de hoop letterlijk leven te brengen op die plekken. En om Gentenaars die nog grotendeels onbekende delen van de stad te laten leren kennen en leren appreciëren. DOK is hier een voorbeeld van.

Vrijplaatsen zijn ook moeilijk te vatten voor een beleid. Ze ontstaan op plekken waar er zich plots een opportuniteit voor doet: een braakliggend terrein, een leegstaand gebouw... Je kiest als overheid niet echt zelf waar en wanneer die vrije ruimte zich aandient. Daarnaast heb je ook heel vaak te maken met individuele personen of kleine tijdelijke verenigingen zonder formele onderbouw of structuur. Ook dat maakt het voor het beleid niet makkelijk.

Dēmos: De initiatiefnemers botsen dan weer op een hoop administratieve muren en regels. Langs weerszijden lijkt het moeilijk.

Tijs Vastesaegeer: Toch proberen we in Gent te zoeken naar manieren om het die initiatiefnemers net iets gemakkelijker te maken. Zo loopt er momenteel in de Rabotwijk een project om *co-working places* te creëren en wordt de reglementering voor stedenbouwkundige vergunningen aangepast zodat tijdelijke horeca-pop-ups veel makkelijker een licentie kunnen krijgen. In de commissie Cultuur is door Vlaams minister van Steden en Sociale Economie Freya Van den Bossche het idee geopperd om een loket op te richten dat de nodige informatie kan verschaffen aan initiatiefnemers van pop-up-initiatieven. Want als je in zo'n pand trekt, moet je bijvoorbeeld kennis

hebben van de handelswetgeving. Of kennis over hoe het zit met de belastingen, terras-, bouw- en milieuvergunningen, knowhow over tijdelijke inname. Er komt niet alleen stedelijke, maar ook gewestelijke en federale wetgeving bij kijken.

Dēmos: Waarom zie je dynamiek en vernieuwing als een meerwaarde?

Vastesaegeer: Het gaat eigenlijk over het ondersteunen van een creatieve onderstroom. We hebben er heel bewust voor gekozen om meer geld uit te trekken voor projectmatige ondersteuning. We willen ook meer inzetten op 'kunst op straat', meer bepaald artistieke projecten die de confrontatie met het publiek aangaan. Zo is '123 Piano'¹ een toonvoorbeeld van hoe je vanuit een stedelijke overheid met relatief weinig geld iets kan tweeebrengen dat heel veel kansen biedt. Hoewel dergelijke initiatieven niet structureel zijn, je de output niet precies kan meten, vind ik ze wel heel belangrijk en vooral fantastisch. Je geeft geld aan zo'n projecten omdat je voelt dat het werkt en iets tweeebrengt. Soms moet je als beleidsmaker en overheid zaken voor een stuk kunnen loslaten. Investeren in vrijplaatsen vertrekt vanuit een geloof dat die plekken op een of andere manier intrinsiek waardevol zijn zonder dat op voorhand te kunnen *pinpointen*, en zonder die initiatiefnemer daarop af te rekenen. Vertrouwen hebben is daarbij essentieel.

Soms moet je als beleidsmaker en overheid zaken voor een stuk kunnen loslaten.

Ik zie dat ook als een stuk research & development. In het experiment zit het in vraag stellen van bestaande antwoorden op gekende problemen. En daar kan heel wat uitkomen. De Belgische bobsleedames die voor de grap een oude manier van starten uitpro-

beerden die tien honderdsten sneller bleek te zijn, is daar een mooi voorbeeld van. Ik denk dat je zo'n 'out of the box-experimenten' vanuit het beleid moet aanmoedigen.

Dēmos: Hoe zie je dat aanmoedigen concreet?

Vastesaegeer: De belangrijkste veruiterlijking daarvan is om je regelgeving zo veel als mogelijk te beperken en zo weinig mogelijk regels over te houden. Op stedelijk niveau is dat best mogelijk. Uiteraard zit je met verschillende culturen. Historisch gezien is er bijvoorbeeld een enorm verschil tussen het cultuurbeleid enerzijds en het jeugd- en sportbeleid anderzijds. Je zit met een spanningsveld tussen transparantie en duidelijkheid versus een politieke willekeur. Jeugd en Sport wil politieke willekeur bijvoorbeeld uitsluiten door transparante regels te hanteren. En dat gaat bijna zover dat het louter beantwoorden aan een aantal criteria volstaat om een basiserkenning te krijgen. Het betreft een voornamelijk kwantitatieve benadering, want die is het meest neutraal. Als je kijkt naar de bestaande regelgeving, projectsubsidies en nominatieve subsidies, merk je dat er binnen cultuur een hoop organisaties nominatief ondersteund worden: *'Omdat we u belangrijk vinden, krijgt u van ons een paar duizend euro per jaar.'* Onder het bedrag van 25.000 euro komt daar geen convenant bij kijken. Je gaat de organisaties nominatief in de begroting opnemen omdat je vindt dat ze, gewoon op zich, belangrijk zijn en waardevol werk leveren. Los van het feit of ze nu in een of ander vakje passen. Die nominatieve subsidies zijn letterlijk op naam terug te vinden in de begroting, en zijn op zich dus transparant. Maar het feit dat je niet bij elke subsidie exact moet gaan kijken in welk hokje ze precies past, maakt dat je vanuit het beleid een pak meer flexibiliteit hebt. Door voor de grotere subsidies een duidelijke beheersovereenkomst op te stellen, blijft er wel duidelijkheid over wat er precies tegenover die subsidie staat.

Dēmos: Je haalde de tijdelijke component van dit soort werkingen al meermaals aan. Tijdens onze 'trage tafels' kwam naar voor dat het louter inzetten op vrijplaatsvormen vanuit een tijdelijk en toevallig gegeven eigenlijk een beetje zwak is. Het zou getuigen van weinig engagement. En van een beleid dat kiest voor veiligheid en weinig tegenwind duldt.

Vastesaegeer: Dat ik vrijplaatsen voornamelijk zie als iets tijdelijk, is natuurlijk gekoppeld aan wat zich aandient vandaag. Ik vind dat iets heel moeilijk. Want hoe je het ook draait of keert: naarmate een structuur zwaarder wordt en er een bovenbouw ontwikkeld wordt met vaste kosten en vaste risico's, draait de structuur onvermijdelijk intrinsiek minder vrij uit. En dat valt heel moeilijk te combineren met de idee van een vrijplaats, die eigenlijk licht, luchtig en flexibel moet zijn. Daarenboven bestaan er binnen de bestaande wetgeving via werkplaatsen (*werkvorm in het kunstendecreet, nvdr.*) en experimenteel jeugdwerk (*de experimentele projecten, nvdr.*) mogelijkheden waar de verantwoording niet zozeer op concreet meetbare dingen ligt, maar eerder op de werking, het faciliteren en het proces.

Dēmos: Werkplaatsen kwamen inderdaad ook aan bod. Enerzijds als een interessante werkvorm binnen de kunsten, anderzijds als een vrij strak kader waar weinig plekken zich thuis in voelen. Eigenlijk lijken vrijplaatsen het gevoel te hebben nergens in te passen. Ze voelen zich een buurthuis en een kunstencentrum en een atelier... Net dat blijkt moeilijk.

Vastesaegeer: Ik denk dat dat terecht is. Maar met een beetje goede wil kan er wel een beleid zijn dat vertrekt vanuit plekken en mensen, in plaats van omgekeerd. Ik denk dat Gent op dat vlak relatief vooruitstrevend is. In het kader van het Stedenfonds waren er verschillende schepenen die met het idee speelden een ondersteuning uit te werken voor pop-up-initiatieven. In plaats van zowel

binnen Cultuur, Jeugd als de gebiedsgerichte werking een eigen ondersteuningsreglement uit te werken, hebben we ervoor gekozen om één reglement te maken dat de verschillende bevoegdheden overstijgt. Dergelijke beleidsdomeinoverschrijdende initiatieven zijn belangrijk om dit soort dingen op te vangen. Maar makkelijk is dat niet.

Mensen willen, en dat is begrijpelijk, zo transparant mogelijk weten wie in aanmerking komt en wie niet. Beoordelingscriteria veroorzaken altijd een vorm van uitsluiting. Neem nu de projectsubsidie cultuur. Als je binnen de projectsubsidie cultuur een dossier binnenkrijgt waar een bepaald stukje wel in het hokje past, maar een ander stukje niet: tja, dan wil je ook niet dat je geld zomaar naar dat andere hokje gaat. Ik begrijp dat dat voor werkingen moeilijk is. En het is inderdaad vaak de combinatie die net interessant is. We proberen daarom ook oplossingen te zoeken voor die tijdelijke invulling en dat pop-up-gegeven, waar vele domeinen elkaar weleens overlappen.

Dēmos: Bij dat 'lichte en luchtige' kan je je natuurlijk ook vragen stellen. Als je een plek hebt die voortdurend leeft en veel mensen aantrekt, en je die moet runnen zonder middelen en personeel, dan wordt dat niet altijd als even 'licht' ervaren.

Vastesaegeer: Dat snap ik. Voor initiatiefnemers en organisatoren zijn zo'n dingen nooit vrijblijvend. Vanaf het moment dat je een pand betreft met een maandelijkse energiekost van duizend euro per maand, dan is dat niet licht, nee.

Dēmos: Hoor ik je tussen de regels in zeggen dat deze plekken best vooral lokaal geregeld worden?

Vastesaegeer: Ja. Ik zeg niet dat deze plekken dat niet af en toe kunnen overstijgen. Soms komen er internationale artiesten of bereiken artiesten een internationaal publiek. Maar het blijft toch vooral een lokaal

verhaal dat in grote mate een lokale aantrekkingskracht heeft.

Dēmos: Kan een hogere overheid ook een rol spelen in dit verhaal? Wat kan het Vlaamse niveau bijvoorbeeld doen?

Vastesaegeer: Ik denk dat de Vlaamse overheid al heel wat doet. Op Vlaams niveau heb je binnen Cultuur de werkplaatsen en binnen Jeugd de experimentele projecten. Het zijn ondersteuningsmechanismen waarbij het idee van dat procesmatige behartigd wordt. Door de Stedenfondsmiddelen kan je zien hoe een stad als Gent zich inzet om de leefbaarheid op stads- en wijkniveau te verbeteren en de dualisering tegen te gaan. Vlaanderen geeft lokale besturen met andere woorden heel wat middelen om vernieuwend en open aan de slag te gaan. Binnen het decreet lokaal jeugdbeleid, lokaal cultuurbeleid en het Stedenfonds schuilt heel wat om lokale besturen voldoende draagkracht te geven. Maar je moet er als lokaal bestuur ook voor kiezen om er gebruik van te maken.

Dēmos: Aan onze 'trage tafels' kwamen meer dan eens, en meestal heel spontaan, 'de schotten' aan bod. En meestal werden die schotten en de verkokering, vooral op Vlaams niveau, als een probleem ervaren. Hoe kijk jij daar naar?

Vastesaegeer: Dat is een tweesnijdend zwaard. Hoe minder bronnen er zijn om aan geld te geraken, hoe sneller je rond bent in je zoektocht. En hoe afhankelijker je bent van die enkele bronnen. Maar doordat er hokjes zijn met verschillende ministers en schepenen, met eigen achtergronden en accenten, bestaat er een veelheid aan mogelijkheden. Dat maakt het nog moeilijker en ingewikkelder. De vergelijking die weleens met Nederland wordt gemaakt, gaat bovendien niet op, want daar is het systeem intrinsiek anders. Je zit daar veel meer met private fondsen en stichtingen. Fondsen die wél een soort invloed hebben op en inspraak

hebben in wat je organiseert. Zo kan het zijn dat je broodheer je de deur wijst omdat je te veel van visie of mening verschilt.

Vlaanderen geeft lokale besturen heel wat middelen om aan de slag te gaan. Maar je moet er als lokaal bestuur ook voor kiezen.

Uiteraard is het interessant om andere systemen als *crowdfunding* te onderzoeken en ook daarmee aan de slag te gaan. Dat kan allemaal, en dat moedigen wij ook aan. Maar het is wel zo dat financiële steun of subsidies verkrijgen, waar je ook zoekt, een vaardigheid is waarover niet iedereen beschikt. Bovendien zijn er goede en minder goede subsidiologen. Het volstaat niet om goede ideeën te hebben en die ook goed te realiseren. De kunst bestaat erin om die tegelijk helder en overtuigend op papier te krijgen met een correcte begroting. Ik vind dat je als overheid de verantwoordelijkheid en plicht hebt om je regelgeving niet node-loos ingewikkeld, maar vooral functioneel te maken. Maar ook om daar zo goed mogelijk over te communiceren, informatie ter beschikking te stellen en mensen naartoe te leiden.

Dēmos: En hoe evalueer je onze eigen regelgeving?

Vastesaegeer: Er zijn een aantal dingen die moeilijk liggen. Zo heb je onze projectsubsidies die in principe niet geïnvesteerd mogen worden, omdat ze maar over één jaar lopen. Dat is iets wat financieel en technisch voor strubbelingen zorgt. Heel veel van dit soort vrijplaatsen vergen een basisinfrastructuur om van start te gaan. En als je dat niet mag inbrengen voor je projectsubsidie, heb je een probleem. Je kan dan als overheid kiezen om daar flexibel mee om te gaan en een middenweg zoeken. Maar realiteit en regelgeving komen niet altijd overeen. Tegelijk-

tijd geloof ik dat als de wil groot genoeg is, er net op lokaal niveau heel wat mogelijk is.

Het is wel zo dat subsidie verkrijgen een vaardigheid is waarover niet iedereen beschikt.

Dēmos: Veel hangt dus af van goodwill en klimaat?

Vastesaegeer: Ja, en dat geldt ook voor andere initiatieven.

Dēmos: Welke plaats en functie hebben die vrijplaatsen in het sociaal-culturele veld?

Vastesaegeer: Ze zijn een luis in de pels. Dat klinkt negatief, maar zo bedoel ik dat niet. Als je vrijplaatsen zou afrekenen op hun functionaliteit, verliezen ze de essentie van hun bestaan, vrees ik. Ze kunnen net een enorm verschil maken doordat ze functieloos mogen zijn. Maar hoe meer structurele subsidies je ontvangt, hoe dwingender de verwachtingen. Een vrijplaats zou een plek moeten zijn waar er zo weinig mogelijk moet, en van alles kan. Maar tegenover elke subsidie staat er wel een verwachting en is er een afrekening waarbij kosten moeten bewezen worden en enkel bepaalde soorten kosten in aanmerking komen.

Dēmos: Tijdens enkele ‘trage tafels’, en misschien vooral aan de tafel ‘creatie’, kwam de verhouding met de grotere kunst- en cultuurhuizen ter discussie. Men stelde zich de vraag of die verhouding wel correct is en of het geheel wel eerlijk verdeeld is.

Vastesaegeer: Ja. (*zucht*) Je kan niet anders dan vaststellen dat sommige sectoren binnen kunst en cultuur te maken krijgen met een historische achterstand. Ik noem dat de ‘verworven onrechten’. Een eenvoudige verklaring hiervoor is dat er bij het ontstaan van ons Vlaamse cultuurbeleid heel erg werd

gefocusd op ‘volksverheffing’: cultuur via bibliotheken en cultuurcentra tot bij iedereen brengen en ondersteuning bieden aan verenigingen. Zowel binnen het sociaal-cultureel werk als binnen de amateurkunsten had elke politieke zuil wel ergens zijn lokale onderbouw. Die kreeg behoorlijk wat Vlaams geld. Binnen het kunstenbeleid heeft de theatersector diezelfde voorsprong op andere kunstdisciplines. Voor recentere fenomenen zoals sociaal-artistieke projecten, ‘nieuwere’ kunstdisciplines zoals circus of werkvormen zoals werkplaatsen – en dus ook voor die vrijplaatsen – is het zeer moeilijk om die financiële achterstand in te halen. De andere instanties hebben veel vroeger kansen gekregen waardoor ze zich professioneel kunnen organiseren. En die voorsprong zal men blijven aanhouden.

Als je vrijplaatsen zou afrekenen op hun functionaliteit, verliezen ze de essentie van hun bestaan.

Als initiatiefnemers van pop-up-sites of vrijplaatsen het gevoel hebben dat zij nooit dezelfde (h)erkenning zullen krijgen, dan is dat zeker gedeeltelijk terecht. Als er ooit echt moet genivelleerd worden, zal het naar beneden zijn, vrees ik... In de ene sector is het perfect normaal dat men er naast de professionele kunstcarrière een andere job moet bijnemen om een leefbaar inkomen te hebben. In een andere sector is het dan weer perfect normaal dat elke repetitie vergoed wordt of artiesten gewoon voltijds in loondienst zijn. Dit soort van verworven rechten aan iedereen toekennen is gewoonweg niet betaalbaar, vrees ik.

Demos: Wat vind je van deze stelling?
“*Wij moeten vollen bak experimenteren met niets, met weinig geld. En eigenlijk is dat toch ook een taak van de groten.*”

Vastesaegeer: Alle kunstencentra investeren naar mijn gevoel echt wel in experiment en vernieuwing. Ze doen dit misschien met andere kunstenaars dan kunstenaars die in vrijplaatsen aan de slag gaan. Maar ik vind niet dat het kunstenveld op dat vlak geen enkele rol opneemt. Maar kiezen is verliezen, natuurlijk. Elk huis kan maar een beperkt aantal kunstenaars een plek bieden. Je kan geen 89 artiesten tegelijk *artist in residence* maken.

In het sociaal-cultureel werk zit er bovendien een belangrijke vorm van vernieuwing in de bewegingen. Maatschappelijke activering als gemeenschappelijke drijfveer en vorm van verbondenheid is volgens mij iets wat alleen maar aan kracht gewonnen heeft de laatste jaren. Maar ook deze sector zit met een historische achterstand. Alle bewegingen samen krijgen om en bij de vier

miljoen euro, de verenigingen krijgen samen 23 miljoen euro. Dat is ook meer dan het dubbele van wat de volledige beeldende kunstensector aan Vlaams geld krijgt. Maar zoiets is en blijft appels met peren vergelijken. En dat is gevaarlijk.

Demos: Interessant dat je daar gaat kijken. De tafelgasten kijken vooral naar...

Vastesaegeer: (*vult aan*) De kunsten... (*lacht*) Daar zitten veel kansen. Zowel inhoudelijk als wat de middelen betreft, zijn er veel raakvlakken met het sociaal-cultureel werk. Er moet verder gekeken worden dan de kunsten alleen. Zeker wanneer men heel rechtstreeks met mensen werkt. Dan is het soms veel logischer om te gaan kijken naar amateurkunsten en het sociaal-cultureel werk. Die worden vanuit de kunstwereld vaak vergeten, maar leveren een ontzettend belangrijke bijdrage aan hoe mensen met elkaar samenleven. En daar gaat het in vrijplaatsen toch ook vaak om: een nieuwe positieve dynamiek veroorzaken.

TIJS VASTESAEGER / OVER DE INTERVIEWEE

Tijs Vastesaegeer was als raadgever van Vlaams Minister van Cultuur Bert Anciaux begin jaren 2000 nauw betrokken bij het beleid rond sociaal-artistische projecten, circuskunsten, amateurkunsten en cultuurparticipatie. Nadien werkte hij een aantal jaren in de muzieksector als beleidsmedewerker bij Poppunt en als docent bij de PXL Music in Hasselt ook wel gekend als de rockacademie. Vanuit zijn fascinatie voor het snijvlak tussen creativiteit en ondernemerschap startte hij Doenker.be. Sinds 2014 is hij de kabinetschef van Annelies Storms de Gentse schepen voor Cultuur, Toerisme en Evenementen.

1 123-piano is een sociaal project en wil via live muziek mensen samenbrengen en spontane reacties uitlokken. zie <http://www.123-piano.be/>

Actief claimen van diversiteit

Dēmos sprak met Bas van Heur, sociaal
geograaf aan de VUB

Lotte De Bruyne

Samen met sociaal geograaf Bas van Heur bekijken we het verhaal van vrijhavens door een hedendaagse stedelijke bril. We vragen van Heur hoe dergelijke plekken een meerwaarde kunnen betekenen binnen een breder verhaal van stadsontwikkeling. En we reflecteren over de rol die het beleid hierin kan of zou moeten opnemen. Allemaal moeilijke vragen zonder een sluitend antwoord. Doorheen het gesprek wordt wel een aantal zaken duidelijk: vrijhavens herleiden tot hun sociale en economische waarde strookt niet met de realiteit. En met vage motivaties als 'er is nood aan experimenteerruimte en witruimte' of 'we moeten ons ding kunnen doen' zullen we er ook niet komen. De sleutel ligt volgens van Heur in een breder verhaal dat de specifieke en eigenge-reide verhalen van deze plekken overstijgt. Zijn kijk en analyse vormen een verhaal van kiezen voor een gelaagde diversiteit en durven ingaan tegen dominante culturele en economische discoursen. "We moeten strijdlustig blijven en ons ervan bewust zijn dat we, willens nillens, meespelen in een groter stadsontwikkelingsverhaal." Een kritische blik op diversiteit en oog voor duurzaamheid lijken daarbij cruciaal.

Dēmos: Waarom zou je als overheid vrijhavens tolereren, aanmoedigen of ondersteunen?

Bas van Heur: Vrijhavens worden door overheden vaak beoordeeld op basis van hun economische en sociale meerwaarde, bijvoorbeeld om de sociale cohesie of de economie te bevorderen. Maar dat is eigenlijk maar een enge invulling. Er is meer dan dat. Dergelijke broedplaatsplekken zijn bijvoorbeeld veel meer dan een stimulans voor de economie. Klein ondernemerschap is belangrijk, want het houdt onze economie

draaiende. Maar we hebben ook nood aan een humuslaag van activiteiten die meer dan alleen economische waarde genereert.

Dēmos: Vrijhavens reduceren tot het sociale en economische is dus geen goede diagnose.

van Heur: Neen. Iedere plek, plaats, club of beweging vertrekt vanuit een eigen verhaal met verschillende waarden en activiteiten. Financieringsinstanties bekijken dit echter door een heel andere bril en wijzen die plekken in hun beleidsdiscours heel vaak een specifieke identiteit toe die niet strookt met hun specifieke achtergrond. Zo zie je dat de esthetische waarde steeds meer plaats moet ruimen voor sociale en economische betekenis. Resultaat: initiatiefnemers reageren hierop door steeds meer plekken op te eisen in naam van de vrijheid, de authenticiteit, experimenteer- en witruimte. En dat is allemaal goed en wel, maar ver kom je daar niet echt mee. Het blijft een vaag argument dat eender wie kan hanteren. Het is best om bepaalde zaken niet zo puur vanuit je eigen verhaal te bekijken. Als je claimt dat cultuur en esthetiek belangrijk zijn, dan moet je daar iets tegenover kunnen stellen. En ik denk dat dit kan door een maatschappelijke positie in te nemen. Dit kan door een actief politiek beleid dat de diversiteit in onze samenleving zo breed mogelijk ondersteunt.

We hebben ook nood aan een humuslaag die meer dan alleen economische waarde genereert.

Dēmos: Je zegt dat diversiteit een belangrijk uitgangspunt is. Waaruit bestaat die diversiteit?

van Heur: Het huidige discours is gericht op 'klassieke culturele inclusie', waarin die grote cultuurhuizen 'uitgeslotenen' proberen op te nemen binnen hun wereld, hun cultuur. Volgens die visie wil je een diversi-

teit van mensen opnemen binnen een cultuur waarvan jij denkt dat die goed is voor hen, en waarvan jij denkt dat zij die goed gaan vinden. Maar die opvatting strookt niet met onze superdiverse samenleving. Er is zowel vanuit de overheid als vanuit verschillende plekken aandacht nodig voor diversiteit. En dat houdt onder meer sociale en economische diversiteit in. Daarbinnen kan volgens verschillende modellen worden gewerkt. Het lijkt me een enorme uitdaging om mensen daarmee te laten experimenteren. Het zal hen dwingen tot nadenken over bijvoorbeeld duurzame economische modellen. Verder heb je ook de culturele esthetische diversiteit. En dat gaat verder dan het voorbijgestreefde debat over wat cultuur is en wat niet. We moeten daarin breder gaan. Ik geloof echt in de kracht van kleine en diverse spelers. In kleine, flexibele plekken die niches bedienen, maar ze ook verder ontwikkelen. Plekken moeten zich definiëren ten opzichte van die niches. Want vooral op dat microniveau is die snelle, scherpe en vaak ook jonge kennis aanwezig. Daar voelt men echt wat er leeft in de maatschappij.

Ik geloof echt in de kracht van kleine en diverse spelers.

Dēmos: Hoe kan de overheid hier beleidsmatig op inspelen?

van Heur: Als beleidsmaker is het niet makkelijk om een beleid te ontwikkelen dat ingaat tegen het dominante discours. Er moet stedelijk en regionaal nagedacht worden over evaluatieformules: over hoe plekken vastgelegd worden, maar vooral ook wie ze bekijkt én beoordeelt. Als beleidsmaker moet je durven erkennen dat je niet over alle expertise beschikt. We moeten meer denken en werken in netwerken, en zaken in een breder kader plaatsen. We moeten evolueren naar netwerken die flexi-

bel zijn. En waar een specifieke niche-expertise en externe partners aanwezig zijn die projecten en plekken kunnen spiegelen aan die bredere niche. Allemaal essentieel om kwaliteit te beoordelen. Want wat ergens lokaal als goed en nieuw gezien wordt, is in een groter kader misschien niet zo interessant. Ook geeft een breder kader je de mogelijkheid om via hybride oplossingen de kloof tussen beleidsfictie en alledaagse realiteit te dichten.

Dēmos: Wat ook vaak opduikt bij deze 'vrijplaats-plekken' is het tijdelijke karakter en het innemen van tijdelijke ruimte. Hoe zie jij dat?

van Heur: Het mooie van tijdelijkheid is dat het goed aansluit bij het nichekarakter, de snel veranderende niches, de opeenvolgende en wisselende betrokken individuen... Het is logisch dat je je niet vastpint op een vaste plek en vaste mensen. Want dan krijg je weer klassieke problemen, zoals een vastgeroest personeelsbestand. Anderzijds is het ook belangrijk om die ontwikkeling te vatten binnen een breder kader van economisch gedreven stadsontwikkeling waarbinnen publieke eigendommen geprivatiseerd worden.

Dēmos: Via die weg spelen we wel het spel mee van projectontwikkelaars die zo'n tijdelijk project goed vinden om de buurt op te waarderen. Maar van zodra er een economisch interessanter idee opduikt, worden voorafgaande initiatieven eruit geknikkerd.

van Heur: Dat is zo. En vanuit de sociaal-culturele sector is daar geen enkel degelijk antwoord op. Soms erkennen projectontwikkelaars het wel en dan schreeuwen ze 'gentrificatie'. Op een ander moment omarmen ze de situatie, want flexibiliteit is ook wel cool, hip, handig en gemakkelijk. Je hebt dan een hoop subcultureel gemanoeuvreeer, wat begrijpelijk is vanuit die positie, maar dit helpt ons daarom niet verder in hoe we met dergelijke plekken in steden

moeten omgaan. In plaats van die tijdelijkheid te omarmen en te zeggen dat het fantastisch is, zou men die tijdelijke plekken eigenlijk uit de speculatieve circulatie en investeringslogica moeten halen. Vrijplaatsen moeten blijven geclaimd worden als vaste plekken van sociaal-culturele activiteit. We moeten hier opteren voor een duidelijk 'neen', in plaats van in de voortdurende angst te blijven leven dat het ons weer kan worden afgenomen.

Dēmos: Op welke manier kunnen vrijplaatsen een andere positie innemen? Is het niet elitair en gemakkelijk om te roepen tegen mensen die aan een andere maatschappij proberen te bouwen?

van Heur: Mensen doen veel goede dingen die ongewenste effecten hebben. En ik ben ervan overtuigd dat die mensen allemaal hard werken en ethisch correct proberen te handelen. Maar je moet het grote verhaal onder ogen durven zien. Want daarin ben je misschien wel een hulpje in een zeer selectieve economische machinerie die slechts weinigen ten goede komt. Er moet een intentie zijn om een aantal gebouwen uit de circulatie te halen. En vervolgens het beheer daarvan te gaan collectiviseren. Maar ook daar moeten we verder kijken dan de eigen groep en actief plekken openstellen naar het bredere sociale veld.

De uitdaging ligt in het collectiviseren van het middenveld met de civiele samenleving. Wanneer je een gebouw ter beschikking hebt, kan je kiezen voor een brede stuurgroep, een algemene vergadering, het experimenteren met verschillende modellen... In dit geheel is het belangrijk om te benadrukken dat dit soort projecten begint met vaak zeer particularistische intenties: 'Wij willen ons ding doen.' Het is aan de groepen zelf om dit particularisme continu te confronteren met een proces van collectivisering. Dat is een continue strijd die gepaard gaat met veel tegenstrijdigheden. Want het persoon-

lijke karakter, die specifieke, gepolitiseerde en esthetische identiteit, is in het collectiviseringsverhaal ook heel belangrijk. Anders word je gewoon een buurthuis of een complex dat zalen verhuurt, en dat is het ook weer niet. Dan krijg je weer dat doodse en superneutrale karakter.

Tot slot: naast het uit circulatie halen van een aantal gebouwen kan het bredere sociaal-culturele veld ook mee wegen op het diversiteitsdiscours. Het veld kan actief die term bezetten, en in een meer progressieve richting bewegen. Net dat zie ik veel te weinig gebeuren. Het actief claimen en uitwerken van diversiteit is niet iets wat in het creatieve economisch discours naar boven komt. Die hebben het over ondernemers. En je zou dan kunnen zeggen: '*for the time being* accepteren we dit discours', maar als we het dan toch over ondernemers hebben, laten we die dan zo breed mogelijk nemen.

Diversiteit. Het veld kan actief die term bezetten.

Dēmos: Is het – naast het uit circulatie halen van een aantal panden en plekken – ook een optie om ernaar te streven in een tijdelijk verhaal toch niet-tijdelijke sporen of dingen achter te laten? Ik denk bijvoorbeeld aan een moestuin...

van Heur: Dat vind ik een mooi punt, en ik zie dat in veel projecten gebeuren. Dat mensen die tijdelijke realiteit pragmatisch strategisch gebruiken. Het is goed dat mensen proberen om in die situatie van tijdelijkheid niet-tijdelijke elementen achter te laten. Je ziet vaak dat een overheid, begrijpelijk ook, aan een nieuwe groep eerder een tijdelijke plek geeft dan een vaste plek. Maar ik vind het knap dat je dan die plek gebruikt om iets te ontwikkelen wat zo'n draagvlak heeft dat het niet zomaar kan verdwijnen, dat ze er niet zomaar omheen kunnen. Of je nu

voor of tegen een moestuin bent, ik vind het een goed voorbeeld en een goed uitgangspunt om zulke sporen na te streven. Vaak weten overheden ook niet goed wat ze later met sommige plekken moeten doen. Ze hebben ook niet altijd ideeën, en daar kan je op inspelen.

BAS VAN HEUR / OVER DE INTERVIEWEER

Bas van Heur is coördinator van het Cosmopolis Centre for Urban Research en docent sociale geografie aan de Vrije Universiteit Brussel (VUB). Hiervoor werkte hij aan de Universiteit Maastricht, de Technische Universität Berlin, Goldsmiths College van de University of London en de Universiteit Utrecht. In zijn onderzoek richt hij zich vooral op stedelijke ontwikkeling met specifieke aandacht voor de rol van culturele en creatieve industrieën als ook de positie van hoger onderwijs in stedelijke omgevingen.

Klaar staan voor nieuwe artistieke processen

Dēmos sprak met Franky Devos, directeur kunstencentrum BUDA en Maarten Soete, programmator Vooruit Kunstencentrum

Lotte De Bruyne

Op een vroege ochtend in een stille Vooruit verzamel ik Franky Devos (KC Buda) en Maarten Soete (KC Vooruit) om hun verhaal te doen en dieper in te gaan op een aantal spanningsvelden die tijdens de tafels naar boven kwamen. Zowel beleidsmensen als praktijkwerkers waren af en toe behoorlijk kritisch over 'de kunsten'. Het was meermaals de bedoeling dat 'de kunsten' mee zouden aanschuiven. Maar om de een of andere reden bleef die stoel steeds leeg. Waar ik aanvankelijk dacht dit allemaal een beetje voorzichtig aan te pakken, niet uit angst maar omdat 'wij-zij-standpunten' zelden veel interessants opleveren, bleek dit alles behalve nodig. Nog voor ik mijn eerste vraag kon stellen, stroomden duidelijke standpunten en kritische mijmeringen door de kamer. Spannende tijden. Veel beweging. En urgentie. Nu nog de tools, durf en goesting om binnen de kunsten aan de slag te gaan.

Dēmos: Iets wat tijdens de 'trage tafels' naar voor kwam, was het gebrek aan 'tussenruimte' binnen de kunsten. Ruimte om te experimenteren. Ruimte om snel, klein en flexibel te werken. Ruimte om artistiek bezig, maar niet noodzakelijk 'professioneel kunstenaar' te zijn. Hoe ervaren jullie dit?

Maarten Soete: Het is zo dat er heel wat interessante bewegingen en kunstvormen onder onze neus leven, en waar wij niet genoeg mee doen. We vinden het niet gemakkelijk om iets te betekenen voor die mensen en dit artistiek werk. We kunnen natuurlijk niet voor iedere kunstenaar of kunstvorm iets betekenen, maar we zijn ons er wel van bewust dat we daardoor dingen mislopen.

Flexibel werken is niet evident in een instituut als Vooruit. Wij zijn een huis gericht op presentatie, en dat is een machine hé.

Maar ook een kunst op zich, om zo'n groot huis met zo veel presentatiemomenten en bezoekers draaiende te houden. Met Vooruit 100 hebben we geprobeerd om op een projectmatige manier in te zetten op die tussenruimte en het snelle. Met aandacht voor de artistieke waarde van de dingen, maar ook met aandacht voor het feit dat die collectieven en bewegingen organisch vaak sterk gelinkt zijn aan een stad en mensen.

We zijn niet getraind in loslaten, en dat moeten we allicht meer gaan doen.

Vanuit mijn invalshoek, de stad, is het de bedoeling om echt wel meer te werken vanuit wat er leeft in de stad. Maar dat ritme is helemaal anders. Ofwel moet dat heel snel gaan en worden we belemmerd doordat het voor het personeel niet evident is om er op korte termijn nog extra werk bij te nemen. Ofwel gaat dat net heel traag, en is het moeilijk om je eraan vast te grijpen. We hebben momenteel nog niet de tools, maar we zijn ernaar op zoek. Het is niet zo dat iemand van ons 'daar tegen is', maar het is wel iets moeilijk om in de praktijk te brengen. Wij zitten met een immense structuur, met zoveel tijdslijnen en zoveel actie op eenzelfde moment. Ik vond het jammer dat we van de nieuwe linken die we bijvoorbeeld tijdens Vooruit 100 legden weinig meteen hebben kunnen verduurzamen. Maar we hebben wel ingezien dat we, om dat te kunnen doen, bepaalde keuzes zullen moeten maken. Het is dan ook intern een zoektocht om daar wel klaar voor te staan.

Franky Devos: Ik herken dat. Ook voor ons is het moeilijk om uit onze structuur te breken en klein en snel te werken. Maar ik zie wel iets interessants gebeuren met de Buda-fabriek. De Budafabriek is 'gewoon vierdruizend vierkante meter niets', enkel veel ruimte met veel mogelijkheden. Als kunstenhuis

zijn we niet in staat om zo'n grote plek te runnen, en dat is maar goed ook. Het zou niet interessant zijn mochten wij die fabriek helemaal volprogrammeren. Programmalijntje, suppoosten, jaarplanning... Hup, je bent vertrokken... met meer van hetzelfde. De Budafabriek functioneert nu enkel dankzij de input van zeer diverse organisaties en mensen. Aan ons om echt gevoeliger te worden voor signalen van mensen die met interessante zaken bezig zijn. Dit was recent het geval bij de Kortrijkse fotoclubs. Zij hadden nood aan expositieruimte, een plek om hun werk te tonen. Dat vonden wij onvoldoende spannend, en dus startten we een traject met open klassen dat moet uitmonden in een straffe expo met werk van iedereen die in de regio op een spannende manier met 'beeld' bezig is. Zoiets zouden we met het Kunstencentrum niet doen, maar een plek als de Budafabriek heeft een sterke aantrekking en zorgt dat veel ideeën uit onverwachte hoek komen aanwaaien. Ideaal dus om die energie te kanaliseren en te versterken en zo een plek te maken die leeft en betekenisvol is voor de stad en haar inwoners.

Cruciaal binnen de Budafabriek is het Buda::Lab. Dat is een prototypelab waar mensen aan de slag kunnen met eenvoudige hout- en metaalbewerkingsmachines, maar ook met lasercutters en 3D-printers. Dat trekt jonge creatieve gasten aan. Nu zijn ze bijvoorbeeld bezig met een soort handleiding 'stadslandbouw voor dummies'. Daarin staat een antwoord op alle *basic* vragen zoals: welk soort hout heb je nodig om goede groentebakken te maken? Welke aarde leent zich daar het beste toe? Hoe vervoer je spullen als je geen auto hebt? Maar zo maakten ze in het *fablab* ook bijvoorbeeld een haak om met de fiets jonge bomen of grote stukken hout te vervoeren. Dat soort dingen. Je hebt ook *repaircafés*. Eigenlijk ontstaan veel vragen en initiatieven rechtstreeks of onrechtstreeks vanuit dat lab. Het aanbieden van een standaardprogramma

moet je binnen zo'n project dus zeker niet doen. Veel van wat op deze nieuwe plek gebeurt, ontstaat van onderuit. Mensen brengen niet alleen projecten aan, maar staan ook zelf in voor de uitwerking ervan.

Dēmos: En hoe is het geheel van de Budafabriek dan wel georganiseerd?

Devos: De Budafabriek opereert los van het Kunstencentrum. Het was snel duidelijk dat een nieuwe structuur voor die fabriek ontwikkelen een slordige 1,5 miljoen euro zou kosten. Met een nieuwe structuur bedoel ik programmatoren, suppoosten, onthaal, onderhoud... Het is noch haalbaar, noch wenselijk om dit klassiek aan te pakken. En dus brachten we negen organisaties rond de tafel, uit de cultuursector, uit de economische wereld en uit het onderwijs, die het geloof delen dat innovatie ontstaat door de samenwerking tussen mensen met compleet andere achtergronden. Iedereen is medeplichtig en verantwoordelijk. Ik ben halftijds bezig met de coördinatie van dit samenwerkingsverband. Het probleem is wel dat je, doordat je bijvoorbeeld geen programmerings- en exploitatiebudget hebt, ook geen continuïteit in je programmering kan garanderen. Veel hangt af van goodwill, *sense of urgency*... Zo is het voorjaar van 2014 rustig, maar zit het najaar boordevol plannen. Laat leegstand toe, ruimte in het programma, momenten waarop zaken kunnen gehackt worden. *Freespace is freespace*. Die ruimte verplicht me om vaker 'ja' te zeggen op dingen die komen aanwaaien, om mee te gaan in lastminutebeslissingen van anderen. Ik vind het essentieel om ruimte, in alle betekenissen, te geven aan mensen die daar dingen willen komen doen, en hen te ondersteunen in hun zoektocht en realisaties.

Weet je wat ik een voordeel vind aan werken in een provincie stad? Je bent rap rond binnen het artistieke en culturele kringetje. Voor je het weet heb je alle culturele partners zeven keer gehad. Je bent dus sneller

geneigd om ‘overspelig’ te worden en met sociale organisaties, jeugdbewegingen of bedrijven iets samen te doen. En dat is goed. Zo krijg je verrassende en soms ook rare of foute dingen. Maar dat houdt het spannend.

Freespace is freespace. Die ruimte verplicht me om vaker ‘ja’ te zeggen op dingen die komen aanwaaien.

Soete: Ik beeld me nu in dat er hier langs de Vooruit zo’n plek, zo’n fabriek zou zijn. Die zou binnen de kortste keren vol zitten. Ik vind het ook moeilijk. Soms droom ik van zo’n plek naast de Vooruit waar expliciet plaats is voor snel, klein, tijdelijk, lokaal, andersoortig... Maar ja, wat vertel je dan als je iets naast het grote huis installeert? Wat zegt dat over het grote huis én over dat andere? Zo zou het niet moeten. Maar nu werkt het niet en is de combinatie alleszins onhaalbaar. Tijdgewijs zou het nochtans een pak schelen. We zouden veel sneller echt iets kunnen betekenen voor heel wat kunstenaars en kunstverhalen. Maar we zitten op dit hoogsteigen moment in een huis dat volop draait. In een prachtig huis met veel mogelijkheden. Maar ook met heel veel structuur. En binnen die structuur is nog veel werk aan een stevig kader dat een combinatie mogelijk maakt. Dus ja, pragmatisch denk je dan: we doen het ernaast.

Devos: Je doet alsof je moet kiezen. Vooruit heeft een schitterende werking, een prachtige geschiedenis. Vooruit is een fantastische plek voor kunstenaars om hun werk te verfijnen en onder de beste omstandigheden te tonen. Daar blijft ook nood aan.

Soete: Het is een goede aanvulling. Je kan het evenwaardig maken en combineren. En ik vind dat stuk presentatie van Vooruit ook geweldig. Maar als we het andere ook willen

doen, gaan we daar ten volle voor moeten kiezen. En ergens doen we dat nu al voor een deel, vandaar de transitie symptomen waar we nu aan lijden. Een initiatief zoals de fabriek lijkt me een enorme uitdaging. Hoe hou je zoiets levendig en hoe laat je het van onderuit groeien? Ik denk dat tijdelijkheid daar een belangrijke rol in speelt. Anderzijds wil je ook echt wel iets betekenen en verder gaan dan projectmatig werken.

Want wat krijg je anders? Als je bij wijze van spreken gewoon allemaal kunstenaars bijeen steekt in een gebouw en daar iets nieuws van maakt, krijg je dan ook weer niet...

Samen: Een instituut!

Devos: Ah ja hé. De gekende evolutie der dingen. Kleine organisaties worden groot, krijgen dezelfde ziektes en trappen in dezelfde vallen als de groten waarnaast of waartegen ze zijn opgericht. Dat is gewoon zo.

Soete: Ik weet het. Maar toch. Als ik zie wat die Scheld’apen doen: die ontslaan zichzelf doelbewust, om dan echt fris opnieuw te kunnen herbeginnen. Dat is echt die zoektocht, dat evenwicht om enerzijds iets te verduurzamen, structureel te werken maar toch licht en vrij te blijven. Toch geen instituut.

Dēmos: **Is dat mogelijk? Is er een middenweg tussen een groeiend collectief en een log instituut?**

Devos: Kijk, die nieuwe bewegingen zijn dynamisch en inspirerend, maar zijn vaak geen lang leven beschoren. Hun focus ligt op het realiseren van projecten, het uitwerken van innovatieve zaken, maar zonder daarom ook zorg te besteden aan hun backoffice. (*Franky tekent een strik, nvdr.*)

De rechterzijde van deze strik is de ruimte voor het beheer, voor dossiers, verzekeringen, lokale politiek. Noem het de ‘backsta-

ge'. Belangrijk, maar daar komen we niet mee naar buiten. De linkerkant van de strik, da's de 'frontstage'. Daar is het podium waar alles op gebeurt, waar projecten worden uitgewerkt, waar de vrijheid regeert, waar feestes ontstaan en mensen elkaar ontmoeten. Hier in het midden, op het knooppunt, de buffer, opereert de coördinator, de directeur. Hij of zij verbindt de front met de back, maar buffert ook de druk van de backstage op de frontstage. Hij of zij maakt vrijheid mogelijk voor medewerkers en artiesten. En als je op dat speelveld die vrijheid om te creëren alle kansen geeft, neem nu dertig actieve gasten uit negen organisaties in die Buda-fabriek, dan ontstaan er fantastische zaken. Maar bovenal ontstaat er een geëngageerde coalitie die die energie naar buiten uitdraagt.

Niet evident, want we zijn getraind om na te denken in termen van draaiboeken, procedures, hoofd- en deelverantwoordelijken. We zijn niet getraind in loslaten, en dat moeten we allicht meer gaan doen. En dat is risicovol, maar stel je voor als zelfs de culturele sector dat risico niet meer zou aandurven...

Soete: Kan zoiets dan eigenlijk niet ingezet worden voor meerdere kunstenaars en collectieven? Want als iedere kunstenaar of collectief dat op zijn eentje moet organiseren... Maar ik vind het wel mooi, dat je als het ware je eigen structuur inzet om anderen die vrijheid te geven.

Dēmos: Zien jullie dit dan als een taak, het inzetten van jullie basisstructuur om anderen vrij te laten zijn? En gebeurt dit voldoende?

Devos: Ja, dat is een van onze taken. Laat de vrije kleintjes meesurfen op de knowhow van die groten die hun structuur en backoffice op orde hebben. Maar dat gebeurt niet voldoende. Het zal die groten ook uitdagen om zichzelf grondiger in vraag te stellen. Opvallend toch, dat er zo weinig uitstroom

is van organisaties in de sector. Wat dynamiek op dat vlak zou ook niet slecht zijn.

Maar ik vind het wel mooi, dat je als het ware je eigen structuur inzet om anderen die vrijheid te geven.

Soete: In onze plannen hadden wij aanvankelijk zoiets voorzien. Het heette 'creative hub'. Maar dat is er dan afgevallen. Er was uiteindelijk geen ruimte meer voor.

Devos: Je had er beter ruimte voor gemaakt. Want zulke dingen vallen er anders altijd tussenuit. Evengoed bij ons. We moeten ons vooral niet verstoppen achter het beleid van onze subsidiegevers. Zeker de Vlaamse overheid laat heel veel toe.

Dēmos: Maarten, kan je wat meer vertellen over die transitie waar je geregeld naar verwijst?

Soete: Vooruit is volop bezig met duurzaamheid en het maatschappelijke transitieverhaal. Vooruit wil op een hedendaagse manier haar rol binnen de kunsten en de samenleving opnemen, en kiezen voor een meer duurzame aanpak. En daardoor zijn we zelf in transitie.

Devos: Is transitie geen eufemisme?

Soete: Tja, je zou het een soort crisis kunnen noemen, maar daar heeft niemand iets aan. Wat ik eigenlijk wil zeggen: transitie is niet makkelijk en het vraagt energie. En dat sluipt in je werking. Dingen veranderen niet van dag op dag. Wij zitten ook nog met oude, noodzakelijke structuren. Wij draaien zoals zovelen naast subsidies ook op eigen inkomsten en sponsoring. Wat goed is. Ook in tijden van verandering moeten we die kunnen blijven behouden. Het is niet omdat je voor een andere manier van werken kiest, een nieuwe artistieke leider aanneemt

en een jonge ploeg samenstelt, dat alles op wiertjes loopt. Integendeel, zeker in het begin. Maar dat is normaal, denk ik.

Er is ook heel wat systeem en methodiek nodig om dat huis hier te doen draaien. Je kan niet zomaar anders en beter doen. Want dat huis staat er, het is belangrijk, wordt bezocht, is volgeprogrammeerd... Dat stopt niet zomaar, zeker als je niet bewust voor minder volume kiest. En ja, dat is allemaal harder en scherper aangekomen dan we misschien hadden verwacht. Ik vertel dit omdat we nu misschien ook ergens een voorloper zijn – in het proberen herdenken van je eigen structuur. Omdat het proces waar we in zitten op zich niet onlogisch is. En omdat ik aan anderen ook wil zeggen: begin eraan met voldoende energie. En spreek er misschien over in je werkveld. Op zich wil dit niet zeggen dat wij slecht bezig zijn. Ik denk dat we ons nu moeten terugplooiën en hier hard op werken. En hier ondertussen over communiceren met artiesten, organisaties en beleid. Want anders ben je diegene die in zijn kunststoren niet wil samenwerken, die onbereikbare die niets doet.

Er is ook heel wat systeem en methodiek nodig om dat huis hier te doen draaien. Je kan niet zomaar anders en beter doen.

Je kan niet zomaar overgaan van één systeem op een ander. Zo was de zoektocht naar een coöperatieve structuur heel interessant en leerrijk, maar als model uiteindelijk toch niet onmiddellijk bruikbaar. Het coöperatieve platform als idee klopt, maar als echt economisch werkmodel is het niet noodzakelijk zoveel beter als het bestaande.

Dēmos: Hoe open is de kunstensector? En hoeveel goesting is er om zich open te stellen?

Devos: Ik vind dat wij, ‘de kunsten’, te veel klagen. Alsof we met handen en voeten gebonden zijn aan overheden en poppetjes zijn van de overheid. De vrijheid die we krijgen om dingen te doen en te realiseren, is groot. Als je een goed idee en ballen hebt, dan kan je echt veel!

Soete: Ik vind de wijzigingen die in het nieuwe decreet zijn gemaakt (*georiënteerd op vijf functies in plaats van de huidige kunstendisciplines, nvdv.*) wel interessant. Het werken vanuit functies dwingt je om anders te kijken en denken. Dat is heel anders dan denken vanuit een werkvorm. Ik vind het een interessante tool, die het mogelijk maakt om sommige functies duidelijker te benoemen en aan kracht te laten winnen.

Ik vind dat wij, ‘de kunsten’, te veel klagen. De vrijheid die we krijgen om dingen te doen en te realiseren, is groot. Als je een goed idee en ballen hebt, dan kan je echt veel!

Devos: Ja, maar dat is gewoon een ‘tweede-planstool’. Het eerste is ieders eigen discours, en dat vind ik interessanter dan zaken te moeten verwoorden in termen van spreiding, onderzoek en creatie... Het heeft zeker zijn waarde, maar ergens is het ook triest dat we moeten wachten op vijf woorden om een goed verhaal te kunnen maken. Wat is jouw verhaal? Daar gaat het om. En dan pas moet het liedje met die vijf noten gezongen worden. Maar als iemand een nieuw liedje heeft, dan lijkt mij daar gelukkig ook nog altijd ruimte voor te zijn. Zolang het maar geen klaagzang is.

Dēmos: Hoe divers zijn de kunsten en het kunstenedschap?

Devos: Als we daarover beginnen, wordt het alsnog een klaagzang. En terecht. Je ziet absoluut de maatschappij en de stad niet

weerspiegeld in heel wat werkingen. Ook niet in die van ons. Ondanks het feit dat we creatief werken, slagen we er niet in om diversiteit te bereiken in onze organisaties en op onze podia.

Soete: Diversiteit moet aanwezig zijn op zo veel vlakken. Het gaat om aanbod, soort repertoire, over wie kunst maakt. Dat is heel complex. We zijn ook niet niets aan het doen, hé. Er lopen her en der ook wel fantastische trajecten en proefprojecten. Maar dat gaat traag. We moeten dit probleem tegengaan. En een van die manieren is voor mij ook wel het loslaten van het klassieke werken en om in van alles een programma-tiëlijn te steken.

Devos: Ik ben pessimistisch over het bereiken van diversiteit. Je hebt zoiets als een natuurlijke achterban. Niet enkel in de kunsten. Elke organisatie, elk bedrijf, elke overheid heeft zijn natuurlijke achterban. En die achterban van Vooruit en Buda gaat nooit zo heel erg anders worden. Je kan wel op bepaalde momenten door samenwerkingen meer diverse 'achterbannen' bereiken, maar hiermee geraak je niet voorbij het projectmatige. Momenteel loopt bij ons Cinemaatjes, een project om een divers publiek van gezinnen met kinderen uit achtergestelde buurten bij onze cinema te betrekken. Dat lukt, dankzij de ferme medewerking van heel wat Kortrijkse sociale organisaties. Eindelijk, en voor het eerst, zien we op die momenten – zondag en woensdag – meer kleur en een grotere diversiteit in onze zalen. Maar dat is niet onze achterban. Dat is de achterban van die partners die mee organiseren en ons helpen met de juiste toon voor communicatie, met prijsreducties, vervoer...

Soete: Het zou ook moeten kunnen vanuit het fundament van je werking. Zoals werken vanuit de stad, zoals we dat nu proberen binnen Vooruit. Kunstenaars nestelen zich

dan bijvoorbeeld in een bejaardentehuis. Zulke dingen werken, merk ik, dat brengt meestal vrij organisch heel wat in beweging. Maar je moet durven vertrekken vanuit die stad en de sociale diversiteit die daar leeft, dat laten groeien en het niet onmiddellijk in een programma of agenda willen steken. We zitten ook hier te veel vast in onze presentatieloga. Dan vind ik die functies bijvoorbeeld wel weer interessant om dit soort vraagstukken te bekijken. Ik denk dat we, als het over het landschap gaat, kunnen stellen dat we over het algemeen 'meer van hetzelfde' zien. Dat we allemaal eerder gelijkaardige dingen doen, dat sommige dingen 'well done' en andere 'not done' zijn... Niet divers dus, een beetje vaak dezelfde 'cultuur'. Dus is het verhaal waarin men anderen in die cultuur probeert mee te trekken ook wel een beetje uitverteld en uitgespeeld. Hoop ik.

Dēmos: Kunnen jullie aangeven waarom je aandacht voor die 'tussenruimte', 'tussenkunst' en 'tussenkunstenaars en andersoortige makers' belangrijk vindt?

Devos: Omdat we de wereld willen redden?

Soete: Als we dit soort dingen, die kleine, andersoortige en snelle dingen, niet gaan verduurzamen in onze structuur, dan weet ik niet of we onze rol vandaag nog echt spelen. Je kan er natuurlijk voor kiezen een groot internationaal presentatiehuis te zijn. Op zich heeft dat ook zijn waarde natuurlijk. Ik denk dat die kleine, beweeglijke, soms wilde plekken ons inderdaad af en toe een spiegel voorhouden. Zo van: 'Ho mannekes, dit is de wereld.'

Devos: Op zich gaat het daarover. Over een andere manier van kijken en aanpakken. Met alle standaardantwoorden vanuit de economie en politiek kunnen we niet verder. De toekomst staat onder druk. Er vormt zich een groeiende groep van burgers die actief willen

participeren. Daarvoor is nood aan artiesten die nieuwe maatschappijbeelden, nieuwe woorden, nieuwe samenlevingsformats en nieuwe economische productietools creëren. Je voelt de urgentie en de energie. Daar kan je niet aan voorbij. Terugvallen op systemen van voor de crisis is geen optie.

Soete: Ja, ik hou wel van het woord ‘engagement’. Dat mag weer ingevoerd worden. Want daar draait het om. Niet met engagement bezig zijn voor ons draagvlak, maar omdat het simpelweg nodig is. Wij zijn niet degenen die die kunst aan het maken zijn. Maar we moeten wel klaar staan voor die nieuwe artistieke processen. Als we dat niet doen, dan ben ik bang dat we gaan verstarren. En dan heb ik het niet over het soort werk, maar over het landschap. De vraag is dan hoe we voor die nieuwe processen en maatschappelijke urgentie plaats gaan maken.

Devos: Op zich zijn dat ook fantastische tijden. We moeten opletten dat we niet, zoals in Nederland, een beetje als ‘cultureel elitair’ in een hoekje belanden. Geen wonder dat niemand hen wil redden. We moeten in het centrum van dat maatschappelijke debat positie innemen. Bruggen bouwen. En dat is

met de verrechtsing niet evident. Maar artiesten hebben de instrumenten bij uitstek om creatieve alternatieven uit te denken. Inderdaad: meer engagement. Een vuist maken. En dat is soms heel moeilijk als ‘instituut’.

We moeten klaar staan voor die nieuwe artistieke processen. Als we dat niet doen, dan ben ik bang dat we gaan verstarren.

Soete: Het is nodig dat iedere organisatie of ieder huis – instituut groot of klein – nu even naar zichzelf kijkt. En het zou erg zijn mochten er huizen en directeuren zijn die hier niet mee bezig zijn. Het is tijd voor reflectie. En dat is niet iets wat je alleen moet doen als er subsidiedossiers in aantocht zijn. Ook onderling zou erover gesproken moeten worden. Iedereen zit met die druk, iedereen opereert binnen een maatschappij die naar rechts helt. En eigenlijk komen we weer uit bij die taak van die grotere, sterke huizen met een stevige structuur. Die moeten nu, misschien meer dan ooit, een positie innemen en ook een soort vangnet zijn en die bewegingen en artistieke stromingen ondersteunen en opvangen opdat zij vrij en autonoom kunnen zijn. Ook in deze tijden.

FRANKY DEVOS / OVER DE INTERVIEWEES

Franky Devos is directeur van kunstencentrum BUDA en opdrachthouder van de Budafabriek in Kortrijk. Kunstencentrum BUDA is een filmhuis, een werkplaats voor theater en dans en een festivalorganisatie. De Budafabriek ontwikkelt en presenteert projecten met ondernemers, kunstenaars, studenten en actieve burgers. Hij werkte voorheen bij het Vlaams Cultuurhuis De Brakke Grond in Amsterdam en Cultuurnet Vlaanderen. Voor hen publiceerde hij twee boeken over cultuurparticipatie van jongeren (Ambrassadeurs) en Kinderen (XS).

MAARTEN SOETE / OVER DE INTERVIEWEES

Maarten Soete werkte na zijn opleidingen Germaanse Taal- en letterkunde en Theaterwetenschap voor het Vlaams Theater Instituut in Brussel (2006-2009), waar hij o.m. verantwoordelijk was voor de ondersteuning van beginnende kunstenaars. Ook als artistiek coördinator van de festivals Bâtard in Brussel (2008/2009) en Theater aan Zee in Oostende (2010) focuste Soete op jonge kunstenaars. Na een overgangsoopdracht bij de sociaal-artistieke organisatie rocsa, werkt hij sinds 2011 als programmamaker podium en stad/transitie in Kunstencentrum Vooruit.

Publiek scouten

Wie loopt er rond en waarom?

Tekst: Maarten van Nieuwenhove

Foto's: Nina Strebelle

We kozen een willekeurig moment uit het programma van Zwart Wild en stuurden er enkele jonge verslaggevers van Subbacultcha op af. Met de meest voor de hand liggende vragen en een fototoestel vielen ze het publiek lastig. Onze excuses.

We willen de geportretteerde aanwezigen niet ontgoochelen, ze staan geenszins synoniem voor 'de' vrijplaatsbezoeker. Wel bekijken we de materie op deze manier eventjes door de bril van enkele deelnemers.

Dit alles gebeurde op woensdag 22 januari tijdens de vernissage van de dubbeltentoonstelling UPDATE met werk van Leyla Aydoslu (sculpturen) en Daniël Bellon (schilderkunst). Die avond was er volkskeuken en – blijkbaar – een niet onaardig concert van SH.TG.N. Dat laatste spreek je uit als *'shotgun'*.

Naam: Wannes

Leeftijd: 30

Uit: Kortrijk

Sterrenbeeld: Vis

Subbicultcha: Hoe ben je hier beland?

Een vriend wilde zijn atelier hier tonen, net als de gezelligheid.

Subbicultcha: Waar ben je mee bezig?

Wannes: Ik werk met daklozen en mensen zonder papieren, sta af en toe in de horeca en ben werkvloerbegeleider in een groendienst. Daar vangen we langdurig werklozen op, om er stiekem toch zo goed mogelijke hoveniers van te maken. Daarnaast doe ik mijn ding, van graffiti tot tekenen en schrijven.

Ik heb mijn werk een tijd lang op papier gehouden. Toen ik vijftien was, ben ik betrappt bij het spuiten van graffiti. Nadien heb ik moeten kuisen, véél kuisen. Maar de plaats of middelen om op panelen te werken had ik niet. Daarom wil ik nu mee een beleid uitschrijven voor de stad. Zodat zij die in mijn toenmalige situatie zitten minstens de mogelijkheid hebben om hun werk ook in legale omstandigheden te maken.

Subbicultcha: Kom je vaker op plekken als deze?

Wannes: Ja, in Kortrijk hebben we cinéPalace. Echt een plek waar mensen die goesting hebben om iets te doen, dat ook kunnen doen. Waar zij ruimte en middelen krijgen. Want soms is dat het kleine duwtje dat mensen nodig hebben om goed te worden in hetgeen ze doen.

Veel van die plekken beginnen een naam te krijgen en trekken nieuwe mensen aan die met dezelfde of andere dingen bezig zijn. Zo ontstaan er netwerken, op een heel spontane manier. En dat is boeiend, want zo gebeurt

er iets nieuws, dat voorbij gaat aan de grenzen van subculturen. Ze vinden er een raakpunt, waardoor er een kruisbestuiving ontstaat. Toen ik zelf net was uitgeweken naar Kortrijk, kwam ik terecht bij Artcore, een graffitiwerkgroep. Daar heb ik veel mensen leren kennen. En al snel link je dan met anderen uit Antwerpen, Brussel, Gent en Noord-Frankrijk. Het gaat er niet om wie je bent of wat je achtergrond is, maar wat je doet en wil doen.

Subbicultcha: Welke functie hebben dit soort plekken?

Wannes: Als de stad vroeger een kunstzinnig project deed, werd er vaak aan één kunstenaar een hoop geld betaald om een beeld neer te zetten dat door heel veel mensen evengoed niet werd gemaakt. Wel wat elitair, dus. Ik heb de indruk dat dit nu aan het veranderen is, dat er meer van onderuit kan. Met Artcore krijgen wij de kans om ons ding te doen, de jeugddienst speelt ons zelfs opdrachten door. Ondertussen wordt ook de stad er mooier van, een win-win-situatie dus. Artcore is nu een vzw, maar daarvoor werden we nooit overgesubsidieerd. Het is vooral belangrijk dat er, op een ruimte na, voor niet-materiële steun wordt gezorgd. Met te grote subsidies raakt het allemaal nogal snel verpamperd. Dan komen mensen er al snel bij om de verkeerde redenen. Om dingen te kunnen lanceren, moet er niet per se veel geld mee gemoeid zijn.

Naam: Leyla

Uit: Gent

Leeftijd: 27

Sterrenbeeld: Steenbok

Subbacultcha: Hoe ben je hier beland?

Leyla: Samen met een vriend was ik al even op zoek naar een ruimte, naar betaalbare mogelijkheden om te exposeren in Gent. De Meubelfabriek en Zwart Wild kennen we via collega's, via medestudenten die schilderkunst studeerden en hier al tentoongesteld hadden.

Subbacultcha: Waar ben je zelf mee bezig?

Leyla: In september 2012 ben ik afgestudeerd in de schilderkunst met sculpturen, nu studeer ik nog vrije kunsten aan het HISK. Om alles te kunnen financieren zijn er horecajobs.

Subbacultcha: Hoe groot is het belang van dit soort plekken?

Leyla: Als je echt nog beginnend bent, is dit de manier om je werk tentoon te stellen. Galerijen werken op aanvraag, dus je moet echt al het geluk hebben om gevraagd te worden. Ik maak sculpturen met gips, klei en hout en bouwmaterialen die ik vind op werven. Ik laat me daarbij leiden door het materiaal. Dat werk is heel moeilijk verkoopbaar, dus in die zin is het misschien wel nog lastiger om in galerijen aan bod te komen. Buiten de schoolcontext zijn er eigenlijk héél weinig plaatsen waar je terecht kan. Dat we hier nu staan, is dus lang niet evident.

Subbacultcha: Kom je vaker op zulke plekken?

Leyla: Ja, maar zoveel zijn er niet in Gent. Bij Soscastoa, in de oude bibliotheek, heb ik nog een atelier gehad. Dat werd in de win-

termaanden voor een kleine prijs verhuurd aan artiesten die graag bevriezen. En ook bij Nest kreeg ik een tijdje een atelier.

Daniel en ik stellen vanavond ons werk tentoon, dus er komt heel wat volk dat we kennen. Maar zij brengen dan weer vrienden mee; nog anderen pikken het op via internet. Zo ontstaat er een keten. Er treedt ook een band op. Die trekt een ander publiek aan, dat ook in aanraking komt met onze kunst. En vice versa. Het zijn dus goede plekken om nieuwe mensen te leren kennen. Maar tegelijkertijd beland je hier meestal maar omdat je er al mensen kent. Dus dat is dubbel. Maar je legt sowieso nieuwe contacten, wat dan weer deuren opent voor de toekomst.

Naam: Jonathan

Leeftijd: 24

Uit: Gent

Sterrenbeeld: Ram

Subbacultcha: Hoe ben je hier beland?

Jonathan: Ik kom hier vaak over de vloer, eigenlijk sinds Zwart Wild van start is gegaan. Hier stellen veel vrienden tentoon.

Subbacultcha: Waar ben je zelf mee bezig?

Jonathan: Vorig jaar studeerde ik af als beeld- en installatiekunstenaar aan het KASK. Binnenkort heb ik een tentoonstelling in CC Strombeek. Daarbij onderzoek ik het dubbele statuut van Hollywoodsterren, via een alter ego.

Subbacultcha: Kom je vaker op zulke plekken?

Jonathan: Ja, ik ken veel mensen die daarbij betrokken zijn. Via mijn studies, maar op zulke avonden ontmoet je ook veel mensen. Ik wil altijd zo veel mogelijk gezien hebben. En mij ook laten zien. Als mens en als kunstenaar. Je kan niet alles maken in dit leven, anders ben je geen goede artiest. Maar veel verschillende dingen zien en opnemen, dat kan heel leerrijk zijn.

Subbacultcha: Hoe belangrijk is het bestaan van plaatsen als deze?

Jonathan: Het is tijd dat we afstand nemen van de *white cube*. En dit is een goed alternatief, ook al is het tapijt hier verschrikkelijk. Ik ben zelf ook erg op zoek geweest naar plaatsen waar ik op korte termijn kon tentoonstellen. Onder meer in Arty Farty in Aalst en de studio's van Nucleo, hier in Gent. Weet je, initiatieven die opgezet worden door jonge mensen die gepassioneerd zijn door kunst, zijn van onschatbaar belang voor beginnende kunstenaars. Die wereld

moet en zal blijven bestaan. Want het geeft je als kunstenaar de moed om voort te doen. En de ruimte om je werk te tonen. Want werk maken is nooit het probleem, het laten zien wel. Daarom is het jammer dat de budgetten van zulke organisaties zo miniem of onbestaand zijn.

Regelmatig leer je op zulke plaatsen gelijkgezinden kennen. Kunst, muziek, happenings en performances vloeien op dit soort plaatsen ook heel hard in elkaar over. Dat biedt een veel interessanter beeld dan één enkele expo tussen stille witte muren. Samenwerkingen kunnen hier ontstaan, maar dat vergt volgens mij meer tijd. Dat heeft te maken met een kennis van en vertrouwen in elkaars werk.

Naam: Benjamin

Leeftijd: 24

Uit: Gent

Sterrenbeeld: Steenbok

Subbicultcha: Hoe ben je hier beland?

Benjamin: Ik ben uitgenodigd door Leyla. Eerder stond ik hier zelf al een keer met Bitmap, een groepstentoonstelling die een stuk of twaalf kunstenaars verzamelde in Gent, vanuit Iran, Berlijn, Engeland... Kortom, van op verschillende plekken in de wereld.

een exporuimte is, maar ook een café en een volkskeuken, is alleen maar goed voor de buurt. Mensen springen ook daarvoor binnen. Plekken als deze kunnen er alleen maar toe bijdragen dat de drempels voor kunstbeleving worden verlaagd. En da's alleen maar positief, want cultuur verrijkt altijd.

Subbicultcha: Waar ben je zelf mee bezig?

Benjamin: Net als Leyla doe ik een postgra-
duaat aan het HISK. Het is een residentie voor jonge kunstenaars van over de hele wereld. Zelf werk ik vaak met projecties voor mijn installatiekunst.

Subbicultcha: Wat is het belang van dit soort plekken?

Benjamin: Organisaties als Nest en Zwart Wild zijn zo interessant omdat er een ruimte ter beschikking wordt gesteld. Letterlijk, maar ook figuurlijk. Er is plaats om te experimenteren, om van alles uit te proberen. En om te zien hoe mensen daarop reageren. Die plaatsen trekken ook het juiste volk aan. Kunstenaars uit Gent, mensen die kunstzinnig bezig zijn, die zijn wel op de hoogte van de evenementen. Dat circuleert via Facebook, mail of via aankondigingen op andere cultuurplaatsen.

Ik ben hier vooral voor de tentoonstelling, niet om mensen aan te spreken. Natuurlijk kan het altijd dat er banden worden gesmeed, en dat is dan héél fijn.

We zijn hier ook in de Brugse Poort, een woonwijk waar eigenlijk maar weinig cultureels te doen is, behalve dan wat De Vieze Gasten organiseren. Dat hier niet alleen

EN MET WAT ARROGANTIE: BELEIDSAANBEVELINGEN

Dit is het laatste hoofdstuk van deze publicatie. Nu mogen we ondubbelzinnig stellen dat het even achterhaald als absurd is te veronderstellen dat ‘vrijplaatsen’ *maakbaar* zijn. Niemand zit te wachten op jeugdculturele ‘zones’, creatieve ‘getto’s’ of ‘kunstenaarsfokkerijen’. Vrijplaatsen bevinden zich principieel in de marge van het beleid en laten zich derhalve niet vangen aan beleidssturing. Wat wel van tel is, is wat we als kunst-, cultuur- of jeugdcentra kunnen leren van ‘vrijhavens’ en hoe overheden en organisaties best hun dynamiek en karakteristieken kunnen faciliteren.

Een generieke aanpak of benadering is er niet. Daarvoor is de verscheidenheid aan ‘vrijplaatsen’ te groot. Onooglijk veel aanbevelingen zijn dus denkbaar, maar deze drie halen het omwille van hun hoogdringendheid. We doen deze aanbevelingen gericht op een concrete doelstelling: om in een coalitie tussen ‘vrijplaatsen’ en het bredere jeugd-, cultuur- en kunstenveld cultuurbeleving en –participatie van jonge mensen te dynamiseren.

Niets nieuw, wel anders

Eigenlijk hoorden we niemand pleiten voor iets nieuw, wel voor een andere benadering en meer dynamiek. Het beleidsinstrumentarium is er, dat is zeer verscheiden en te complex. Maar dat is op zich niet onoverkomelijk en heeft zelf voordelen. De bestaande infrastructuur is er, die wordt te strak opgedeeld volgens categorieën en functies. Ook daar is flexibiliteit mogelijk en kunnen nieuwe, tijdelijke,

oplossingen relatief gemakkelijk worden opgestart. En de goesting is er... maar wat ontbreekt is een echte betrokkenheid en durf om mee buiten de lijntjes te kleuren.

Overheden willen hun bevoegdheden altijd netjes aflijnen. Daarvoor gebruiken ze rigide indelingen: doelgroepen, tijdssegmenten, beleidssectoren... Het is opmerkelijk hoe professionals (en ook onderzoekers) hun handelen daarop afstemmen. De praktijken van ‘vrijplaatsen’ staan haaks op die indelingen. De cultuurbeleving van jonge mensen is net een thema waar het categoriale de verschillende sectoriele beleidsdomeinen doorkruist: cultuur, kunsten, welzijn, sociaal beleid, onderwijs, ruimtelijke ordening en planning... Die vaststelling zou besturen en organisaties in de eerste plaats moeten inspireren om die indelingen te overstijgen.

Beleids- en praktijkwerkers willen die kaders openbreken. Heel vaak wordt in deze optiek gesproken over de noodzaak aan ‘dwarsverbanden’ tussen beleidsdomeinen. Dat kan relevant zijn. Andere suggereren grotere en bredere beleidsdomeinen. Ook dat lijkt ons valabel. Maar belangrijker is dat verbanden

concreet worden. Wat belangrijk is, is de effectieve betrokkenheid van stadsdiensten, kunsten-, cultuur- of jeugdcentra op een fysieke plek en op de mensen die er actief zijn. Waar er doorgaans gewerkt wordt aan *een loket* om jonge mensen verder te helpen (of door te verwijzen), lijkt een methodiek of traject wenselijker. Het komt er op aan die verschillende actoren samen te brengen met als doel een netwerk op te bouwen. Dat netwerk moet het mogelijk maken om zeer direct en oplossingsgericht te werken. Pas in dialoog wordt duidelijk wie welke rol kan opnemen.

Een belangrijke aanbeveling gaat dus uit van het vernetwerken van *vrijplaatsen*, vooral via persoonlijk contact en dialoog. Maar toch moeten we er over waken dat 'vrijplaatsen' zelfstandig kunnen blijven bestaan. Elke *vrijplaats* moet 'zijn eigen ding kunnen doen' om daar op gezette tijden mee naar buiten te treden, en daarna terug in relatief isolement te verdwijnen. Die pop-up of guerrillatactiek is geen marketingtechniek, maar een *modus vivendi* van *vrijplaatsen*.

Wat wel relevant lijkt is het aanvuren van (al dan niet) tijdelijke coalities. Er schuilt heel wat potentieel in verrassende partnerschappen tussen vrijplaatsen en jeugd- of cultuuractoren uit de bovenwereld. Maar dan moet er ook echt co-creatief en vanuit verschillende perspectieven kunnen worden samengewerkt. 'Vrijplaatsen' laten zich niet claimen of inkopen om het verhaal van een ander te vertellen.

Vrijwaar niche ruimte

Dit is een moeilijke. We hadden hier ook kunnen aanbevelen om *witruimtes* of *tussenruimtes* of *ruimtes voor experiment* te vrijwaren. Deze termen hangen allemaal wat samen, maar toch bevelen we gericht *niche ruimte* aan. Waar ligt de nuance?

De aanbeveling om *witruimte* te vrijwaren is al vaker naar voor geschoven. Heel wat kunst- en cultuurhuizen, maar ook lokale overheden proberen het toe te passen. Doorgaans worden er plannen gemaakt die beslag leggen op alle schaarse tijd, ruimte en middelen. Witruimte inschrijven is dan tijd, ruimte en middelen vrijhouden om *en court de route* - buiten de planning om - nog dingen te kunnen realiseren. Meestal wordt *witruimte* gebruikt om op opportuniteiten te kunnen inspelen. Maar ook om meer 'bottom-up' te kunnen werken, om vernieuwing binnen te halen... *Witruimte* is nodig. De vraag is natuurlijk of enkel *witruimte* voldoende garantie biedt om met 'vrijhavens' in coalitie te treden. We denken van niet.

Aanbevelen om *tussenruimtes* te vrijwaren klinkt aanlokkelijker. Dan slaat de aanbeveling op het erkennen en koesteren van plekken of praktijken die niet volwaardig te vatten zijn in één of ander beleidsdomein of categorie. En dat zijn er heel wat. Ook *tussenruimte* is nodig. Maar met het vrijwaren, koesteren en erkennen van dit soort ruimtes alleen, komen we er ook niet. Het komt er op aan om ze te vernetwerken met een groter geheel.

Daarom willen we gericht aanbevelen om *niche ruimtes* te vrijwaren. In onze beschouwing hebben niche ruimtes twee belangrijke componenten: een fysieke en een symbolische.

De fysieke component slaat op het hebben van voldoende *niche ruimte* waarin 'vrijplaatsen' kunnen ontstaan en floreren. In elke centrumstad zijn er dergelijke *niche ruimtes*: stadsontwikkelingsprojecten, 'probleemwijken', leegstand... maar evengoed openbare ruimte, evenementen of tijdelijk gebruik van bestaande infrastructuur... Het vrijwaren van dergelijke ruimtes slaat dan op het ontsluiten van zo een plekken, de be-

taalbaarheid en veiligheid ervan. Maar misschien nog meer op de condities waaronder de ruimte kan worden toegeëigend: het specifieke gebruik en de organisatie ervan. De bestaande infrastructuur, zowel in de jeugd-, cultuur- als kunstensector is opgebouwd vanuit bestaande formats en functies die het gebruik mee gaan bepalen. (Dat geldt ook meer en meer voor openbare ruimte.) Zowel programmatoren, organisatoren als publiek benaderen deze ruimte met geijkte verwachtingen. Dat maakt het toe-eigenen van deze ruimte, los van de bestaande formats, moeilijk. Het verklaart ook waarom 'vrijplaatsen' weeldig tieren in breukzones, *lege plekken*, kraakpanden... de mogelijkheden om daar ruimte toe te eigenen zijn er groter. Maar ook het publiek wordt er door geprikkeld. De verwachtingen zijn veel opener....

De symbolische component van *niche ruimtes* slaat op de diversiteit aan culturele uitingen, beleving en sensitiviteit. Je kan er niet om heen dat de *veelheid en verscheidenheid* aan culturele en artistieke producten, maar ook aan makers, vandaag niet meer te overzien is. Datzelfde geldt trouwens ook voor 'het publiek'. Smaken en voorkeuren verschillen, maar zijn ook sterk verbonden met sociale achtergronden. In deze optiek is het haast absurd om plekken te willen organiseren die 'voor iedereen' zijn. Zo een doelstelling kunnen we beter los laten. Hoe hoger de diversiteit, hoe meer nood er is aan variaties in het landschap. *Niche ruimtes* moet variatie, of alvast de mogelijkheid daartoe, vrijwaren. *Vrijplaatsen* kunnen we aanduiden aan als een mogelijke invulling van *niche ruimte*. Maar ongetwijfeld zijn ook andere invullingen denkbaar.

Het pleidooi voor *niche ruimte* zien we als een alternatief voor het 'toegankelijkheidsvertoog'. Overheden en organisaties willen een divers doelpubliek bereiken, maar hebben opvallend weinig aandacht voor de breuklijnen – sociaal, economisch, de-

mografisch - die doorheen hun stad lopen en mee culturele voorkeuren en attitudes bepalen. Dit onderzoek toont dat een zeer diverse groep mensen concrete initiatieven opzet die – als vanzelf – een divers publiek aanspreken. Ze werken per definitie maatgericht, met peercommunicatie en veelal tijdelijk. Maar belangrijker: ze doen dat ongebonden aan een overheidsbeleid, vanuit een engagement en authenticiteit. Dit moeten we te allen tijde koesteren.

De symbolische component van *niche ruimtes* speelt ook nog op een ander niveau. Dat van gedragscodes. Daarnet haalden we aan dat bestaande formats de infrastructuur in de jeugd-, cultuur- als kunstensector vormgeven. En dat die formats ook bepalen wat er in een gebouw wel en niet kan worden georganiseerd. Die formats spelen ook mee wanneer we gebouwen 'betreden'. Dan gaat het over impliciete gedragscodes: hoe we ons als bezoeker moeten gedragen, wat soort gesprek we er kunnen aangaan, welke mensen we er kunnen verwachten... Binnen heel wat *vrijhavens* zijn die codes niet op voorhand bepaald. Vaak worden verschillende formats en functies gecombineerd. Galerij is ook buurtcafé, foyer ook kunstenaarsatelier, podium de workshopruimte... waardoor je een ander soort, vaak verrassende dynamiek krijgt.

Kortom: het vrijwaren van *niche ruimte* bepleit de nood aan ruimtes die door meer verschillende mensen kan worden toegeëigend; aan ruimtes waarin ongebonden aan overheidsbeleid kan worden geëxperimenteerd; aan ruimtes die een ander soort context creëren waarin makers en publiek elkaar vinden. Het vrijwaren van *niche ruimte* roept beleidsmakers en professionals op om het landschap te bekijken in plaats van individuele organisaties of doelgroepen; ruimte te maken voor het kleine en particulier en het bestaande niet te betonnen maar te vernetwerken.

Werk met tussenproducten

Het is zinvol, maar ook niet altijd, om individuele initiatiefnemers of particuliere collectieven te subsidiëren. In die discussies houden de pro's de contra's elkaar in evenwicht. Maar op één of andere reden staren we ons allemaal blind op die financiële ondersteuning. Dat is niet nodig. Geld is maar één aspect in het verhaal.

Uit onze gesprekken konden we tal van *tussenproducten* identificeren die de draagkracht van *vrijplaatsen* - en ook op langere termijn - hun levensduur verlengt. In plaats van *vrijplaatsen* louter financieel te ondersteunen kan een beleid misschien beter investeren in deze *tussenproducten*. Maar wat zijn die *tussenproducten*?

Tussenproducten kunnen mensen zijn, maar evengoed een gebouw, een organisatie die het creatief potentieel van een 'vrijplaats' oppikt, een festival die voor een flinke uitkoop som en een nieuw publiek zorgt... Tussenproducten dienen met andere woorden om te schakelen en om te verbinden, maar daarmee tegelijkertijd 'vrijplaatsen' in hun recht te laten.

Het is natuurlijk de vraag of je dergelijke 'tussenproducten' in een beleidsplan kan opnemen. Waarschijnlijk niet. Het veronderstelt dat overheden betrokken zijn bij, en voeling houden met 'vrijplaatsen' en ze ook correct kunnen situeren in het bredere landschap. Daarvoor heb je professionals nodig met specifieke *veldcompetenties*: veldwerkers die een vrije rol kunnen opnemen doorheen sectoren en beleidsdomeinen. Die zijn er, maar ze staan ook onder druk. Heel vaak hoorden we ze hun rol omschrijven als 'faciliteren'. Een kwaliteitsvolle dienstverlening, en een lage drempel er naar toe lijken ons een vanzelfsprekendheid. Maar louter faciliteren streeft geen beweging na. Het investeren en ontwikkelen van *tussenproducten*

moet overheden het instrumentarium geven om op het juiste moment impulsen te geven en vooral dynamiek na te streven.

In deze optiek is de complementariteit en samenwerking tussen verschillende overheidsniveaus en beleidsdomeinen ook een *tussenproduct* dat kan worden ingeschakeld. Wel viel het ons op hoe weinig er effectief 'complementair' samengewerkt wordt. In het veld heerst 'vrijheid blijheid', zolang iedereen maar op zijn of haar domein blijft. Terwijl de praktijken van *vrijhavens* tonen dat het onmogelijk is om bevoegdheden, taken of functies 'exclusief' toe te wijzen.

Een dynamisch landschap waarin jonge mensen een plaats krijgen is, en blijft, een gedeelde verantwoordelijkheid. Maar we denken dat die verantwoordelijkheid zal moeten aangevuurd worden en dat kan best van onderuit.

TEEK - I LOVE STIFTEN

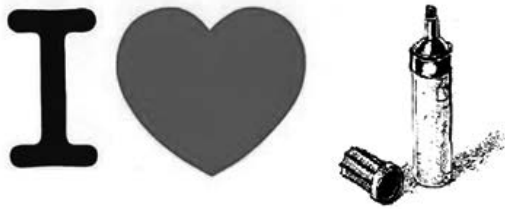
Van augustus tot oktober vorig jaar was de bibliotheek van Wevelgem een uitvalsbasis voor artistiek en creatief werk. Kunstenaars etaleerden vrij en onbelemmerd hun artistieke dromen en exploten. Het publiek kon kijken, luisteren en deelnemen.

“De komende maanden zal het morele, intellectuele en artistieke gezag over deze gemeente niet langer bij mij berusten, maar wel bij plaatselijke kunstenaars en medewerkers van de gemeentelijke diensten vrije tijd,” verklaarde burgemeester Jan Seynhaeve tijdens de persvoorstelling van Teek Toe.

De kunstenaars van het Teek collectief kregen de leiding, de gemeente organiseerde mee. Teek ontwikkelde de formats, bracht kunstenaars samen en zette workshops op. Al wie dit wil, kon aan de slag met beeldhouwer Kris Vandenberghe, rockmuzikant Brent Vanneste, fotograaf Joost Demuyne, beste hobbykok Stefanie Coorevits en visual artists Simon Verschelde en Thomas Delbeke. Hun eigen creativiteit was het uitgangspunt, maar de kunstenaars hielpen de deelnemers breder kijken, technieken uitproberen, thema's benaderen. Ze engageerden ook het collectief achter 'I Love Stiften', een street art format waarin een volledig witte ruimte onder handen wordt genomen met niets anders dan... inderdaad: stiften.

FABRIEK PLASTIEK

Op de plaats van de voormalige fabriek aan de Pierre Corneliskaai in Aalst komt binnenkort een nieuwe woonwijk. Voorlopig worden de leegstaande gebouwen gebruikt voor een tijdelijke invulling. In 'Fabriek Plastiek' bundelen enkele Aalsterse organisaties de krachten om het buurtleven van Rechteroever te laten bloeien.

De bedoeling is om het buurtleven van Rechteroever alle ruimte te geven om zich nog verder te versterken. Er gaat extra aandacht naar kinderen en jongeren uit de buurt, met sport- en cultuuractiviteiten.

Projectontwikkelaars Re-Vive en Wilma Project Development kochten de fabriek van Tupperware, vandaar de naam. De Aalsterse organisaties die voor de tijdelijke invulling de hoofden bij elkaar hebben gestoken, zijn Parol, Uit de Marge, de jeugddienst van de stad, het JAC, Makadam en kc nOna. Samen hebben ze voor de gebouwen een aantal activiteiten uitgewerkt, op maat van de buurt.

foto's: Patrick de Boeck

De Fietserij en Fixed Vikings organiseerden op zaterdag 11 mei een heus Bicycle-event in Fabriek Plastiek. Op het programma een indoor time trail voor fixies en sigle speeds.

foto's: Peter Schellinck

Het Jonge Kunstcollectief Aart organiseerde voor het eerst een tentoonstelling op de voormalige Tupperwaresite. 'Free Space' bracht beelden samen van kunstfotograaf Steven Vijverman, selfmade fotograaf Geert Van de Vondel en Keramist-kunstschilder Luc Verhoeve.

Martijn van de Griendt

FOREVER YOUNG

In de Kunsthal in Rotterdam liep dit voorjaar de eerste solotentoonstelling van het langlopende fotoproject over jongeren van fotograaf Martijn van de Griendt. Tegelijk kwam het gelijknamige fotoboek FOREVER YOUNG uit met daarin ruim zeventig foto's van jongeren over de hele wereld.

De Amsterdamse documentaire fotograaf Martijn van de Griendt (Eindhoven 1970) fotografeert al sinds 1994 jongeren in de voornamelijk Westerse wereld.

Van de Griendt is gefascineerd door jongeren en laat hen vooral zien in hun eigen sociale omgeving. Op straat, met elkaar en zonder een volwassene in de buurt. Hij laat zien dat jongeren waar ook ter wereld met dezelfde dingen bezig zijn. Zaken als uiterlijk, relaties, onzekerheden en soms een beetje stoer doen.

Van de Griendt zoekt vooral naar situaties waarin jongeren zichzelf zijn en zich niet te veel van de aanwezigheid van de fotograaf aantrekken.

Het boek verschijnt in het een Nederlands en het Engels. Van de Griendt is zelf de uitgever van het boek en haalde een gedeelte van het benodigde geld binnen via de *crowdfunding* website VOORDEKUNST. In 2013 bracht hij een boek uit over de Kamasutrabeurs waar hij acht jaar had gefotografeerd. Eerder verschenen van Martijn van de Griendt onder andere zijn boeken *Hassan & Hoessein* (2005), over een Marokkaans-Nederlandse tweeling en *Smokin'Boys Smokin' Girls*, over rokende jongeren. Samen met collega Jasper Groen maakte hij in 2008 het boek *Finding Emo*, over alternatieve jongeren in Nederland.

Meer info op: <http://martijnvandegriendt.nl>

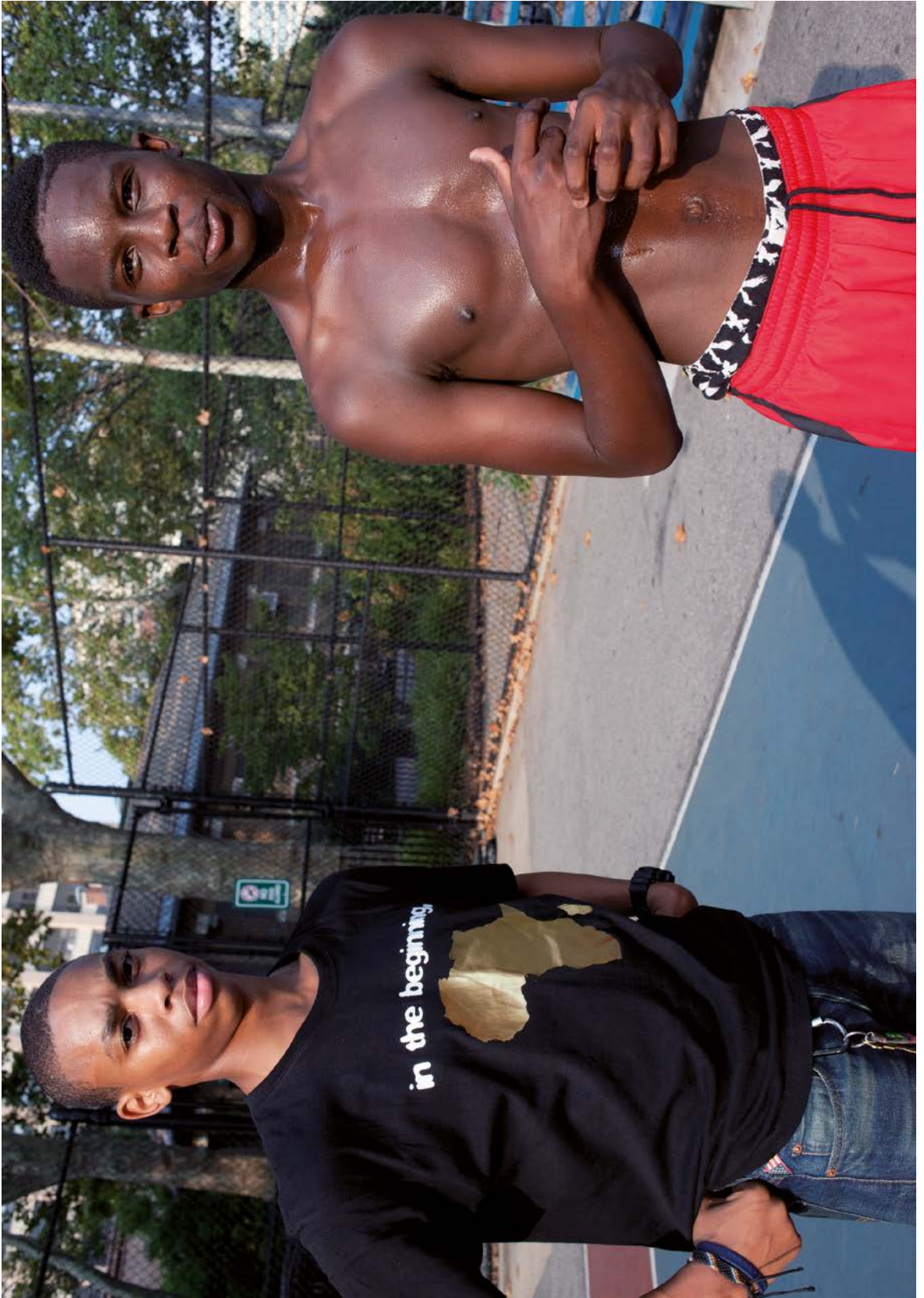

foto: ©Topo Copy

COLOFON

Dit is een publicatie van *demos* vzw, kenniscentrum voor participatie en democratie
 ISBN-NUMMER : 9789491938023
 EAN : 9789491938023

Verantwoordelijke uitgever: An De bisschop
 Eindredactie: Lotte De Bruyne & Bart Rogé
 Redactie: Lotte De Bruyne, Lisa Schouppe, Seppe Dams, Tatjana Van Driessche, An Van den Bergh, Bart Rogé en Inge Van de Walle
 Taalredactie: Jan De Ryck - Lisa Schouppe
 Vormgeving: Bert Vissers – www.bekvis.be
 Redactiesecretariaat: Wendy Heymans – redactie@demos.be
 Zetwerk en druk: EPO

DIT BOEK NEEMT HET CONCEPT 'JEUGDCULTURELE ZONE' ONDER DE LOEP IN DE VOLLEDIGE BREEDTE: AAN DE ENE KANT DE KRAKER-KUNSTENAARS UIT DE TEGENCULTUUR, AAN DE ANDERE DE CREATIEVE ONDERNEMERS UIT DE *CREATIVE ECONOMY* EN ALLES DAAR TUSSEN. DE AUTEURS SPRAKEN MET GANGMAKERS EN STAKEHOLDERS EN STELDEN VAST DAT NIEMAND ZIT TE WACHTEN OP JEUGDCULTURELE 'ZONES', CREATIEVE 'GETTO'S' OF 'KUNSTENAARSFOKKERIJEN'. INTEGENDEEL. HET BOEK BEPLEIT DYNAMISCHE COALITIES TUSSEN 'VRIJPLAATSEN' EN HET BREDERE JEUGD-, CULTUUR- EN KUNSTENVELD. ER IS ZUURSTOF EN RUIMTE NODIG VOOR HET CREATIEF ONDERNEMERSCHAP VAN JONGE MENSEN, MAAR OOK AAN NETWERKEN WAARIN JONG TALENT EN INITIATIEF KAN GROEIEN.

Nabestellen

Losse nummers: 15 euro + verzendkosten
www.demos.be

Met steun van de
 Vlaamse overheid

